UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

PARTEA XXI

CHIŞINĂU – 2003

CZU 32.001(082)=135.1=161.1
M87

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. / USM. – Chişinău, 2003. – 161 pag.

În această culegere sînt examinate diferite probleme ale vieţii social-politice din Republica Moldova. Materialele sunt dedicate studenţilor, profesorilor, celor ce se interesează de ştiinţă politică contemporană.

Coordonatori
Valeriu MOŞNEAGA,
doctor habilitat, profesor

Victor SACA
doctor habilitat, conferenţiar

Recomandată pentru editare
de Consiliul Facultăţii Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative

Articolele apar în redacţia autorilor

Descrierea CIP a Camerei naţionale a Cărţii
MOLDOSCOPIE: (Probleme de analiză politică). / Univ. de Stat din Moldova. Coord. Valeriu Moşneaga, Victor Saca. - Ch.: Centrul Ed. al USM, 2003.
P.XXI. – 2003. – 161 p.
ISBN 9975-70-206-6
50 ex.

32.001(082)=135.1=161.1

ISBN 9975-70-206-6

S U M A R

SITUAȚIA ȘCOLARĂ A COPIILOR DE LA CENTRUL DE PLASAMENT TEMPORAR CU REGIM DE URGENȚĂ DIN CHIȘINĂU

Maria GALEAZZI
Bursieră a Universității Catolice „Sacro Cuore"
Milano, Italia
Stagieră la Catedra de Politologie,
Facultatea Relații Internaționale,
Științe Politice și Administrative
Universitatea de Stat din Moldova
Republica Moldova, Chișinău

Republica Moldova a ratificat Convenția de la New-York în 1993 obligându-se să respecte conținutul acestui document, care prevede protecția diferitor medii de viață ale minorului. Copilului îi sunt recunoscute o serie de drepturi, unele dintre ele numite sociale. În această categorie se includ: dreptul la siguranță socială, la un nivel de viață suficient, la un acces corect la mass media / informație, la joc, la educație și instruire. Acest ultim aspect se dovedește a fi de o mare importanță pentru creșterea și dezvoltarea minorului, posibilitatea de a frecventa școala semnificând pe de o parte dobândirea cunoștințelor, instrumentelor de autonomie și dezvoltare pentru minor și, pe de altă parte, contribuirea la integrarea sa în societate. Articolul 28 stabilește o serie de obligații și orientări, printre care și învățământul primar obligatoriu și gratuit. Dorința de a oferi tuturor, fără discriminări, posibilitatea de a avea acces la instruirea primară confirmă importanța acesteia.

Odată clarificată poziția Convenției privind acest argument, să vedem cum se concretizează această voiță în Republica Moldova. Studiul care urmează se referă doar la o parte din acești minori moldoveni: copiii care sunt plasați la Centrul de plasament temporar cu regim de urgență din Chișinău. Analiza a fost efectuată în baza lecturii, codificării și elaborării informațiilor incluse în registrul de evidență a intrărilor copiilor și în dosarele personale a tuturor minorilor plasați în anul 2001.

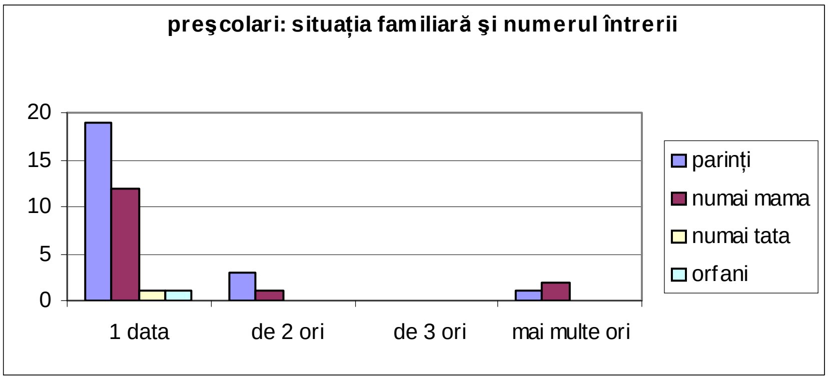
Situația școlară se dovedește a fi un factor foarte important pentru minori, care în baza curriculum-ului de studii efectuate, vor avea în viitor posibilitatea de a fi autonomi. Situația copiilor de la Centru este următoarea: 5% de minori plasați în 2001 sunt minori aparținând categoriei de vârstă preșcolară, 33%

frecventează şcoala, 6% frecventează şcoala internat, în timp ce 46% nu frecventează nici o şcoală.

Împărțind minorii în funcție de situația şcolară, putem observa pentru fiecare grup şi caracteristici familiare, numărul de intrări în Centru pe parcursul aceluiaşi an 2001.

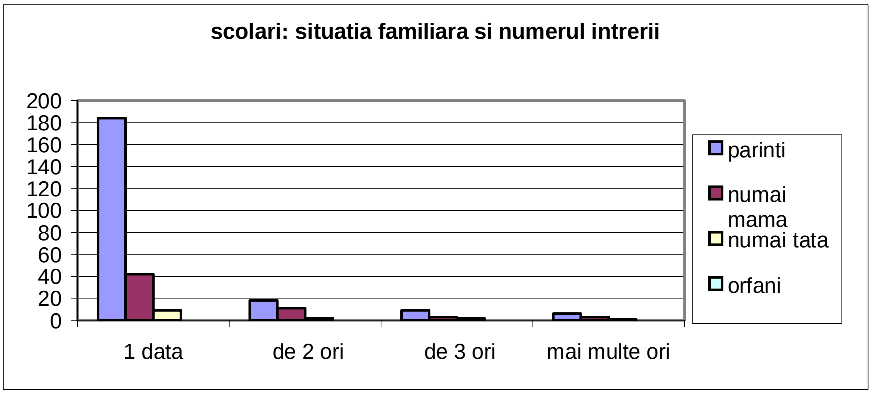
Copiii preşcolari prezintă urătoarele caracteristici familiare: 57% au părinți, 37% au doar mamă şi în fine, 3% au doar tată sau sunt orfani.

În conformitate cu intrările din 2001, se observă că 82% sunt plasați doar o singură dată, 10% de două ori, 8% mai mult de trei ori.

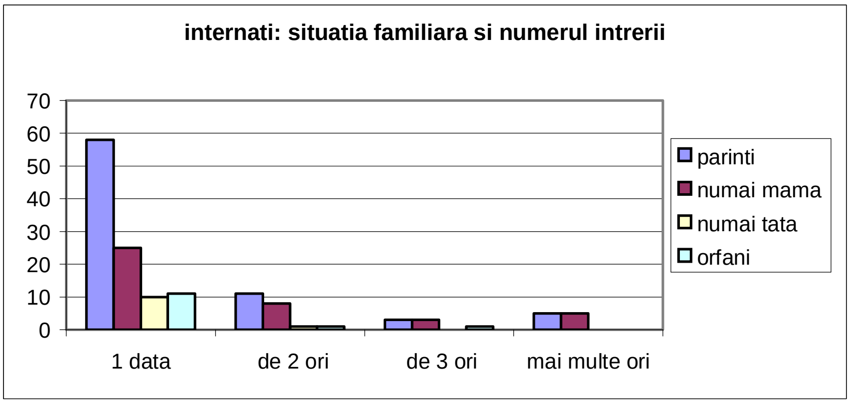
Copiii care frecventează şcoala prezintă în schimb următoarea situație familiară: 75% au ambii părinți, 20% au doar mamă şi 5% doar tată.

Conform numărului de intrări, situația este următoarea: 81% sunt plasați doar o singură dată, 11% de două ori, 5% de trei ori şi 3% mai multe de trei ori.

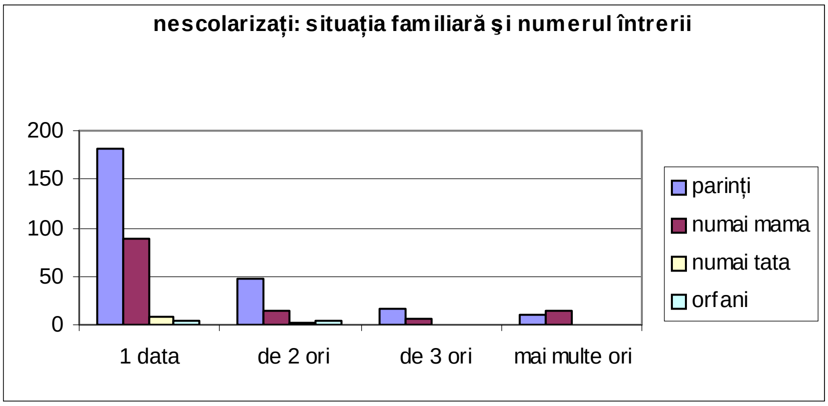
Copiii care frecventează op şcoală internat au următoarea situaţie familiară: 54% au ambii părinţi, 29% au doar mamă, 8% doar tată şi 9% sunt orfani.

Referitor la numărul de intrări, situaţia se prezintă în felul următor: 73% sunt plasaţi o singură dată, 15% de două ori, 5% de trei ori şi 7% mai mult de trei ori.

Copiii care nu frecventează şcoala au următoarea situaţie familiară: 63% au ambii părinţi, 31% au doar mamă, 3% doar tată şi 3% sunt orfani.

Conform numărului de intrări, situaţia este aceasta: 70% sunt plasaţi o singură dată, 17% de două ori , 6% de trei ori şi 7% mai mult de trei ori.

Astfel, situația şcolară a minorilor de la Centrul de plasament temporar cu regim de urgență reprezintă pentru o parte mare de copiii îndepărtarea de circuitul de şcolarizare. Această înseamnă că foarte mulți minori nu ajung la instruire, după cum ar trebui, rămânând în afara parcursului, care prevede instruirea lor actuală şi integrarea viitoare în câmpul muncii. Lipsa de formare, primară, de fapt, în primă instanță şi profesională mai târziu, face foarte dificil accesul la informație, care garantează creşterea personală şi profesională. Îndepărtarea de sistemul şcolar implică o apropiere de alte medii, cu caracter criminal şi nu neapărat, dar care în mod sigur nu sunt bune pentru o persoană care este în curs de dezvoltare şi creştere, cum este copilul. Sistemul şcolar are rolul unui canal de integrare gradată în societate. Nefrecventarea acestui mediu de către copii implică un salt, o omitere, a unei trepte gradate în dezvoltare Este necesar, aşadar, să încercăm să promovăm diferite strategii împotriva abandonului şcolar, în special, abandonarea şcolii de către acei subiecți, care se află în situație de risc din cauza dificultăților familiare. Este de asemenea necesar să avem grijă de acei copii, care nici măcar nu au ajuns să fie implicați în parcursul şcolar, deoarece sunt cazuri nu numai de abandon şcolar, dar şi de analfabetism. Este, deci, de datoria instituțiilor publice, organelor competente şi a întregii societăți civile de a se implica astfel, încât aceşti copii să aibă posibilitatea de a deveni cetățeni cu drepturi depline ai acestei țări.

BIBLIOGRAFIA

Atti del Convegno La Convenzione internazionale sui diritti del fanciullo: dieci anni dopo. / Accademia Nazionali dei Lincei. - Roma, 2000

Biaggi C., Borghi E. (a cura di) Minori: disagi e speranze. / Casale Monferrato. - Piemme, 1994
Boghè Loreti L (a cura di): La tutela internazionale dei diritti del fanciullo. / Cedam. - Padova, 1995
Fadiga L. Dall'interesse al diritto del minore. // La tutela del minore tra norme psicologia ed etica. / Edizioni Giuffrè. – Milano, 1997
Moro A. C. I diritti inattuati del minore. / La Scuola. – Brescia, 1980
Moro A.C. Il bambino è un cittadino. Conquista di libertà e itinerari formativi la Convenzione dell'Onu e la sua attuazione. / Ed Mursia. – Milano, 1991
Regoliosi L., Scaratti G. La prevenzione del disagio giovanile. / la Nuova Italia. – Roma, 1997
Vico G. Educazione e devianza. / La scuola. - Brescia 1994
Cerere M. La tutela dei diritti del minore nel sistema delle Nazioni Unite. // Esperienze di giustizia minorile, 1990, N2, pp.59-69
Dogliotti M. I diritti del minore e la Convenzione dell'ONU. // Il diritto di famiglia e delle persone, 1992, N2, pp.301-312
Галеацци М., Маццуккато К., Михалаке С. «Брошенные дети» социальные сироты»: постановка проблемы. Социологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză), Partea XIX, Chisinau, 2002, p.13-18
Grant J. P. Problemi dell'infanzia nel mondo. // Il bambino incompiuto, 1990, N2, pp.53-89
Moro A.C. La Convenzione dell' ONU e la tutela dell'infanzia. // Il bambino incompiuto, 1990, N2, pp.5-21

STUDENTUL ÎN SISTEMUL CULTURII POLITICE.

Valentin ŢURCAN
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de stat din Moldova
Facultatea relaţii internaţionale,
ştiinţe politice şi administrative
Laboratorul „Sociologia politică”
şef de laborator, doctor, conferenţiar

Gheorghe RUSNAC
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de stat din Moldova
rector, doctor-habilita, profesor,
membru-corespondent al
Academiei de Ştiinţe ai Moldovei

Valeriu MOŞNEAGA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de stat din Moldova
Facultatea relaţii internaţionale,
ştiinţe politice şi administrative
Catedra de politologie
Şef-catedră, doctor-habilitat, profesor

Întroducere

Studentul, precum un actor al scenei politice a ţării, apare în două roluri:

a) Reprezentant al unui rol determinant social al subiectului politic;
b) Reprezentant al statutului profesional şi de vîrstă.

Ambele forme poartă conţinutul politic la diverse niveluri – în primul caz, în loc de subiect politic este mult superior decît în al doilea.

Studentul drept subiect politic este legat direct sau indirect de Guvernămînt, deşi este clar că această legătură este empirică. Foarte puţine decizii ale Guvernămîntului sunt direcţionate anume spre studenţi sau care ar viza problemele şcolii superioare. Dar, indiferent de aceasta, toate deciziile, precum şi politica Guvernămîntului ating, într-o măsură mai mare sau mai mică, problema tineretului studios ca fiind subiect politic. Gradul de influienţă în cauză este perceput diferit de către studenţi, în funcţie de tipul / genul culturii politice.

Studenții ce aparțin tipului participativ al culturii politice vor conștientiza mai bine, sau mai clar influiența Guvernămîntului asupra vieții cotidiene, în timp ce tipul dependent şi cel "parohialist / provincialist" o vor categorisi ca ceva lipsit de importanță, adică nulă.

Ultimele două tipuri / genuri de cultură politică, dependent şi parohialist, percep influiența Guvernămîntului național ca ceva real, ce există în formă de decizii, ci se referă la interesele lor nemijlocite profesionale şi de vîrstă.

Studenții de tipul participativ a culturii politice percep procesul de influiență a Guvernămîntului național la nivel cognitiv, ca o interacțiune a două subiecte a procesului politic la nivel analitic. Studenții de tipul dependent şi parohial percep însă caracterul acestei corelații la nivel afectiv şi evaluativ, adică în ce măsură Guvernămîntul național le place şi ce a întreprins nemijlocit pentru ei. De exemplu, prezența corupției în cercurile guvernamentale va demonstra pentru tipurile dependent şi parohialist lipsa oricărei influiențe, în timp ce pentru primii, participativi, caracterul unei influiențe va fi clar, deşi negativ.

Trebuie să acceptăm opinia că la originea tuturor celor trei tipuri de cultură politică se află nivelul cognitv de percepere a realității politice. Esența problemei se determină prin faptul cum percep subiecții sistemului activitățile politice precum şi structura relațiilor politice în societate.

Primul tip participativ al culturii politice îşi vede rolul său atît la etapa de includere, cît şi la cea de ieşire a sistemului politic, în timp ce tipul dependent – doar la includere, dar cel parohialist, de asemenea, la ieşire sau, în general, este dificil să-şi determine locul său în sistemul politic sau, în general, nu se gîndeşte la aceasta.

Datele cercetării efectuate demonstrează divergențe considerabile la nivel cognitiv a culturii politice a grupei experimentale de studenți. Ba şi mai mult, se evidențiază grupa determinantă, dar caracterul ei permite a face concluzii valoroase despre caracterul culturii politice, atît a studenților Facultății Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative a Universității de Stat din Moldova, cît şi a întregii societăți. O altă concluzie esențială este aprecierea de către studenți a rolului pe care îl atribuie ei Guvernămîntul național. Atragem atenția la faptul că s-a stabilit nivelul cognitiv al atitudinii față de Guvernămîntului național, indiferent de apartenența lui politică, adică s-a determinat nivelul instituțional al relațiilor politice, dar nu şi cel ideologic.

1. Nivelul cognitiv al culturii politice

Analiza nivelului de cognitivitate a culturii politice individuale permite a grupa studenții în trei tipuri:

- Parohist.

- Dependent.
- Participativ.

În al doilea caz individul este orientat doar(îndeosebi) la output din sistemul politic, pe cînd parohialul în general aproape că nu ştie nimic despre funcţionarea sistemului politic. În ultimul caz (participativ) nivelul de cunoştinţe despre activitatea reală (nu teoretică) a sistemului politic este foarte înalt.

Nivelul cognitiv individual al culturii politice s-a determinat cu ajutorul întrebării: "Ce influienţă are Guvernămîntul naţional asupra vieţii Dvs? (prin activitatea cotidiană, aprobare de legi etc.)

Tabelul 1. Nivelul aprecierii gradului de influienţă a Guvernămîntului naţional asupra vieţii cotidiene a studenţilor

Nivel de influienţă	*Număr de studenţi*	*%*
Influenţă mare	118	17,8
O anumită influienţă	334	50,5
Nici o influienţă	108	16,3
Nu ştiu	47	7,1
Altceva	29	4,4
Lipseşte răspunsul	26	3,9
TOTAL	662	100,0
Indicele influienţei	0,01	

După cum se vede, conform datelor cercetării, relevăm că dominanţi printre studenţi sunt tipul participativ şi parohialist a culturii politice: 73,9% respondenţii declară că guvernarea republicii fie că are o anumită influienţă (50,5%), fie că nu (16,3%) şi nu ştiu nimic despre o asemenea influienţă (7,1%).

Tipul "participativ" al culturii politice ocupă un loc semnificativ. Doar 17,8% dintre studenţii respondenţi apreciază influienţa Guvernămîntului naţional asupra vieţii lor cotidiene ca ceva foarte important.

Astfel, doar fiecare al cincilea dintre respondenţi este orientat cognitiv la activitatea Guvernămîntului naţional. Deci, chiar studenţii Facultăţii unde relaţiile politice constituie obiectul analizei cognitive, percep activitatea Guvernămîntului naţional la nivel empiric-evaluativ. Aceasta vorbeşte despre faptul că chiar studenţii politologi percep interacţiunea cu Guvernul naţional numai la nivel *output,* adică retragerea sistemului politic.

Pe semne că în întreaga societate a atare abordare, adică o astfel de formă de cultură politică de asemenea va fi dominant. Aceasta înseamnă că în societatea moldovenească de asemenea domină tipul "dependent" şi "provin-

cialist / parohist” a culturii politice, cînd cetățeanul țării exercită o acțiune reciprocă cu sistemul politic în cea mai mare măsură la retragere (output), adică simte influiența ei, se află în dependență de sistemul politic şi a părților lui: legislativ, administrativ, birocratic. Există doar un singur caz în viața politică a societății moldovenesti, cînd majoritatea adulților (cca 65-70%) se include în viața politică la intrare – în timpul alegerilor. În urma acestora o mare parte din populația țării se îndepărtează singuri de înfluiența asupra vieții politice, îş asumă pentru sine un rol de aşteptare pasivă.

În ce măsură influiența Guvernămîntului național poartă un caracter pozitiv?

Tabelul 2. Caracterul influienței Guvernămîntului național (în %)

Procentul celor care afirmă că …	%
Guvernul național îmbunătățeşte condițiile	6,6
Uneori le îmbunătățeşte, alteori nu	53,3
Este mai bine fără Guvernul național	3,2
Guvernul național nu are importanță	7,4
Nu ştiu	23,9
Altceva	3,8
Nu ştiu / nu-i răspuns	1,8
TOTAL	100,0

Tabelul 2 demonstrează că o mare parte a studenților au apreciat influIența Guvernămîntului național asupra vieții de toate zilele ca ceva foarte problematic: 53,3% consideră că Guvernămîntul național uneori îmbunătățeşte condițiile lor de trai, alteori – nu. Şi doar 6,6% consideră univoc o atare influiență pozitivă. Astfel, o mare parte dintre studenți este sceptic predispusă în aprecierea activității Guvernămîntului național şi loialitatea față de el poate fi definită ca foarte moderată.

Analiza demonstrează, de asemenea, că o parte considerabilă a respondenților, în aprecierea caracterului influienței Guvernămîntului național, se conduc de orientările “provincialist / parohialiste”: 25,7% din respondenți fie că nu pot determina caracterul influienței Guvernămîntului național, fie că în general le este greu să-şi definească părerea (23,9%).

O bună parte dintre studenți apreciază influiența Guvernămîntului național ca negativă şi deaceea consideră că fără Guvernămîntul național ar fi mai bine (3,2%) sau că acesta, în general, nu are nici o valoare (7,4%). Orientarea acestora poate fi definită ca înstrăinată, adică în general exclude guvernarea națională din sistemul politic al țării. Credem că nu face să convingem că pre-

zența printre respondenți a asemenea purtători la un nivel atît de înalt a culturii provincialiste / parohiste şi cu orientarea înstrăinată denotă slăbiciunea sistemului politic şi existența în țară şi a unuia dintre instituțiile lui importante.

2. Caracterul participării studenților în sistemul politic

Tipul participativ al culturii politice se caracterizază prin gradul şi felul includerii individului (grupei) în sistemul proceselor politice ce se desfăşoară în societate. Gradul de participare poate fi minim în cazul cînd este vorba de caracterul cognitiv sau apreciativ de participare la procesele politice, sau maxim cînd se vorbeşte de nivelul atitudinal de participare.

Tipul compartamental de participare la viața politică poate fi minim, dacă se vorbeşte doar despre faptul că individul urmăreşte transmisiunile despre viața politică guvernamentală. Trebuie să acceptăm că acesta este "nivelul minim de atragere" în viața politică. Dar G.Almond, S.Verba susțin că "urmărirea problemelor guvernamentale şi politice, precum şi acordarea de atenție politicii sunt într-adevăr angajamente civice limitate, însă fără ele nu ar exista cultura civică. Ele reprezintă componența cognitivă a orientării civice"[1].

Datele cercetării noastre, precum şi alte cazuri atestă un nivel redus, nu pre înalt al gradului cognitiv al conştiinței civice, al culturii civice a tineretului studios.

Tabelul 3. Cota-parte a studenților ce urmăresc comunicatele despre viața politică şi guvernamentală (%)

Procentul celor ce urmăresc comunicatele despre viața politică şi guvernamentală	*%*
Regulat	29,9
Uneori	63,1
Niciodată	1,7
Altele sau nu ştiu	5,3

Procentul înalt al studenților ce se interesează de viața politică şi guvernamentală la nivel cognitiv permite să facem anumite concluzii referitoare la gradul lor înalt de participere la cultura civică: 29,9% urmăresc comunicatele despre problemele vieții politice şi guvernamentale regulat, dar încă 63,1% - din cînd în cînd. În acest caz recunoaştem că este dificil, sau chiar imposibil de a delimita interesul civil şi cel profesional față de problemele vieții politice.

[1] *Almond G., Verba S. Cultura civică. / CEU Press. Ed. Du Style. - Bucureşti, 1996, p.80*

Probabil că mulți studenți urmăresc comunicatele despre viața politică şi guvernamentală fiindcă la Facultate trec cursul respectiv, unde politica şi viața politică constituie obiect al interesului profesional. Cu toate acestea, concluzia privind faptul că cea mai mare parte a studenților – politologi urmăresc evenimentele vieții politice ale țării şi astfel sunt activi al culturii politice, pe de o parte şi se includ în sistemul culturii politice a țării pe de altă parte este foarte importantă.

Aceasta dovedeşte că viitoarea elită politică a țării stăpîneşte real cultura politică, deşi nivelul de antrenare poartă caracter cognitiv.

Pe de altă parte, faptul că 63,1 la sută din studenți urmăresc rar evenimentele vieții politice denotă un anumit grad de înstrăinare a acestei grupe de *"input"* în cultura politică a țării. Probabil că această categorie de studenți dispun de anumite bariere sociale sau politice, ce împiedică implicarea deplină în cultura civică.

Conform rezultatelor cercetării, doar 29,1% din studenți urmăresc permanent comunicatele despre viața politică şi guvernamentală. Aprecierea cifrei în cauză o putem face doar comparînd-o cu cele similare ale altor țări dezvoltate. De exemplu: în Germania 3,4% cetățeni obişnuiți urmăresc comunicatele despre viața politică şi guvernamentală, în SUA – 27%, în Marea Britanie – 23%.

În urma efectuării investigației, s-a ajuns la concluzia că activitatea profesională privind problemele vieții politice, influiențează mai puțin gradul participării permanente în viața sistemului politic, decît formarea montării negative față de politică.

O perioadă îndelungată, cetățenii erau incluşi în sistemul politic la *ieşire (input),* adică fixau rezultatele ei. La intrate (input), gradul lor de participare era cel mai mic. O atare situație genera indiferență politică, nepăsare, iar pînă la urmă şi o montare negativă față de participarea în viața sistemul politic.

Preocupați de studierea sistemului vieții politice, studenții transferă negativismul ce s-a format în societate, asupra atitudinii sale față de ea.

Comparînd gardul de atenție a studenților-politologi față de problemele vieții politice şi a celeilalte părți a populației țării, relevăm că la primii – acesta va fi mult mai înalt, însă în comparație cu țările unde nivelul *"intrării"* în cultura politică este în permanență înalt, gradul de atenție a studenților-politologi este mai jos, în alte cazuri fiind nu mult mai înalt.

Interesul profesional față de viața sistemului politic la nivelul vieții politice şi guvernamentale în cea mai mare parte se manifestă la nivelul participării parțiale în viața politică a țării. Asemenea cazuri am atestat doar 1,7%. Cifra aceasta este mult mai mică decît la populația obişnuită a țărilor dezvoltate.

Cu toate acestea, este evident, că studentul politolog, care absolut nu se interesează de viaţa politică constituie un fenomen excepţional.

Acest lucru îl putem explica prin problemele ce ţin de procesul alegerii specialităţii şi de neajunsurile în sfera de adaptare profesională, care, după cum se ştie, începe deja la etapa de facultate.

În acelaşi timp, cifra de 63,1% studenţi ce se interesează rar de informaţiile despre viaţa politică şi juridică, constituie rezultatul încrucişării interesului profesional cu montarea negativă privind includerea în viaţa politică.

3. Atitudinea studenţilor faţă de sistemul politic

Categoria "mîndrie naţională" stabileşte atitudinea faţă de sistemul politic existent al ţării. Montarea studenţilor la "mîndria naţională" s-a stabilit prin răspunsul la întrebarea "Care dintre expresiile enumerate vă trezeşte mîndrie faţă de ţara sa?"

Tabelul 4. Calităţile ale naţiunii în care studenţii şi-au expus mîndria (în %).

Punctajul celor care afirmă că sunt mîndri de:	*Prima alegere*	*rang*	*A doua alegere*	*rang*
Contribuţiile ştiinţifice	7.1	3	5.1	6
Sistemul politic	2.6	9	4.8	7
Cultura şi arta	22.5	1	9.4	1-2
Succesele economice	4.1	6	4.4	9
Sănătatea şi bunăstarea populaţiei	3.9	7	3.5	11-12
Realizările sportive	5.6	4	8.3	3
Atributele fizice ale ţării	2.7	8	3.9	10
Legislaţia socială	2.3	11-12	3.5	11-12
Poziţiile în problemele internaţionale	2.4	10	5.3	5
Sistemul economic	2.3	11-12	4.7	8
Caracteristicile oamenilor	13.7	2	9.4	1-2
Virtuţiile spirituale şi religia	4.5	5	7.3	4
Nimic sau nu ştiu	45.8		50.7	
Total % al răspunsurilor	119.5		120.3	
Total % al subiecţilor	100.0		100.0	
Numărul total de cazuri	662		662	

Scopul întrebării în cauză a fost de a determina rangul, pe care îl ocupă sistemul politic al ţării în şirul altor 12 valori.

Astfel, conform datelor sondajului, pe primul loc în sistemul de aprecieri se plasează "cultura şi arta". 22,5% se mîndresc de realizările în acest domeniu. Pe locul doi se situiază "caracteristicile cetăţenilor" 13,7% respondenţi consideră că mîndria ţării o constituie virtutea populaţiei. Aceste calităţi sunt pe primul loc şi la a doua etapă, deşi punctajul este un pic mai mic.

Sistemul politic al ţării, Constituţia, libertatea politică, democraţia a acumulat 2,6% la prima alegere şi 4,8% la cea de-a doua. Mai puţine motive de mîndrie decît sistemul politic trezesc următoarele priorităţi naţionale: "poziţia ţării în problemele internaţionale" – 2,4%, "sistemul economic" şi "legislaţia socială" cu cîte 2,3% fiecare.

Problema în cauză dispune de cîteva forme evaluative. În afara celei expuse mai sus, putem menţiona şi rolul sistemului politic existent în ţară în procesul de socializare politică şi profesională a studenţilor (şi a populaţiei în general).

Pe semne, socializarea politică a generaţiei actuale de studenţi întîmpină dificultăţi considerabile. Cum poate fi formată o personalitate înzestrată cu o cultură politică şi civică înaltă, practic în condiţiile nihilismului politic? Este clar că în asemenea condiţii socializarea politică poate fi realizată doar la nivel cognitiv, ce formează personalitatea politică, care este liosită de deprinderi practice, orientări şi montări ale sistemului politic a ţării sale.

Foarte problematic se prezintă, de asemenea, socializarea profesională, începutul carierii în sistemul politic, aprecierea căreea este atît de joasă încît nu va putea fi percepută de personalitate drept scop profesional. Motivaţia profesională în acest caz va fi substituită de / cu idei privind cariera, succesul vieţii etc.

4. Sistemul activităţii sociale şi problema supravieţuirii individului

Tabelul 5. Ierarhia sistemului de acţiuni ale studenţilor facultăţii, direcţionate pe 4 probleme ale supravieţuirii.

Probleme funcţionale (rechizite)	*%*	*număr*	*rang*
Adaptarea	35.6	170	2
Atingerea scopului	4.8	23	4
Integrarea	22.2	106	3
Latenţă	37.4	179	1
Total	100	478	

Remarcăm, că din numărul total de participanţi-studenţi în sondaj 13.3% (104) n-au răsouns la întrebare, 25.5% (199) au spus că "nimic nu generează mîndrie" şi doar 61,2% (478) au dat răspuns la întrebare.

Deci, putem costata, că partea considerabilă a studenţilor (38,8%) nu dispune de orientări cognitive, catectice şi nici estimative, adică ei se află în afara sistemului de acţiuni sociale şi nu sunt capabili să-i aprecieze locul său în acest sistem.

Analiza celeilalte părţi a studenţilor, care şi-au determinat locul său în sistemul de acţiuni, ne permite să plasăm pe primul loc în ierarhia sistemului de acţiuni - latenţa, care asigură reproducţia sferei sociale existente, atenuiază încordarea socială ce apare la "actorii" vieţii sociale, cît şi integritatea formelor instituţionale latente.

Orientarea cultural-valorică existentă stabilşte, de asemenea, restricţii privind modificarea normelor sistemului social, contribuind la consolidarea celor existente.

Pe locul doi, cu 35,6% se află funcţia de adaptare, ce asigură protecţia de influienţa mediului exterior, de adaptarea individului la condiţiile sociale şi naturale de activitate.

În calitate de subsisteme în cazul dat apar succesele economice, sistemul economic, realizările ştiinţifice, sănătatea şi bunăstarea populaţiei, atributele fizice ale statului, succesele sportive.

Pe locul trei cu 22,2% se plasează funcţia integrativă. Probabil că, reproducţia şi adaptarea în sistemul de acţiune contribuie puţin în procesul de integrare în sistemul social.

Pe ultimul loc, cu 4,8% se situiază funcţia atingerea scopului. Conform teoriei sistemului de acţiuni a lui Parsons, funcţia de atingere a scopului la nivelul sistemului social o asigură subsitemul politic (poziţia în problemele internaţionale).

Deci, după cum se vede, sistemul politic existent în Moldova constituie cea mai slabă verigă în sistemul de activităţi studenţeşti. El nu contribuie în stabilirea priorităţilor în sistemul scopurilor sociale, ce stau în faţa ţării la toate nivelele: economice, politice şi culturale. În rezultat, s-a pomenit a fi surpat, lipsit de structura organizaţională. Totodată suferă întreg sistemul social: latenţa, adaptarea şi integrarea.

Generaţia existentă s-a dovedit a fi lipsită de scopuri la nivel social. Studenţii facultăţii s-au dovedit a fi în cea mai mare parte orientaţi spre / la reproducţia structurii sociale existente de acţiuni, la adaptare cu un nivel de integrare neesenţial şi complet lipsit de funcţia atingerii scopului.

De aici rezultă, că la nivelul activităţii sociale, neavînd nişte scopuri bine, clar definite, studenţii sunt orientaţi la reproducerea celor existente, adaptarea şi integrarea cu acestea.

Societatea, colectivul sau individul trebuie să soluţioneze toate aceste patru probleme: adaptarea, atingerea scopului, integrarea şi latenţa.

5. Efectul de output: aşteptarea tratamentului din partea guvernămîntului şi poliţiei

În situaţia output-ului, adică de retragere a sistemului politic, individul intră în contact cu sistemele politice legislativ, administrativ şi birocratic. Ultimile apar, în acest caz, ca diverse politici publice, programe, decizii, acţiuni ale Guvernului şi ale altor organe administrative.

În investigaţia dată am preluat situaţia ipotetică, în care au fost incluşi respondenţii săi. Respondenţii au fost rugaţi să modeleze prezenţa la oficiul de stat şi sectorul de poliţie şi să încerce modelarea caracterului, atitudinii faţă de sine din partea lucrătorilor, colaboratorilor acestor organe. S-a presupus, că majoritatea respondenţilor aşteptau o atitudine corectă, binevoitoare faţă de ei. În felul acesta s-ar fi putut concluziona, că aceşti respondenţi sunt incluşi în sistemul output-ului în situaţii favorabile.

Tabelul 6. Gradul de consideraţie aşteptat faţă de punctul de vedere avut din partea birocraţiei şi poliţiei (în %).

Procentajul celor care aşteaptă	*Birocraţie*	*Poliţie*
Consideraţie serioasă pentru propriul punct de vedere	18.0	13.3
Puţină atenţie	56.2	48.8
Să fie ignoraţi	21.6	34.5
Procentajul total	100.0	100.0
Numărul total	662	662
Indexul aşteptării atente	-0.03	-0.21

Datele sondajului demonstrează că aşteptările studenţilor faţă de birocraţie şi poliţie sunt apreciate negativ.

O bună parte din cei chestionaţi consideră, că părerea lor va fi ignorată de ambele structuri de stat: 21,6% de birocraţi şi 34,5% de poliţie. Pentru comparaţie aducem datele sondajului similar efectuat în SUA şi Anglia. În SUA – 6% respondenţi consideră că părerea lor va fi ignorată de birocraţi, dar 11% de poliţie. În Anglia, şi într-un caz, şi în celălalt procentul acestora este 5 la sută. Într-o anumită măsură datele cercetării noastre pot fi comparate cu re-

zultatele sondajului din Mexic, unde cota celor 164 păreri vor fi ignorate de birocrație şi poliție respectiv de 27% şi 29%.

Gradul de înstrăinare dintre respondenți şi organele puterii indicate denotă clar indexul atenției birocrației şi a poliției față de respondenți: în ambele cazuri el este apreciat negativ, respectiv – 0,03 şi – 0,21. Caracteristic este că atitudinea poliției față de respondenți se manifestă mult mai negativ, mai nefavorabil decât a birocrației.

Despre atitudinea structurilor statale față de membrii societății la etapa actuală putem afla din tabelul de mai jos unde se elucidează egalitate – neegalitate în compartimetele primelor față de ceilalți.

Tabelul 7. Aşteptarea de către respondenți a tratamentului din partea birocrației şi poliției (în %)

Procentul celor ce afirmă că aşteaptă o anumită atitudine față de sine, din partea birocrației şi poliției	*Birocrația*	*Poliția*
Aşteaptă tratament egal	31.4	34.6
Nu aşteaptă tratament egal	41.1	40.8
Nu ştiu	27.5	27.2
Procentul total	100.0	100.0
Număr total	662	662

Prima situație, aşteptarea atitudini, tratamentului egal față de toți relevă faptul că între subiect şi puterea există prezența unui asemenea intermediar înseamnă lipsa unor atitudini personale, preconcepute, bazate pe simpatii sau empatii personale. A doua – nu aşteaptă tratament şi atitudine egală – vorbeşte despre prezența intermediarelor neprevăzute de legi sau instrucțiuni.

Astfel, doar ficare al treilea respondent aşteaptă o tratare egală față de sine, ca şi față de ceilalți: 31.4% în caz de contact cu birocrația şi 34.6% - cu poliția.

O mare parte dintre respondenți respectiv 41.1% şi 40.8% la sută nu aşteaptă tratare egală față de sine din partea birocrației şi poliției.

Această semnifică, că conform aprecierilor studenților, în societate lipseşte unele dintre proprietățile esențiale, caracteristice dezvoltării birocrației – caracterul depersonalizat.

Un loc deosebit în apreciere îi revine orientărilor parohialiste, grupa de respondenți ce nu dispun de careva aprecieri output visavi de sistemul politic. În ambele cazuri aprecierele constituie 27%.

Este ştiut că oamenii în societate ocupă diferite poziţii sociale, aparţin diverselor clase sociale. În acest context prezintă un interes analiza situaţiei output – cum se simt în această situaţie studenţii reprezentanţi a trei clase sociale: de jos, mijlocie şi de sus.

Tabelul 8. Gradul de consideraţie aşteptat faţă de punctul de vedere avut din partea birocraţiei şi poliţiei după apartenţa la clasa socială (în %)

Procentajul celor care aşteaptă…	*Birocraţie*			*Poliţie*		
	1	*2*	*3*	*1*	*2*	*3*
Vor acorda o atenţie serioasă	18,7	18,2	24,1	11,2	12,9	14,9
Vor acorda puţină atenţie	48,7	59,2	54,0	50,0	49,5	51,7
Vor ignora ceea ce au spus	38,2	20,6	20,7	38,7	35,4	19,9
Nu ştiu / nu-i răspuns	1,4	2,0	1,2	0,1	2,2	3,5
Procentajul total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Index	-0,12	-0,02	0,03	-0,27	-0,23	-0,13

Note: 1 - clasa de jos; 2 - clasa mijlocie; 3 - clasa de sus.

După cum se vede, doar cei mai puţin respondenţi în toate trei clase – 18,7% din clasa de jos, 18,2% din clasa mijlocie şi 24,1% din clasa de sus sunt în aşteptarea unei atenţii serioase vis-à-vis de părerea sa în instituţiile de stat, dar în poliţie şi mai puţini: 11,2%, 12,9% şi 14,9% respectiv. Majoritatea reprezentanţilor celor trei clase - de jos, de mijloc şi de sus consideră, de asemenea, că punctul lor de vedere / părerea lor va fi luată în consideraţie. Dar, vedem cum sporeşte nivelul de aşteptare a atitudinii politicoase faţă de sine de la clasa cea mai de jos la cea mai de sus şi cum se micşorează numărul celor care susţin că părerea lor va fi ignorată. Dacă în cadrul clasei de jos 38,2% consideră că birocraţia va ignora punctul lor de vedere, apoi în celelalte două (mijlocie şi de sus) numărul acestora aproape că s-a înjumătăţit (respectiv 20,6% şi 20,7%). În cazul cu poliţia influenţa poziţiei/situaţiei de clasă este mai puţin perceptibilă, dar totuşi există 38,7% (clasa de jos), 35,4% (clasa mijlocie) şi 29,9% (clasa de sus) consideră că punctul lor de vedere va fi ignorat.

În cazul cu aprecierea poziţiei "vor acorda puţină atenţie" apartenenţa de clasă se manifestă neesenţial.

Deci, după cum se vede din apartenenţa de clasă a respondenţilor influienţează considerabil dispoziţia în situaţia output, la unii formînd generînd

aşteptări pozitive, iar la alţii negative. O atare situaţie se află în contradicţie cu principiile democratice ale egalităţii în faţa legii a tutor cetăţenilor.

Egalitatea reală a individului în societatea democratică este posibilă, doar într-o singură situaţie – în discuţie cu autorităţile, adică în situaţia output. Această egalitate / echitate? Este apărată de lege, alte genuri de egalitate socială există / pot exista? doar la nivelul necesităţilor individuale. Prin urmare doar inegalitatea faţă de lege într-o societate democratică poate fi supusă dezaprobării, criticii etc. În situaţia reală egalitatea sau neegalitatea poate apărea doar în cazurile de contact cu puterile de stat. În cercetarea noastră situaţia în cauză a fost prezentată ipotetic pentru o anumită organizaţie guvernamentală şi poliţie. Este clar că individul, ştiind despre drepturile sale de egalitate în aceste organizaţii aşteaptă (sau trebuie să aştepte) manifestarea acesteia faţă de sine. Dar, după cum am remarct mai sus o mare parte a respondenţilor fie că nu aşteaptă o atitudine corespunzătoare egală faţă de sine, fie că nu ştiu cum va fi ea.

Modul în care apartenenţa de clasă influenţează asupra aşteptării "egalitate-neegalitate" este elucudat în tabelul ce urmează.

Tabelul 9. Aşteptări în raport cu tratamentul birocraţiei guvernămentale şi poliţiei după apartenenţa la clasa socială (în%)

Procentajul celor care afirmă	*Birocraţie*			*Poliţie*		
	1	*2*	*3*	*1*	*2*	*3*
Aşteaptă tratament egal	27,8	32,1	39,5	39,2	34,4	34,9
Nu aşteaptă tratamentul egal	51,9	40,9	43,0	48,1	39,9	40,7
Nu ştiu	20,3	27,0	18,5	12,7	17,5	24,4
Index	-0,28	-0,08	-0,02	-0,09	-0,05	-0,06

Note: 1 - clasa de jos; 2 - clasa mijlocie; 3 - clasa de sus.

Reprezentanţii tuturor celor trei clase sociale nu aşteaptă o atitudine egală faţă de sine. Despre aceasta consemnează valoarea negativă a indexului de egalitate în toate clasele (de la -0,28 clasa de jos, -0,08 clasa mijlocie şi -0,02 clasa de sus). O accepţiune / apreciere negativă respectivă are indexul egalităţii şi în cazul contractului cu poliţia (respectiv -0,09; -0,05 şi -0,06). Totodată indexul egalităţii are o accepţie / valoare redusă şi anume în clasa de jos, în instituţiile oficiale şi în poliţie. De unde, clasa de jos, în cea mai mare parte, este în aşteptarea inegalităţii în cazul output a statului spre deosebire de celelalte două clase.

6. Modele de comunicare politică

Mai jos sunt propuse întru a fi analizate şi examinate comportamentul şi sentimentele comunicaționale. Ambele forme ala comunicării politice sunt posibile atunci, cînd subiectul procesului politic nu simte nici un pericol în timpul realizării acestora iar pe de altă parte, cînd deține un nivel înalt de cultură politică. În clasificarea acceptată de noi mult mai activi în procesul de comunicare vor fi subiecții care formează tipul participativ al culturii politice, mai puțin activi ce se raportează la tipul dependent. Ca lipsă totală a activității cominicative politice se va înregistra de către tipul provincialist parohialist al culturii politice.

Primul nivel de libertate în comunicarea poitică va reveni frecvenței cu care subiectul discută despre politică.

Dat fiind faptul, că respondenții noştri, o parte considerabilă a timpului sunt ocupați cu comunicarea politică profesională în cadrul facultății, se vor supune măsurării frecvența convorbirilor despre politică în afara facultății.

Tabelul 10. Frecvența convorbirilor despre politică cu alte persoane în afara orelor de curs (în %)

Procentul celora ce discută despre politică	*%*
Permanent	23.6
Uneori / rar	71.8
Niciodată	3.0
Nu ştiu	1.6
Procentaj total	100.0

Cum era şi de aşteptat, activitatea profesională referitore la ştiințele politice influiențează considerabil frecvența convorbirilor despre politică: 95.4% respondenți discută cu prietenii despre politică chiar şi în afara facultății, dintre care 23% la sută – permanent, dar 71.8 la sută doar uneori.

Deci, la nivelul comportamentului verbal marea majoritate a studenților demonstrează tipul participativ al culturii politice.

Al doilea nivel de libertate în comunicarea politică a studenților va consta în lipsa sentimentelor de restricție în discutarea problemelor politice cu alți oameni din ambianța socială. În acest caz o influență considerabilă asupra libertății de comunicare politică a studenților o au nu pattern-urile atitudinale ce au rădăcini mai vechi în conştiința oamenilor.

Tabelul 11. Sentimente de restricție în discutarea problemelor politice (în %)

Procentaj al celor care…	*%*
Nu se simt liber să discute politica cu nimeni	6,5
Nu se simt liber să discute politica cu mulți oameni	21,5
Nu se simt liber să discute politica cu puțini oameni	40,3
Nu se simt liber să discute politica cu oricine	27,9
Nu ştiu	3,8
Procentaj total	100,0

Rezultatele cercetării au arătat că aproape 68,2 % din studenți se simt relativ sau complet liberi în adiscuta probleme poltice, ceea ce reprezintă aproape 2 din 3 respondenți. Acest nivel de libertate a comunicării politice din SUA, Marea Britanie. Dacă am ține seama de faptul că doar 6,5% “nu se simt liber să discute politica cu nimeni”, ceea cce este de 3 ori mai puțin decît în țările menționate, atunci nivelul comunicării politice în Republica Moldova poate fi considerat reuşit.

Mai mult decît atî, nici libertatea comunicării politice nu influențează prea mult faptul că în Moldova relațiile dintre diverse partide sunt foarte tensionate şi adesea se manifestă nu în formă parlamentară. Acest antagonism nu se răsfrînge asupra participanților de rînd a procesului politic.

7. Frecvența recurgerilor studenților la mass-media pentru obținerea informațiilor despre viața socială a țării

Rolul mijloacelor mass-media în informarea populației despre cele mai importante procese, ce au loc în viața socială a țării, este nespus de mare. Valoarea acestora este determinată prin faptul, că mass-media nu numai informează societetea despre evenimentele care au avut loc, dar şi joacă un rol activ în crearea altora, precum şi interpretarea celor întâmplate. De fapt, însăşi socitatea, ca realitate socială, există, în primul rând, ca o realitate comunicativă, creată şi reînnoită / reluată de către mijloacele de comunicare mass-media.

Cu toate acestea, diverse mijloace de comunicare în mass-media influențează diferit formarea opiniei publice, visavi de evenimentele ce au loc. Date fiind particularitățile mijloacelor tehnice de creare şi reconstruire a evenimentelor, fiecare gen de mass-media produce şi reproduce chipul său personal privind cele întîmplate.

Astfel, se crează tabloul mozaic al vieții sociale a țării, care trebuie să reproducă această imagine în toată diversitatea şi integritatea sa. Dar în realitate, imaginea redată în mijloace mass-media se refractează în fragmentele realității în dependență de nivelul de solicitare al unui anumit canal al mijloacelor de

informare în masă de către individ. Gradul şi formele de fragmentare depind, în primul rînd de frecvenţa solicitărilor al unui sau alt mijloc mass-media, într-o măsură mai mare sau mai mică, sau într-o măsură aproximativ egală faţă de fiecare.

Frecvenţa recurgerilor la mijloacele mass-media constituie un factor important în crearea imaginii vieţii sociale în conştiinţa individului, deşi, fireşte în cea mai mare parte este atins aspectul calitativ al procesului de formare. Caracterul de frecvenţă a recurgerilor de către studenţi (268) la mijloacele de comunicare în masă întru obţinerea informaţiei despre viaţa socială a ţării este prezentat în tabelul ce urmează.

Tabelul 12. Frecvenţa recurgerilor studenţilor la mijloacele mass-media întru obţinerea informaţiei despre viaţa socială a ţării (în %)

Cît de frecvent utilizaţi mijloacele mass-media, întru a obţine informaţii despre viaţa socială a ţării ?	*1*	*2*	*3*	*4*	*5*
Televiziunea	62	36	2	0.60	1
Radioul	45	49	6	0.38	2
Ziarele	28	67	5	0.22	3
Revistele	17	65	18	-0.01	4
În mediu toate mijloacele mass-media	38	54	8	0.30	

Note: 1 – săptămînal; 2 – uneori; 3 - nicicând; 4 - indice; 5 - rang.

În general frecvenţa recurgerilor la mijloacele mass-media de către tineretul studios nu este prea mare. Săptîmînal urmăresc informaţiile în mass-media doar 37 la sută dintre ei, uneori 54 la sută şi nu recurg niciodată – 8%. Astfel, doar fiecare al treilea student obţine imaginea integrală a vieţii sociale din ţară. În timp ce fragmentar, deci incompletă, parţială - fiecare al doilea student. Deşi în cazul dat este vorba despre o grupă specială de studenţi - studenţii polotologi, situaţia în alte grupe profesionale de studenţi puţin se deosebeşte de cele precedente.

Conform cercetării, frecvenţa recurgerilor de către studenţi la mijloacele mass-media este suficient de variată. Aceasta o desprindem din amplitudinea oscilaţiilor indexului de frecvenţă a recurgerilor la mijloacele mass-media care, în cazul nostru formează 59 puncte. Unele mijloace mass-media de pildă, teliviziunea, radioul, sunt utilizate mult mai des, altele, cum ar fi, ziarele, revistele mult mai rar. Dacă la TV recurg săptămînal 62 la sută respondenţi, apoi la reviste doar 17 la sută. (Desigur că în acest caz nu este exclus influenţa frecvenţei citirii săptămînale a revistelor, deosebirea în caracterul periodic al edi-

tării lor şi la frecvența ieşirii în eter a emisiunilor televizate. Acest fapt, nu neagă, doar explică deosebirea influenței fiecăruia dintre acestea asupra procesului de formare a imaginii vieței sociale a țării). Ceva mai des decît revistele respondenții citesc ziare. Astfel, 28 la sută dintre aceştia le citesc săptămînal. Deşi, pentru 67 la sută acest proces poartă un caracter neobligatoriu.

Astfel, cercetarea stabileşte faptul predominări mijloacelor audiovizuale a mass-mediei față de cele scrise în formarea imaginii vieții sociale a țării. Faptul acesta prin partea exterioară nu este ceva absolut nou, ba din contra rezultatul căpătat am fi putut să-l intuim cu un grad de probabilitate suficient de înalt. Neaşteptat este altceva - influența acestui fapt asupra caracterului imaginii formate a realității în conştiința tineretului studios. Datele obținute demonstrează că studențiii obțin specifice informații „finisate", dar în cele din urmă, specifică finisată vieţiii sociale caracterizează în primul rănd, prin acumularea imaginilor vizuale şi sonore, dar nu logico-intelectuală. Prevalarea primelor (vizuale şi sonore) crează o imagine uşoară, simplificată a vieții sociale a țării.

Pe lîngă aceasta, este ştiut, că canalul în cauză este conceput în primul rînd clar, ce corespunde coeficientului intelectual aproximativ cu 10 puncte mai jos decît coeficientul mediu al acelei pături speciale la care este prevăzută cominicarea (A.Molli). Pe de altă parte, un asemenea gen de informație, durează la TV şi radio foarte puțin timp. Structurile informaționale mari ocupă foarte puțin loc în sistemul TV şi radio deoarece în cea mai mare parte depind de reclamă, care predomină asupra conținutului emisiunii. Astfel, putem concluziona că imaginea vieții sociale a țării în conştiința studenților, dobîndită în cea mai mare măsură prin prisma TV şi a radioului, constă din informații la un nivel intelectual redus şi reprezintă un mozaic al microideilor sociale, culturale şi politice.

În aspect profesional nivelul redus al frecvenței recurgeriolor studenților la mijloacele mass-media tipărite, în crearea imaginii realității sociale a țării, are, de asemenea urmări negative considerabile. Este vorba, în primul rînd, de faptul, că se măreşte cota-parte a informației de nivel mediu, pe de o parte, şi se micşorează brusc cota informației de elită (profesională), utilizată de către studenți în activitatea lor politică, didactică, etc.

După cum se ştie, o bună parte a informației profesionale despre viața socială a țării apare în materialele publicate în reviste. Acest gen de informație are un nivel mai înalt, dat fiind faptul că este predistinată cititorului cu orientarea profesională şi specială.

Dar, conform datelor sondajului, acest canal, mass-media ocupă un volum mic în formarea imaginiii despre viața socială a țării. Probabil că una din-

tre cauzele utilizării reduse a acestui canal o constituie dezvoltarea şi volumul redus în cîmpul informaţional general. Ediţiile speciale elaborate de către instituţiile de învăţămînt din ţară sunt importante, dar un canal insuficient de prezentare a unei atare informaţiei. Situaţia în cauză nu poate satisface opinia publică a ţării, deoarece rezultatele negative sunt evidente: tabloul fragmentar - imaginea vieţii sociale a ţării nu permite individului a crea această imagine într-o măsură mai mare apropiată de realitatea complicată şi diversă. Această situaţie nu tot timpul este considerată greşită de către analiştii politici şi nu se ţine cont de ea în timpul obţinerii rezultatului scontat. De unde, singurii creatori de informaţii devin ostaticii ei.

Bazate pe această imagine acţiunile individului în mare parte vor purta, de asemenea un caracter neadecvat realităţii şi uşor se vor supune manipulărilor din partea forţelor politice cointeresante. Cu atît mai mult, că acest gen de manipulare are un caracter închis şi nu tot timpul poate fi perceput chiar la nivel instituţional.Totodată, după cum se vede, un asemenea tablou de formare a imaginii vieţii sociale a ţării constituie rezultatul proceselor ce poartă un caracter global, istorico-cultural şi deaceea puţin este supusă intervenţiiilor dintr-o parte şi corectării la nivel de ţară sau institut social separat. Dar care nu ar fi decizia fie la nivel de stat sau societate, este imposibil de a nu ţine cont de particularităţile procesului vieţii sociale a ţării în activitatea didactică sau în cazul luării deciziilor politice la nivelul structurii de vîrf. Crearea şi transmiterea prin mass-media imaginii despre societate fără a ţine seama de specificul frecvenţei recurgerilor la acestea ale subiectului social are un acracter opus al realităţii.

8. Satisfacţia electorală a studenţilor

Tabelul 13. Atitudinile şi sentimentele studenţilor referitoare la vot şi campaniile electorale

Punctajul celor care raportează că ei …	*%*
Simt satisfacţie mergînd la urne	32,8
Uneori găsesc alegerile ca fiind plăcute şi atrăgatoare	24,3
Uneori se supără în timpul campaniilor	24,2
Uneori găsesc campaniile ridicole şi absurde	48,3
Niciodată nu simt satisfacţie, niciodată nu mă supăr şi nicicînd nu simt dispreţ în timpul alegerilor	28,7

Respondenţii, în general, au înregistrat valori joase la patru emoţii cu privire la campaniile electorale. Probabil că motivul unor asemenea valori joase constă în valoarea nespus de redusă a alegerilor drept acţiune politică. Stu-

denții manifestă un negativism considerabil față de acțiunile politice, lucru foarte straniu, avînd în vedere pregătirea profesională a acestora (respondenților). Numărul respondenților ce “simt satisfacție, mergînd la urne” este puțin mai mare – 32,8%, decît a celor care “uneori se supără în timpul companiilor” – 24,2%. Este vizibilă, de asemenea, egalitatea dintre numărul studenților ce manifestă indiferență față de alegeri – 28,7% și cei activi – 32,8%.

Cota grupei intermediare este ceva mai coborîtă – 24,2%, - 24,3%. Deci, putem conchide că studenții facultății prin comportamentul electoral, se află în procesul de devenire. Deşi faptul că 48,3% găsesc uneori campaniile electorale ridicole şi absurde, denotă o posibilă atitudine negativă vis-à-vis de campaniile electorale şi pe viitor, după finisarea studiilor universitare.

9. Încrederea socială

Drept măsurător al nivelului de încredere privind atitudinea respondenților față de lumea înconjurătoare a servit cunoscuta scară “încrederea socială” a lui Morris Rozenberg, utilizată la rîndul său de G.Almond şi S.Verba.

Scara constă din cinci afirmații. Primele două reprezintă afirmări negative ce exprimau neîncredere în oameni. Următoarele trei, însă, au constat din afirmații pozitive despre posibilitatea de a avea încredere în oameni. Ultima, a cincea afirmație, reprezintă o confirmare cît se poate de generală despre caracterul cooperant al oamenilor.

Tabelul 14. Încrederea şi neîncrederea socială (în %)

Procentajul celor care sunt de acord că:	*Da*	*Nu*	*Greu de spus*	*Nu-i răspuns*	*Index*
Declarații ale neîncrederii					
“Nimănui nu-i va păsa prea mult de ceea ce ți se întîmplă atunci cînd te apuci să faci o treabă"	47,0	35,2	16,3	1,5	0,12
“Dacă n-ai grijă de tine însuşi, oamenii vor profita de tine”	82,6	3,0	14,4		-0,80
Declarații ale încrederii					
“Majoritatea oamenilor sunt demni de încredere”	12,4	83,4	4,2		-0,74
“Majoritatea oamenilor sunt mai înclinați să-i ajute pe ceilalți decît să se gîndească	4,9	92,3	2,8		-0,87

mai întîi la ei înşuşi”					
“Natura umană este în mod fundamental cooperantă”	51,8	14,8	32,4	1,8	0,38
Numărul total al subiecţilor	662				

Neîncrederea socială se caracterizează prin indici mult mai reduşi, decît nivelul de încredere. 82,6% respondeţi-studenţi sunt siguri în caracterul egoist al oamenilor, îndeosebi dispuşi să profite de orice greşală a cuiva. Şi mai mult, studenţii nu acceptă afirmaţia că oamenii în cea mai mare parte sînt dispuşi să-i ajute în primul rînd pe alţii – 92,3%. Mulţi dintre aceştia, de asemenea, nu sunt de acord cu faptul, că în majoritatea oamenilor se poate avea încredere (83,4%).

În acelaş timp, studenţii apreciază înalt caracterul cooperant al omului, înclinaţia lui spre colaborare – 51,8%. Dar optimismul se reduce, ţinînd cont de faptul că fiecare al treilea respondent nu este sigur de aceasta, dar 14,8% categoric nu sunt de acord.

Nivelul sporit de negativism, manifestat de către studenţi privind încrederea socială, poate fi un impediment considerabil în procesul ulterior de adaptare a lor la mediul social.

10. Influienţa autoidentificării etnice asupra orientărilor politice a tineretului studios

Este cunoscut faptul menţionat de ştiinţele politice că autoidentificarea etnică a individului se împleteşte strîns cu orientările politice. Corelaţia aceasta este caracterizată de orientarea dublă: într-un caz autoindentificarea etnică apare ca rezultat al orientărilor politice, în altul – ca factor ce determină caracterul şi direcţia orientărilor politice ale individului.

În procesul cercetării sociologice din 2001 am avut ca scop de a determina în ce măsură autoidentificarea etnică a studenţilor influienţează asupra repartizării orientărilor lor politice – de la partea stîngă la cea dreaptă a spectrului politic al Republicii Moldova.

La Facultatea Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative a USM studiază studenţii cu cea mai diversă autoidentificare etnică. Deşi numărul lor total este de peste 20, am găsit de cuviinţă să evidenţiem în calitate de obiect pentru analiză 3 grupe etnice: moldoveni, ucraineni şi ruşi. Celelalte grupe n-au fost incluse în analiză din lipsa reprezentativităţii statistice, fiecare dintre acestea conţin un număr de mai puţin 20 membri. Deci, moldoveni sunt 442 persoane, ucraineni – 35, ruşi – 47. În selecţie au nimerit 16 găgăuzi, 18 bulgari, reprezentanţi ai altor naţionalităţi – 15.

Prin ipoteza inițială am presupus că, în fiecare dintre grupele evidențiate de autoidentificare etnică orientările politice trebuie să fie diferite din considerentele că caracteristicile etnice ale grupelor se deosebesc între ele foarte mult.

Studenții moldoveni sunt cea mai mare grupă de studenți ai facultății. Pentru ei sunt încă nespus de actuale problemele etnice de conştientizare națională, limbă română, alegerea orientării socio-culturale între Est şi Vest. Grupa în cauză este dominantă la Facultate atît în aspect politic, cît şi cultural, determinînd atmosfera ei politică şi culturală. Privind relațiile etnice, acesta este grupa centrală dominantă, iar caracterul dominant al ei este conştientizat la un nivel înalt.

Studenții ucraineni se caracterizează prin aceea că pe de o parte, la fel ca şi moldovenii se consideră băştinaşi ai Moldovei, iar pe de altă parte – problemele etnice pentru ei sunt mai puțin actuale, marea majoritate dintre aceştia continuie să folosească limba rusă drept limbă principală de instruire, cît şi de comunicare. După numărul membrilor aceasta este a doua grupă etnică în Republica Moldova. Ambii factori determină faptul că, din punct de vedere etnic, grupa aceasta posedă, deşi puțin pronunțate, calități de grupă marginalizată.

Studenții ruşi – reprezentanții grupei a treia – după numărul grupei etnice în țară, dar care nu au statut de grupă băştinaşă de origine. În ultimii 50 de ani limba acestei grupe etnice, limba rusă, ocupa locul de frunte, dar începînd cu anii 90 ai sec. XX ea şi-a pierdut statutul social oficial înalt, fapt ce a generat pentru studenții ruşi probleme dificile cu caracter etnic şi socio-cultural. Studenții ruşi, în masă, nu posedă limba română la nivelul care le-ar permite adaptarea lor deplină la sistemul socio-cultural al țării, ce-i pune pe o parte dintre aceştia într-o poziție socio-culturală vădit marginalizată. În cadrul acestei grupe cel mai mult sunt evidențiate, sunt mai puternice emoțiile nostalgice după pierderea “Patriei mume”, fapt ce serveşte, de asemenea, pentru unii drept motiv de a se deplasa pe poziții social-politice de stînga.

Referitor la ucraineni, mai putem remarca că ei ocupă o poziție intermediară între moldoveni şi ruşi. De primii îi leagă comunitatea istoriei multiseculare, de ai doilea – pierderea privilegiilor ce țin de pierderea de către limba rusă a pozițiilor dominante.

Pe semne, poziția marginalizată a studenților ruşi în bună parte va determina orientarea lor spre partea stîngă în spectrul politic al țării. Poziția centrală a moldovenilor în spațiul socio-cultural al țării trebuie să-i orienteze spre partea dreaptă a flancului şi spre centru. Ucrainenii, conform poziției statutare intermediare, vor ocupa o poziție de mijloc între moldoveni şi ruşi – pe flancul stîng studenții ucraineni vor fi mai mulți decît moldoveni, dar mai puțini decît

ruşi. Şi invers, ucrainenii de orientare "de dreapta" trebuie să fie mai mulţi decît ruşi, dar mai puţini decît moldoveni.

Caracterul autoidentificării etnice trebuie să influienţeze şi asupra numărului studenţilor indiferenţi politic. Îndepărtarea de problemele politice arzătoare face orientarea politică mai surpată, neclară, care, la rîndul său conduce la indiferenţă politică. Probabil că printre moldovenii indiferenţi politic vor fi mai puţini, pe cînd printre ruşi şi ucraineni - relativ mai mulţi.

După cum se vede, printre studenţii ruşi şi ucraineni numărul celor indiferenţi politic este de cîteva ori mai mare decît a studenţilor moldoveni. Printre ultimii doar 2,3% sunt indiferenţi, pe cînd printre ruşi – 19,1%, printre studenţii ucraineni – 17,2%. Faptul că cel mai mare număr dintre politicieni ce oferă angajament este printre studenţii moldoveni, vorbeşte despre aceea că viaţa politică din Republica Moldova, cel puţin printre studenţi, are o coloratură etnică vădită. Studenţii moldoveni într-o măsură mult mai mare îşi actualizează scopurile lor politice în sfera activităţii politice decît studenţii ruşi şi ucraineni. Concluziile expuse sunt elucidate şi în tabelul ce urmează.

Tabelul 15. Orientările politice ale studenţilor cu autoidentificarea etnică de trei feluri (în %)

	1	*2*	*3*	*4*	*5*
Moldoveni	2,3	4,3	30,1	63,3	100,0
Ucraineni	17,2	40,0	40,0	12,8	100,0
Ruşi	19,1	25,5	42,5	31,4	100,0
TOTAL	5,7	7,7	29,8	56,8	100,0

Note: 1 – nu au o orientare politică; 2 – orientare de stînga; 3 – orientare de centru; 4 – orientare de dreapta; 5 – total.

În tabel nu sunt incuse datele privind studenţii altor tipuri de autoidentificare etnică ca statistic nereprezentative.

Deosebirile în tipurile de orientare politică sunt caracteristice şi pentru alte grupe de autoidentificare etnică. În fiece grupă cota celor de stînga, de dreapta şi a centriştilor este diferită, deosebindu-se considerabil.

Cota-parte a celor de stînga printre moldoveni constituie numai 4,3%, pe cînd printre ruşi aceasta este de 25,5%. Aceasta înseamnă că fiecare al patrulea student al Facultăţii de autoidentificare etnică rusă identifică orientările sale politice cu flancul stîng al spectrului politic al Republicii Moldova.

Printre studenţii ucraineni "cei de stînga" formează 11,4%, aproape de două ori mai puţin decît printre studenţii ruşi, dar aproape de trei ori mai mult decît printre studenţii moldoveni.

Orientarea centristă, după cum se vede, domineză printre studenţii ruşi şi ucraineni – 42,5% şi 40% respectiv. Printre studenţii moldoveni centrişti sunt mult mai mulţi decît de “stînga” – 30,1%, dar mai puţini decît în celelalte două grupe.

Probabil că poziţia statutară marginală a studenţilor ruşi împinge o parte dintre ei spre flancul stîng al orientărilor politice, dar pe cealaltă parte (partea cea mai mică) în centrul orientărilor politice.

Autoidentificarea etnică influenţează nu numai orientarea politică a grupelor separate, dar şi structura fiecăreia dintre aceste 3 tipuri de orientare politică. În unele cazuri această influienţă este atît de esenţială, că un tip / gen de orientare politică aparte cade sub o influienţă mare a grupei, care în plan numeric nu ocupă un asemena loc în spaţiul politic şi social.

Analiza ulterioară se va efectua în baza limbii de studii. În prezent, limba de instruire în mare parte corelează cu autoidentificarea etnică a studenţilor. Astfel vom diviza studenţii ce învaţă în limba rusă într-o grupă, iar cei ce învaţă în limba română – în altă grupă. Dat fiind faptul că la facultate instruirea are loc doar în două limbi – română şi rusă, în grupa cu limba română de instruire vor fi uniţi studenţii ce s-au identificat a fi moldoveni sau români, iar în cea de-a doua, cu instruire în limba rusă – ruşi, ucraineni, găgăuzi, bulgari, etc.

Tabelul 16. Structura orientărilor politice a studenţilor în funcţie de tipul / genul autoidentificării etnice (în %)

Autoidentificarea etnică	*Orientarea politică*		
	1	*2*	*3*
Moldoveni, români	54,3	74,3	90,9
Ruşi, ucraineni, găgăuzi, bulgari, alţii	45,7	25,7	9,1
TOTAL	100,0	100,0	100,0

Note: 1 – orientare de stînga; 2 – orientare de centru; 3 – orientare de dreapta.

După cum se vede, aripa stîngă a orientărilor politice a studenţilor facultăţii se caracterizează prin prezenţa studenţilor vorbitori de limbă rusă. În această grupă aceştia sunt aproape jumătate 45,7%, deşi în componenţa Facultăţii ei constituie cca 1/3.

Centrul, însă şi mai cu seamă, aripa dreaptă se află sub influienţa studenţilor cu instruirea în limba română. Doar în aripa dreaptă de orientare politică a studenţilor de la Facultate ce învaţă în limba română constituie 90,9% şi anume aceştia determină caracterul şi direcţia ei. În timp ce aripa stîngă se află

sub influiența ambelor grupe cu instruire în limba română (54,3%) şi în limba rusă – 45,7%.

Astfel, datele cercetării demonstrează că orientările politice ale studenților de la facultate se află sub influiența considerabilă a caracterului autoidentificării etnice a acestora. O atare concluzie cere cu insistență ca, în cadrul analizei orientărilor politice ale tineretului, să se țină cont nu numai de criterii sociale (sex, vîrsta, apartenența socială), dar şi de felul autoidentificării etnice, fără de care rezultatele analizei vor fi incomplete.

Cercetarea în cauză relevă, de asemenea, că mişcarea orientării de dreapta va fi, chiar zdrobitoare, monoetnică, în timp ce componența celei de stînga va fi polietnică. Vor fi acestea, din această cauză, mai puternice sau mai slabe, depinde de componența etnică a grupei.

11. Tipuri de atitudini de bază privind societatea moldivenească

Tabelul 17. Repartizarea studenților după tipul de atitudini de bază privind societatea moldovenească.

Procentajul celor care afirmă că	*%*
Toată societatea trebuie radical schimbată prin acțiuni revoluționare	15,5
Societatea trebuie treptat schimbată prin reforme	63,9
Societatea trebuie apărată cu vitejie de toate forțele distructive	12,1
Nu ştiu	8,5
Procentajul total	100,0
Numărul total al studenților	637
Indexul acțiunilor reformatoaree	0,48

Repartizarea studenților în "de dreaptă" şi "de stînga" poate fi completată cu divizarea lor în următoarele grupe: radicali, de dreapta şi de stînga, reformişti şi tradiționalişti.

Grupa reformiştilor este cea mai mare – 63,9%. Insuflă încredere faptul, că aproape fiecare al doilea din trei chestionați este pentru îmbunătățirea societății, deoarece ei văd problema ce stă în față. Dar, cu toate acestea, preconizează recurgerea la reforme ca una dintre metodele cele mai acceptabile, pentru ei, de schimbări siciale. Indexul acțiunii reformatoare este pozitiv şi egal cu 0,48.

Următoarea grupă după mărime – 15,5% este pentru modificări radicale, cu recurgerea la acțiuni revoluționare. Deşi grupa în cauză, comparativ cu cea precedentă, nu este într-atît de numeroasă, credem, că potențialul ei activ sporeşte considerabil rolul ei în procesele sociale.

Se cunoaşte din istorie, că, uneori, grupe distructive mici săvîrşeau schimbări serioase în societate. Cu atît mai mult, că grupa alternativă, care iese împotriva tuturor schimbărilor, le cedează – 12,1%. Dar, de regulă, grupele ce susțin ordinea socială existentă, pierd în puterea de atracție.

Tabelul 18. Repartizarea studenților după tipul de atitudine de bază privind societatea moldovenească; pe națiuni (în %).

Procentajul acelor care afirmă că	*1*	*2*	*3*	*4*	*5*
Toată societatea trebuie radical schimbată prin acțiuni revoluționare	14,5	26,6	15,2	11,1	14,3
Societatea trebuie treptat schimbată prin reforme	65,2	62,5	58,7	61,1	61,2
Societatea trebuie apărată cu vitejie de toate forțele distructive	13,8	4,7	10,9	11,1	8,2
Nu ştiu	6,5	6,2	15,2	16,7	16,3
Procentajul total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Numărul total al studenților	442	64	46	36	49
Indexul acțiunilor radicale	-0,51	-0,40	-0,43	-0,50	-0,50

Note: 1 – moldoveni; 2 – români; 3 – ruşi; 4 – ucraineni; 5 – alții.

Cei mai mulți adepți ai metodelor radicale revoluționare de schimbare a societății moldoveneşti s-au înregistrat între studenții care, conform originii etnice, se consideră "români" – 26,6%. Printre reformiştii ce susțin îmbunătățirea treptată a societății moldoveneşti, pe primul loc se plasează "moldovenii" cu 62,5%. Această grupă se plasează în frunte şi prin numărul cel care constituind circa 66,7% din tot numărul de respondenți.

A treia grupă după efectivul ce-l are, cea a "ruşilor", este mai mică. Este susținătoarea metodelor reformiste de modificare a societății – 58,7%. Gradul de extindere a metodelor radicale în cadrul acestei grupe se află la nivelul mediu al indicilor privind masivele în general.

12. Competența civică a studenților

Într-o societate democratică, la nivelul convețiilor sociale, există repartizarea obligațiunilor şi a drepturilor între elita politică şi restul membrilor societății. Elita dirijează cu societatea care este pregătită profesional întru luarea

deciziilor corespunzătoare, dar ceilalți, neelita, evaluiază deciiziile luate de către primii.

Caracterul şi nivelul democrației în societate depinde, în primul rînd, de gradul evaluării deciziilor politice luate de elită, efectuate de neelită. "Dacă individul poate exercita o asemenea influență, îl vom considera ca fiind competent politic; sau dacă el crede că poate exercita o asemenea influiență, îl vom privi drept competent subiectivi"[2]

În continuare vom examina nivelul competenței subiective politice a studenților.

Tabelul 19. Repartizarea competenței subiective politice a studenților (în %)

Competența subiectivă politica	*1*	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*
Dacă guvernul aprobă o lege imperfectă, eu nu pot face nimic de a o schimba.	35,3	22,7	14,0	9,1	6,8	-0,35

Note: 1 - complet de acord; 2 - parțial de acord; 3 - nici de acord, nici dezacord; 4 - parțial dezacord; 5 - dezacord complet; 6 - NŞ INDEX.

Astfel, conform datelor sondajului, nivelul competenței subiective politice a studenților are caracter negativ egal cu –0,35, altfel spus, majoritatea studenților (58,0%) chestionați sund pe deplin sau parțial de acord cu faptul că nu pot nimic întreprinde întru a modifica o lege imperfectă, aprobată de elită şi doar o parte mică (15,9%) nu acceptă complet sau acceptă parțial părerea, că ei nu vor putea influiența decizia eronată a elitei. Ținînd cont de faptul că această părere a studenților poartă un caracter subiectiv, putem concluziona următoarele: o bună parte a studenților nici cum nu poate influiența deciziile politice ale elitei, considerîndu-se subiectiv incompetenți. Dar să nu uităm, că părerea subiectivă constituie imaginea situației reale.

Merită atenție faptul, că nivelul redus al competenței subiective politice a individului demonstrează nivelul nespus de jos al aprecierii input în sistemul social. Cine dacă nu individul trebuie să ştie nivelul influienței sale asupra deciziilor politice luate de elită? Este evident, că aceasta nu înseamnă, că elita politică absolut nu ține cont de interesele electoratului. Dar, în acest caz, individul politic se include în procesul social output, rămînînd, în cel mai bun caz, consumatorul rezultatelor deciziilor politice, dar nu subiect al procesului politic care participă în procesul real de funcționare a sistemului politic.

---

[2] *Almond G., Verba S. Cultura civică. / Ed du Style. – Bucureşti, 1996, p.161.*

Pe de altă parte, G.Almond şi S.Verba conchid că "Dacă individul crede că are influienţă, este mai probabil că va încerca să se folosească de ea". "Mai mult, existenţa unei credinţe în potenţialul cetăţenilor poate afecta sistemul politic, chiar dacă nu afectează activitatea politică a omului obişnuit. Dacă cei care iau decizii cred că omul obişnui ar putea să participe - şi cu siguranţă că ei nu sunt cu totul rupţi de credinţele sociale dominante – atunci este probabil ca ei să se comporte chiar diferit decît în cazul cînd o asemenea credinţă nu ar exista."[3]

Atrage atenţia asupra sa faptul, că în cinci ţări (SUA, Marea Britanie, Germania, Italia şi Mexico), unde autorii au efectuat un sondaj pe eşantionul naţional, nivelul competenţei subiective politice oscilează între 75% - SUA, 62% - Marea Britanie, 38% - Germania şi Mexic şi 28% - Italia.

După cum se vede, diferenţa dintre nivelurile competenţei subiective politice între ţările sus-numite în eşantionul nostru este foarte mare. (Admitem că în cazul nostru, nivelul competenţei politice subiective este egal cu 15,9%).

Dacă ţinem cont de faptul, că drept obiect de analiză este studenţimea, antrenarea căreea în procesul politic este mai mare decît a restului populaţiei, precum şi de orientarea profesională a studenţilor, putem face unele concluzii privind nivelul deosebit de redus al competenţei subiective plitice a populaţiei ţării în general.

13. Strategia influienţei politice a studenţilor

Strategia influinţei politice a studenţilor nu oferă o imagine despre aceea, de ce fel de resurse dispun studenţii în încercarea de a influienţa elita guvernatoare. În acest caz, par importatnte următoarele aspecte:

A. Corelaţia acţiunilor cooperante şi a celor individuale, adică în ce măsură preferă studenţii să acţioneze de unul singur sau în grup.

B. Ponderea, în strategia luată, a fiecărei strategii de influienţă asupra elitei guvernante.

C. Corelaţia strategiilor paşnice, recunoscute de Constituţie, de influenţă asupra elitei guvernante, şi a celor nepaşnice, violente acceptate în mediul studenţesc.

Strategiile de influienţă politică a studenţilor facultăţii sunt prezentate în următorul tabel.

---

[3] *Ibidem, p.162*

Tabelul 20. Ce ar însemna studenții pentru a influiența guvernămîntul național (în %)

Ce ar face studenții:	*1*	*2*	*3*	*4*	*5*
Încearcă să obțină ajutorul altora					
Organizează un grup informațional, își stîrnesc prietenii și vecinii să-i facă să scrie scrisori de protest sau să semneze o scrisoare	20,1	48,5	31,4	-0,28	6
Acționează prin intermediul unui partid politic	30,5	41,8	27,7	-0,11	4
Acționează prin intermediul unui grup formal sindical, bisericesc, profesional, căruia ei îi aparțin	18,0	50,3	31,7	-0,32	7
Acționează singuri					
Contactează direct lideri politici oficiali aleși sau presa	29,8	39,7	30,5	-0,10	3
Scriu o scrisoare sau vizitează un lider politic local	29,2	41,1	29,7	-0,12	5
Contactează direct oficiali administrativi (nealeși)	12,8	49,7	37,5	-0,37	8
Consultă un avocat, fac apel prin intermediul curților	34,1	39,7	26,2	-0,06	2
Votează împotriva oficialilor contravenienți la viitoarea alegere	53,6	19,8	26,6	0,34	1
Întreprind acțiuni violente	6,9	66,5	26,6	-0,59	
Protestează cumva altfel	32,2	29,2	38,6	0,03	
Altele	10,9	15,9			

Note: 1 - da; 2 - nu; 3 - NȘ/NR; 4 - INDEX; 5 - RANG.

În cercetarea noastră studenții au apreciat ca acceptabile și inacceptabile 9 posibile strategii de influiență asupra Parlamentului în situația cînd ultimul discută, analizează legea, fiind considerat rău, greșit. Au fost supuse aprecierii atît acțiunile individuale, cît si cele ce presupuneau primirea ajutorului din partea altor oameni. O altă grupă de întrebări conține aprecierea respondenți-

lor privind utilizarea acțiunilor paşnice şi violente întru a influența asupra organelor de stat.

După cum vedem, răspunsurile studenților caracterizează nivelul competenței civice ca foarte redus. De cele ami dese ori studenții nu iau în seamă nici o strategie propusă de influiență asupra instituțiilor politice. Despre aceasta mărturisesc aprecierile negative ale a opt din nouă strategii de influiență politică: de la –0,06 la –0,37. Face excepție doar votarea – drept strategie de influiență – indexul aprecierii constituind 0,34. Dar, această strategie de influență a acțiunilor elitei ține de viitor. Acum majoritatea respondenților ar prefera inerția, inactivitatea.

Respondenții care au ales poziția activă în competenț, preferă vădit acțiunile individuale în detrimentul celor care presupun colaborare. Aceasta se referă, în primul rînd, la "împotriva votării" în alegerile viitoare – 53,6%. Pe de altă parte, caracteristic este, că din strategia influienței politice studenții aproape că exclud aplicarea "acțiunilor violente". Doar 6,9% presupun că pot recurge la asemenea acțiuni.

Spre regret, studenții manifestă un negativism veridic față de "organizarea unui grup informațional prieten şi vecin" – 20,1%. Această formă de activitate ocupă unul dintre ultimile locuri în strategia influinței studenților cu indexul – 0,28 şi ocupă locul şase. Acest gen de resurse sociale se presupune a fi utilizat foarte modest. În Republica Moldova grupele neformaleocupăun loc modest printre strategiile de influiență. O importanță mai mare se dă unor aşa organizații formale ca partidele politice. 30,5% dintre cei chestionați le include în strategiile lor de influiență politică. Motivul constă, probabil, în faptul că studențimea facultății în mare măsură este încadrată în procese la nivel formal, decît privat.

Neaşteptat a fost nivelul nespus de înalt al adresării după ajutor la partidul politic. În toate țările democratice dezvoltate organizațiile neformale şi societățile prietenilor, vecinilor ocupă un loc de frunte în strategiile politice ale influienței.

Acest lucru încă odată confirmă caracterul formal al strategiilor politice de influiență. Cu toate acestea nu trebuie de exclus nici faptul, că anume în capitală, unde sunt concentrate părțile de bază ale partidelor politice, accesul la ele este liber.

Cota redusă a presupusei adresări după ajutor la astfel de organozații formale ca: sindicate, biserici, rezultă din aceea, că unii dintre ei şi-au pierdut influența, dar alții încă nu dispun de ea.

În încheiere remarcăm, că atenția neînsemnată din partea studenților față de includerea organizațiilor neformale în strategia de influiență politică denotă, în primul rînd, gradul de nedezvoltare a societății civile.

Acest motiv este urmat de neîncrederea în puterea şi posibilitățile sale, în a celor asemănători cu sine precum şi în prieteni, vecini, colegi etc.

14. Imagini ale sprijinitorilor de partide politice din Republica Moldova

Aprecierile votanților a trei partide parlamentare a calităților pozitive şi negative a adepților acestor partide, demonstrează fapte destul de interesante (tabelele 21A, 21B, 21C).

În primul rînd este foarte evidentă diferența considerabilă a aprecierilor date partidelor "mele" şi "străine". Primele, mai cu seamă, sunt apreciate pozitiv celelalte - negativ. Astfel, procentul calităților pozitive al susținătorilor PCRM este apreciat de votanții PCRM cu 99,2%, dar a "adversarilor" lor – PPCD – 23,6%, Alianța "Braghiş" - 25,3%. Votanții PPCD au apreciat pozitiv susținătorii săi – 177,4%, dar PCRM - 22,2% şi Alianța "Braghiş" – 29,2%. Se vede că votanții PCRM, PPCD şi Alianței "Braghiş" apreciază calitățile pozitive ale "adversarilor" la un nivel mai scăzut, decît al susținătorilor ai săi.

Merită atenție nivelul foarte scăzut al toleranței votanților a tuturor celor trei partide. Decalajul în aprecierea calităților negative a adepților lor este foarte mare. Deşi votanții PCRM – 43,1% sunt ceva mai critici față de ai săi decît votanții PPCD şi Alianța "Braghiş" (36,9% şi 15,1% respectiv). Pe de altă parte votanții PCRM şi a Alianței "Braghiş" au fost cu mult mai "modeşti" în aprecierea calităților pozitive a adepților partidelor lor şi a celor "străine". Trei calități pozitive are PPCD, "ai noştri" au acumulat 177,4%, în timp ce "ai noştri" a PCRM au acumulat 99,2%, dar a Alianței "Braghiş" – 132,8%. (Bineînțeles că conform datelor sondajului în cauză nu putem judeca pe cît sunt de veritabile şi argumentate aprecierile votanților a tuturor celor trei partide).

Nivelul redus al toleranței electoratului a tuturor celor 3 partide parlamentare denotă nivelul înalt al opoziției ce există atît între ele, cît şi, în general, în societate.

Concluzii

1. Tipul "participativ" al culturii politice ocupă în cadrul studenților facultății un loc semnificativ - 17,8%.
2. Influența Guvernământului național asupra vieții de toate zilele este apreciată de către studenți ca ceva foarte problematic: 53,3% consideră ca Gu-

vernământul uneori înbunătățeşte condițiile, alteori - nu. Şi doar 6,6% consideră univoc o atare influență pozitivă.

3. Sistemul politic al țării trezeşte mîndrie numai la 2,6% din respondenți.

4. Studențiii dovedesc atitudinile mai mult adaptative şi integrative în comparație cu cele ale atingerii scopului.

5. Cercetarea arată un grad înalt al înstrăinării dintre studenți şi organele de guvernămînt.

6. Studenții arată un grad destul de înalt în discutarea problemelor politice - 68,2% din studenți se simt relativ sau complet liberi în a discuta probleme politice cu puțini oameni sau cu oricine.

7. Imaginea sistemului politic transmisă de mass-media în Republica Moldova poartă un caracter neadecvat realității şi este manipulat.

8. Cercetarea arată nivelul sporit de negativizm, manifestat de către studenți privind încrederea socială.

9. Studenții în majoritatea sunt pentru schimbarea treptată a societății - 63,9%.

10. Autoidentificarea etnică acționează destul de mult la orientările politice ale studenților.

11. Nivelul competenței subiective politice ale studenților are un caracter negativ egal cu -0,35.

12. Cercetarea arată că nivelul competenței civice ale studenților este foarte redus.

13. Este foarte redus nivelul toleranței electoratului a tuturor celor trei partide parlamentare.

ANEXE

Tabelul 1A. Aşteptări în raport cu tratamentul birocraţiei guvernămentale şi poliţiei după aparteneṇta la clasa socială (în %)

Procentajul celor care afirmă	*Birocrație*			*Poliție*		
	1	*2*	*3*	*1*	*2*	*3*
Aşteaptă tratament egal	27,8	32,1	39,5	39,2	34,4	34,9
Nu aşteaptă tratamentul egal	51,9	40,9	43,0	48,1	39,9	40,7
Nu ştiu	20,3	27,0	18,5	12,7	17,5	24,4
Index	-0,28	-0,08	-0,02	-0,09	-0,05	-0,06

Note: 1 - clasa de jos; 2 - clasa mijlocie; 3 - clasa de sus.

Tabelul 2A. Ponderea studenţilor de diferite etnii în clasele sociale (în %)

Grupele etnice	Clasele sociale		
	1	*2*	*3*
Moldoveni	11,3	75,8	12,9
Români	11,1	69,8	19.0
Ruşi	14,9	72,3	12,8
Ucraineni	25,0	63,9	12,8
Altele	14,3	71,4	14,3

Note: 1 - clasa de jos; 2 - clasa mijlocie; 3 - clasa de sus.

Tabelul 3A. Gradul de consideraţie aşteptat faţă de punctul de vedere avut din partea birocraţiei şi poliţiei după apartenţa la clasa socială (în %)

Procentajul celor care aşteaptă	*Birocrație*			*Poliție*		
	1	*2*	*3*	*1*	*2*	*3*
Vor acorda o atenţie serioasă	18,7	18,2	24,1	11,2	12,9	14,9
Vor acorda puţină atenţie	48,7	59,2	54,0	50,0	49,5	51,7
Vor ignora ceea ce au spus	38,2	20,6	20,7	38,7	35,4	19,9
Nu ştiu / nu-i răspuns	1,4	2,0	1,2	0,1	2,2	3,5
Procentajul total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Index	-0,12	-0,02	0,03	-0,27	-0,23	-0,13

Note: 1 - clasa de jos; 2 - clasa mijlocie; 3 - clasa de sus.

Tabelul 4A. Repartizarea studenților pe tipuri de comportament politic după apartenența etnică (în %):

Comportament politic	*Grupele etnice*				
	1	*2*	*3*	*4*	*5*
Extremist	14,5	26,6	15,2	11,1	14,3
Evoluționist	65,2	62,5	58,7	61,1	61,2
Tradiționalist	13,8	4,7	10,9	11,1	8,2
Nu știu, greu de spus	6,5	6,2	15,2	16,7	16,3
Procentajul total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Note: 1 - Moldoveni; 2 - Romani; 3 – Ruşi; 4 - Ucraineni; 5 - Altele.

Tabelul 5A. Studenții care aparțin la una sau mai multe organizații (în %):

Procentajul celor care:	*%*
Aparțin unei organizații	28,5
Aparțin la două organizații	11,9
Aparțin la trei organizații	4,7
Aparțin la patru sau mai multe organizații	4,7
Procentajul total al membrilor multipli	21,3 (141)*
Procentajul total al membrilor	49,8 (330)*

*Note: * Cifrele din paranteze se referă la bazele calculării procentajelor*

Tabelul 6A. Apartenența studenților la tipuri diferite de organizații (în %):

Organizațiile	*1*	*2*	*3*	*4*	*5*
Sindicale	8,6	80,2	11,2	-0,71	4-5
De afaceri	6,2	82,6	11,2	-0,77	6-7-8
Grupuri sociale	21,6	67,4	10,9	-0,46	1
Profesionale	9,1	79,6	11,3	-0,71	4-5
Cooperative	2,4	85,5	12,1	-0,83	10
Cluburi de atletism etc.	15,7	73,4	10,9	-0,58	2
Politice	10,9	77,9	11,2	-0,67	3
Caritabile	2,9	85,3	11,8	-0,82	9
Civice	5,4	82,8	11,8	-0,77	6-7-8
Religioase	5,9	82,5	11,6	-0,77	6-7-8
Altele	12,4	87,5	0,1	-0,25	
Procentajul total al studenților					49,8
Numărul total al studenților					662

Note: 1 – da; 2 –nu; 3 – NR; 4 – INDEX; 5 – RANG.

Tabelul 7A. Aici sunt plasate diferite forme ale acțiunilor politice pe care oamenii le pot lua. Spuneți dacă ați făcut în realitate vreunel din aceste lucruri, dacă ați putea să le faceți ori nu v-ați face niciodată în orice situație (în %)

Forme ale acțiunilor politice	*1*	*2*	*3*	*4*	*5*
Semnarea unei petiții	14.8	40.3	24.8	20.1	100.0
Asocierea la un baicat	9.1	33.8	34.6	22.5	100.0
Participarea la manifestații, demonstrații	41.5	32.2	12.8	13.5	100.0
Asocierea la o grevă neoficială	27.8	26.6	26.7	18.9	100.0
Ocuparea construcțiilor, fabricilor etc	2.6	18.6	53.5	25.3	100.0

Note: 1 – am făcut; 2 – aşi putea face; 3 – niciodată; 4 – greu de spus / nu ştiu; 5 – procentajul total.

Tabelul 8A. Procentajul studenților care declară diferite grade de participare la deciziile de familie şi de şcoală (în %)

Tipul de participare	*În familie %*		*În şcoală %*	
Participanți*	299	48.1	262	42.1
Micşti**	292	47.1	287	46.1
Non-participanți***	30	4.8	73	11.7
	621	100.0	622	100.0

*Note: * Studenții participanți sunt cei care au răspuns la cele trei întrebări negativ. Patternari studenților la deciziile de familie şi de şcoală (în %)*

*** Tipul mixt de participare la decizii – la unele întrebări au răspuns pozitiv la altele negativ.*

**** Studenții nonparticipanți sunt cei care au răspuns la toate întrebări negativ.*

Tabelul 9A. Apartenența la o anumită clasă socială în dependența de status social al tatălui (în %)

Status social al tatei	*1*	*2*	*3*
Patroni / menageri a unei unități, fermieri	9.9	70.3	19.8
Specialişti calificați, membri al forțelor armate, specialişti de nivel mediu	11.8	74.7	13.4
Muncitori, țărani	13.4	76.7	9.9
Procentaj mediu	12.5	73.8	13.7

Note: 1 - clasa de jos; 2 - clasa mijlocie; 3 - clasa de sus.

Tabelul 10A. Încrederea în familie a studenților în dependență de grupul etnic (în %)

	Grupul etnic				
	1	*2*	*3*	*4*	*5*
Încrederea totală	86.9	89.1	80.4	91.7	83.7
Încrederea puțină	6.8	6.2	8.7	-	8.2
Nici nu am încredere	1.6	1.6	4.3	2.8	6.1
Nu prea am încredere	0.4	1.6	-	-	-
Nu am încredere deloc	0.2	-	-	-	-
Nu știu	4.1	1.5	6.6	5.5	2.0
Procentajul total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Numărul total al studenților	442	64	46	36	49
Indexul încrederii în familie	0.94	0.94	0.91	0.92	0.94

Note: 1 - Moldoveni; 2 - Romani; 3 – Ruşi; 4 - Ucraineni; 5 - Altele.

Tabelul 11A. Încrederea în grupele entice în dependență de apartenența la etnie (în %)

Încrederea în grupele etnice	*Indexul apartenenței etnice*				
	1	*2*	*3*	*4*	*5*
Moldoveni	0.18	0.16	0.04	0.14	-0.02
Ucraineni	-0.14	-0.09	0.09	0.33	0.24
Ruși	-0.02	-0.27	0.51	0.44	0.35
Bulgari	-0.20	-0.23	0.13	0.11	0.33
Găgăuzi	-0.31	-0.31	0.09	-0.17	0.24
Țigani	-0.60	-0.64	-0.59	-0.61	-0.50
Evrei	-0.11	-0.11	0.08	-0.11	-0.08

Note: 1 - Moldoveni; 2 - Romani; 3 – Ruşi; 4 - Ucraineni; 5 - Altele.

Tabelul 12A1. Calități atribuite susținătorilor PCRM, PPCD și Alianța «Braghiş» de către votanții PCRM (în %)

Procentaj descriind susținătorii de partid ca		*Opiniile votanților aiPCRM despre:*		
		1	*2*	*3*
Calități positive:		***99.2***	***23.6***	***25.3***
1.	Interesați de apărare și independență	32.2	4.7	10.1
2.	Oameni inteligenți	37.2	4.7	3.8
3.	Interesați de umanitate	29.8	14.2	11.4
Calități negative		***43.1***	***232.0***	***185.5***
4.	Oameni egoiști	4.9	34.9	22,8
5.	Trădători ai libertății	4.3	44.3	46.2
6.	Ignorați și nechibzuiți	5.0	39.6	30.4
7.	Fasciști	4.1	37.7	22.8
8.	Imperialiști	9.1	34.0	30.4
9.	Ateiști	15.7	41.5	32.9

Calități neutre		***32.0***	***20.8***	***29.6***
10.	Oameni religioşi	7.4	4.7	6.3
11.	Tot felul	23.1	15.1	19.0
12.	Altele	2.5	1.0	4.3
	Procentajul total*	***173.5***	***276.4***	***237.4***
	Greu de spus / nu ştiu			
	Numărul total de cazuri	121	121	121

*Note: * În majoritatea cazurilor, procentajele depăşesc 100 din pricina răspunsurilor multiple. Au fost omişi subiecții ce au atribuit calitățile a altor partied şi cei care au răspunsul "Nu ştiu".*

1 – Partidul Comuniştilor din Repulica Moldova; 2 – Partidul Popular Creştin Democrat; 3 – Alianța «Braghiş».

Tabelul 12A2. Calități atribuite susținătorilor PCRM, PPCD şi Alianța «Braghiş» de către votanții PPCD (în %)

Procentaj descriind susținătorii de partid ca		*Opiniile votanților ai PPCD despre:*		
		1	*2*	*3*
Calități positive:		***22.2***	***177.4***	***29.2***
1.	Interesați de apărare şi independență	7.4	64.2	11.4
2.	Oameni inteligenți	7.4	56.6	8.9
3.	Interesați de umanitate	7.4	56.6	8.9
Calități negative		***107.5***	***36.9***	***82.4***
4.	Oameni egoişti	27.3	5.7	19.0
5.	Trădători ai libertății	19.0	7.5	15.2
6.	Ignorați şi nechibzuiți	16.5	5.7	15.2
7.	Fascişti	24.0	5.7	12.7
8.	Imperialişti	14.9	5.7	11.4
9.	Ateişti	5.8	6.6	8.9
Calități neutre		***32.4***	***66.8***	***37.0***
10.	Oameni religioşi	19.8	56.6	26.6
11.	Tot felul	6.6	8.5	6.3
12.	Altele	6.0	1.7	4.1
	Procentajul total*	***162.4***	***281.1***	***148.6***
	Greu de spus / nu ştiu			
	Numărul total de cazuri	106	106	106

*Note: * În majoritatea cazurilor, procentajele depăşesc 100 din pricina răspunsurilor multiple. Au fost omişi subiecții ce au atribuit calitățile a altor partied şi cei care au răspunsul "Nu ştiu".*

1 – Partidul Comuniştilor din Repulica Moldova; 2 – Partidul Popular Creştin Democrat; 3 – Alianța «Braghiş».

Tabelul 12A3. Calități atribuite susținătorilor PCRM, PPCD şi Alianța «Braghiş» de către votanții Alianței «Braghiş» (în %)

Procentaj descriind susținătorii de partid ca		*Opiniile votanților ai Alianței «Braghiş» despre:*		
		1	*2*	*3*
Calități positive:		***34.6***	***28.3***	***132.8***
1.	Interesați de apărare şi independență	10.7	6.6	40.5
2.	Oameni inteligenți	16.5	13.2	56.9
3.	Interesați de umanitate	7.4	8.5	35.4
Calități negative		***58.7***	***88.4***	***15.1***
4.	Oameni egoişti	16.5	25.5	2.5
5.	Trădători ai libertății	9,1	15.2	0
6.	Ignorați şi nechibzuiți	11.6	17.0	2.5
7.	Fascişți	6.6	6.6	2.5
8.	Imperialişti	8.3	15.1	1.3
9.	Ateişti	6.6	9.4	6.3
Calități neutre		***18.8***	***19.9***	***29.1***
10.	Oameni religioşi	5.8	4.7	15.2
11.	Tot felul	10.7	15.1	13.9
12.	Altele	2.3	1	0
	Procentajul total*	***112.1***	***137.5***	***177.0***
	Greu de spus/ nu ştiu			
	Numărul total de cazuri	79	79	79

*Note: * În majoritatea cazurilor, procentajele depăşesc 100 din pricina răspunsurilor multiple. Au fost omişi subiecții ce au atribuit calitățile a altor partied şi cei care au răspunsul "Nu ştiu".*

1 – Partidul Comuniştilor din Repulica Moldova; 2 – Partidul Popular Creştin Democrat; 3 – Alianța «Braghiş».

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ГЕОГРАФИЯ ПО-СТУДЕНЧЕСКИ: КАК МЫ ВИДИМ СЕБЯ И ДРУГИХ В ЕВРОПЕ (ВЗГЛЯД ИЗ МОЛДОВЫ).

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
факультет международных отношений,
политических и административных наук
заведующий кафедрой политологии
доктор-хабилитат, профессор

Лилиана ЗАВАТ
Республика Молдова, Кишинэу
Центр политического анализа и
социальных технологий «CAPTES»
научный сотрудник

Георгий РУСНАК
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
ректор, доктор-хабилитат, профессор,
член-корреспондент Академии Наук Молдовы

Валентин ЦУРКАН
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
факультет международных отношений,
политических и административных наук
заведующий лабораторией «Социология политики»
доктор, доцент

1. Методология исследования

Социологическое исследование было проведено в сентябре-октябре 2002 года. В целях качественной репрезентативности ответов студентов, представляющих разноязычные общности молдавского общества, отбор респондентов, обучающихся на румынском и русском языках, изначально осуществлялся практически в равноценных сегментах.

Опрос проводился путем анкетирования респондентов в академических группах. Академические группы в рамках заданного критерия (обучение на румынском или русском языке) отбирались случайным методом. В ходе исследования были опрошены 213 студентов 2-го курса факультета международных отношений, политических и административных наук Молдавского госуниверситета[4] (117 румыноязычных и 96 русскоязычных респондентов).

Полученная социологическая информация обработана в программах EXCEL и SPSS.

2. Социальный портрет респондента

Основную массу респондентов составили студентки-женщины. Их доля составляет почти две трети (64,8%). В то время как студенты-мужчины среди респондентов представлены каждым третим опрошенным (35,2%). Обучающиеся на румынском и русском языках составили, соответственно, 54,9% и 46,1%.

Абсолютное большинство студентов родились в Республике Молдова (88,7%). Рождены в других государствах – 8,5% респондентов. На учебу в Кишинев респонденты прибыли из различных населенных пунктов: около трети (29,1%) родились в Кишиневе, также около трети (30,5%) прибыли из других страны. Каждый третий опрошенный студент приехал на учебу из сельской местности (34,3%). Каждый двадцатый (4,7%) респондент прибыл на учебу из других государств.

Основная масса респондентов (92,5%) обучается на 7-9 баллов. При этом почти половина (45,5%) имеет в зачетках средний балл «8», почти каждый третий учится (29,6%) на «9».

Как показывают результаты социологического исследования подавляющее большинство (87,3%) опрошенных студентов живут в домохозяйствах, насчитывающих от трех до пяти человек. Более половины из них (50,2%) живут в семьях, состоящих из четырех человек. Каждый пятый опрошенный (22,5%) живет в домохозяйстве, насчитывающем пять человек. В семье из трех человек проживает 14,6% студентов.

Каждый третий опрошенный студент (32,4%) указал, что у него в семье имеются трудовые мигранты. В основном в семье (72,5% от ответивших положительно о наличии в домохозяйстве трудовых мигрантов)

---

[4] *Данное исследование осуществлено в рамках проекта под руководством И.Молодиковой (Центральный Европейский Университет, Будапешт, Венгрия) сравнительного анализа взглядов студентов 2 курса в ряде европейских стран.*

имеется один трудовой мигрант. В то же время нередки случаи наличия двух и более трудовых мигрантов. На наличие двух трудовых мигрантов в семье указал каждый пятый (20,4%), более трех трудовых мигрантов – каждый девятый респондент (11,7%). При этом отметим, что нередко, когда трудовые мигранты из одной семьи работают в разных странах.

Основная масса трудовых мигрантов работает в России (42,0%), Италии (24,7%), Португалии (14,5%), Германии (5,9%), Турции (4,3%), других европейских странах. Однако встречаются и случаи, когда родственники опрошенных студентов работают в азиатских или африканских странах.

Помимо языка обучения опрошенные студенты нередко свободно владеют и другими языками. Доля студентов, свободно владеющих румынским языком, составляет 58,2% (прирост за счет студентов, обучающихся на русском языке – 3,3%). Свободно владеют русским языком - 55,4% (прирост за счет студентов, обучающихся на румынском языке – 10,3%). Доля студентов, свободно владеющих английским языком, составляет 16,9%; французским языком – 13,6%. Студентов, свободно владеющих другими языками, немного: гагаузским – 2,3%; болгарским – 0,9%, немецким и украинским по 0,5%. В основном это представители гагаузского, болгарского украинского национальных меньшинств Республики Молдова. Новыми явлениями в лингвистической ситуации среди студенческой молодежи Молдовы является сокращение доли румыноязычных студентов, владеющих русским языком; рост числа студентов, свободно владеющих английским языком. В целом отмечаются положительные изменения в отношении изучения иностранных языков «западной ориентации» (английского, французского, знание которого традиционно было «сильно» в румыноязычных студенческих группах).

Основная масса респондентов (83,1%) в течение последних десяти лет выезжала за границу. Не смогли похвастаться этим только 16,4% опрошенных студентов. В то же время анализ продолжительности и частоты пребывания показывает, что картина не столь радужна. В среднем на респондента приходится чуть менее двух (1,88) поездок за границу на протяжении последних 10 лет. По продолжительности поездок преобладают поездки до 10 дней. В среднем практически на каждого приходится одна такая поездка (1,03). В среднем на половину опрошенных выпадает поездка сроком от 10 дней до 1 месяца (0,63), поездка сроком от 1 месяца до 1 года приходится на каждого девятого опрошенного (0,11). Выезжали на более продолжительные сроки только 6% респондентов.

В разбивке по половому и языковому критериям картина выглядит следующим образом.

Таблица 1. Продолжительность и частота пребывания за границей (по поло-языковым группам респондентов)

продолжительность	***A***	***B***	***C***	***D***	***в среднем***
Менее 10 дней	1.24	1.09	1.05	0.81	1.03
От 10 дней до 1 месяца	0.50	0.33	0.88	1.15	0.68
от 1 месяца до 1 года	0.03	0.10	0.17	0.15	0.11
более 1 года	0.06	0.01	0.10	0.09	0.06

Примечания: A - румыноязычные мужчины; B – румыноязычные женщины; C - русскоязычные мужчины; D – русскоязычные женщины.

Как свидетельствуют данные из таблицы румыноязычные студенты более активны в зарубежных поездках сроком до 10 дней. В то время как русскоязычные студенты более активны в поездках за кордон на более продолжительные сроки.

Цели выезда за рубеж разнообразны. Однако наиболее массово представлены туризм и посещение родственников и знакомых. В своей последней поездке за рубеж респонденты чаще всего (51,2%) выезжали с туристической целью. Посещал своих зарубежных родственников, друзей, знакомых каждый пятый (21,6%) опрошенный студент. В то же время каждый восьмой студент, не выезжавший за рубеж, не ответил на этот вопрос. Практически отсутствуют среди целей выезда учебные (1,4%), коммерческие (1,4%) цели. С целью трудовой деятельности не выезжал никто из опрошенных. Это объяснимо, учитывая возраст опрошенных. Другие цели зарубежных поездок (лечение, участие в спортивных мероприятиях и др.) отмечает каждый девятый респондент (10,8%).

3. Миграционные установки и ожидания

В ходе опроса выяснялись миграционные установки и ожидания студентов факультета. На вопрос «Если бы Вы могли выбирать, где провести свою дальнейшую жизнь, выбрали бы Вы Молдову или какую-либо другую страну?» две трети опрошенных студентов (66,2%) выбрали бы другую страну и только одна треть (32,9%) отдала бы предпочтение Республике Молдова.

Представляют интерес ответы молдавских студентов на вопрос «Если бы все зависело от Вашего выбора, то в какой стране Вы бы: а) хотели жить; б) не хотели жить ни в коем случае?»

Таблица 2. Рейтинг стран, в которых студенты хотели / не хотели бы жить.

Страна	*1*		*2*		*3*	
	A	***B***	***A***	***C***	***A***	***D***
Австрия	1	*15-22*	2	*13-14*	-1	*18-21*
Албания	-	-	8	*6*	-8	*28*
Армения	-	-	6	*9-10*	-6	*25-26*
Азербайджан	-	-	7	*7-8*	-7	*27*
Беларусь	-	-	3	*11-12*	-3	*23-24*
Болгария	2	*12-14*	-	-	2	*11-12*
Босния-Герцеговина	-	-	3	*11-12*	-3	*23-24*
Венгрия	-	-	1	*15-23*	-1	*18-21*
Великобритания	21	*5*	1	*15-23*	20	*3*
Германия	25	*1-2*	7	*7-8*	18	*4*
Голландия	4	*10*	1	*15-23*	3	*9-10*
Греция	5	*9*	1	*15-23*	4	*8*
Грузия	-	-	2	*13-14*	-2	*22*
Дания	1	*15-22*	-	-	1	*13-16*
Ирландия	-	-	1	*15-23*	-1	*18-21*
Исландия	1	*15-22*	1	*15-23*	0	*17*
Испания	17	*6*	-	-	17	*5*
Италия	23	*3*	1	*15-23*	22	*2*
Литва	1	*15-22*	-	-	1	*13-16*
Люксембург	1	*15-22*	-	-	1	*13-16*
Македония	-	-	1	*15-23*	-1	*18-21*
Молдова	8	*8*	17	*1*	-9	*29*
Португалия	3	*11*	-	-	3	*9-10*
Россия	22	*4*	14	*2*	8	*7*
Румыния	2	*12-14*	12	*4-5*	-10	*30*
Турция	1	*15-22*	12	*4-5*	-11	*31*
Украина	1	*15-22*	13	*3*	-12	*32*
Франция	25	*1-2*	1	*15-23*	24	*1*
Чехия	1	*15-22*	-	-	1	*13-16*
Швейцария	13	*7*	-	-	13	*6*
Швеция	2	*12-14*	-	-	2	*11-12*
Югославия	-	-	6	*9-10*	-6	*25-26*

Примечание: 1 – хотел бы жить; 2 – не хотел бы жить; A – количество случаев; B – рейтинг желанной страны постоянного местожительства; C – рейтинг нежеланной страны постоянного местожительства; D – совокупный рейтинг страны.

Как видно из таблицы 2 респонденты предпочитают жить (если бы у них была возможность выбора страны проживания) в основном в западноевропейских странах, которые возглавили позитивный рейтинг. Часть респондентов из числа представителей национальных меньшинств хотели бы жить на исторической родине. Определенная часть молдавских студентов предпочитают жить на совей родине – в Республике Молдова. Антирейтинг (негативный рейтинг) возглавляет Молдова как страна, которая респондентам не предоставляет необходимых возможностей для нормальной жизни, успешной карьеры, процветания. В лидерах антирейтинга - Россия, Румыния, Украина[5], другие посткоммунистические государства. Экономическая и политическая нестабильность, различного рода этнофобии, социально-экономический кризис и падение жизненного уровня населения делают эти государства не привлекательными для выбора их в качестве постоянного местожительства. Совокупный рейтинг подтверждает еще раз этот вывод.

В то же время установку на выезд имеет меньшинство респондентов. На вопрос «Как Вы думаете, где Вы будете жить в 2005 году?» (то есть после окончания университета) только каждый четвертый опрошенный студент (25,5%) определенно ответил «в другой стране». Более 2/3 опрошенных молодых людей (70,9%) однозначно ответили «в Молдове». Не ответили на этот вопрос 3,8% респондентов.

В ходе опроса выяснялось отношение студентов к работе за границей. Более 2/3 опрошенных студентов (68,1%) хотели бы поработать за границей. Однозначно отрицательный ответ дали 8,0% респондентов. Практически каждый четвертый опрошенный не смог ответить определенно на этот вопрос. В то же время конкретизация вопроса в плане

---

[5] *Социологические исследования показывают, что Россия и Румыния как в позитивном, так и в негативном рейтинге выбираются / не выбираются в качестве страны постоянного проживания нередко на основе этнических симпатий и антипатий, обусловленных стереотипами начала 90-х годов, когда Молдова пережила период национальной революции, обострения межэтнических отношений и вооруженного конфликта в восточных районах страны. Так, например, среди желающих жить в России 22 представителя студенческих групп, обучающихся на русском языке. В то время как среди тех, «кто не хотел бы жить ни в коем случае» только 1 русскоязычный респондент и 13 румыноязычных респондентов. Аналогичная ситуация и с Румынией. Хотели бы жить в Румынии 2 румыноязычных респондента, в то же время ни в коем случае не хотели бы жить в этой стране 12 русскоязычных респондентов.*

продолжительности возможной работы за границей показала, что это желание «поработать за границей» у значительной массы студентов остается на уровне некоего общего идеала, не подкрепляется ни конкретными действиями, ни даже деталями как необходимым компонентом опредмечивания и реализации идеальных конструкций. Половина респондентов (21,6% не дали ответа и 28,6% затруднились ответить) фактически ушла от ответа на вопрос «Как долго Вы бы хотели поработать за границей?». До 1 месяца хотели бы поработать за границей 2,8%; от 1 до 3 месяцев – 4,7%; от 3 до 6 месяцев – 5,6%; от 6 месяцев до 1 года – 24,4%, более одного года – 12,2%.

4. Европа: страновые симпатии и антипатии

Одной из целей проведенного исследования было выявить ориентацию студентов на те или иные европейские страны, их страновые симпатии и антипатии. С этой целью респондентам предлагалось несколько открытых и закрытых вопросов, ответы на которые давали представление по интересующему аспекту проблемы. Так респондентам предлагалось в течение одной минуты перечислить 7 европейских стран (открытый вопрос) и проранжировать по степени привлекательности 43 наиболее крупных европейских государства (закрытый вопрос). В приведенной ниже таблице рейтинги упоминания и привлекательности даны в сравнении с рейтингом странового PIB на душу населения, подсчитанным международными организациями).

Таблица 3. Сравнение рейтингов упоминаемости и привлекательности европейских государств (субъективные представления респондентов-студентов)

страна	***1***	***2***
Австрия	11	13
Албания	33-37	39-40
Армения	42-43	39-40
Азербайджан	42-43	42
Беларусь	26	35
Бельгия	12	17
Болгария	19	26-27
Босния-Герцеговина	38-41	43
Венгрия	16-17	25

Великобритания	5	3
Германия	2	2
Голландия	10	10
Греция	14	6
Грузия	27-29	41
Дания	20	11
Ирландия	27-29	18
Исландия	31-32	20-21
Испания	4	4-5
Италия	3	4-5
Кипр	38-41	12
Латвия	33-37	31
Литва	31-32	30
Люксембург	25	14
Македония	33-37	37
Мальта	38-41	20-21
Молдова	16-17	24
Норвегия	21-22	19
Польша	9	23
Португалия	7	9
Россия	18	15
Румыния	6	22
Словакия	27-29	36
Словения	33-37	34
Турция	24	29
Украина	15	32
Финляндия	23	16
Франция	1	1
Хорватия	38-41	33
Чехия	21-22	28
Швейцария	8	7
Швеция	13	8
Эстония	33-37	26-27
Югославия	30	38

Примечание: 1 – рейтинг упоминания страны; 2 – рейтинг привлекательности страны.

О чем свидетельствует данные таблицы 3?

Во-первых. Рейтинги, составленные на основе опроса молдавских студентов, серьезно отличаются от рейтинга, составленного на основе официальных показателей социально-экономического развития европейских государств. Этого, в общем-то, и следовало ожидать, ибо речь идет о субъективных оценках студентов.

Во-вторых. Имеется и однозначно просматривается определенная корреляция в рейтингах упоминаемости и привлекательности европейских государств, отражающих субъективные представления при ответах студентов на открытый и закрытый вопросы. При этом отметим, что трудно ответить на вопрос какой рейтинг (упоминания или привлекательности) более адекватен для студенческих представлений.

Суть в том, что проранжировать 43 государства очень сложно в силу большого количества ранжируемых стран и недостаточности конкретной информации, которая помогла бы различить эти государства не только по названию и месту нахождения на карте Европы, но и расположить их в последовательности, более-менее обоснованной. Отсюда, для респондентов значимо аргументированные места в рейтинге привлекательности занимают только те страны, которые находятся во главе или в конце табели о рангах.

В-третьих. Четко просматривается тенденция представления в качестве европейских стран в большей степени западноевропейских, а не центрально- или восточноевропейских государств. В целом западноевропейские государства, страны развитой демократии имеют более высокий рейтинг. Именно эти государства ассоциируются в массовом сознании студентов как *европейские* страны. Все посткоммунистические европейские страны занимают более низкие места в табели о рангах. Это видно (и следовало ожидать) в ответах на закрытый вопрос о привлекательности еврпоейских государств, ибо условие было в ранжировании названных в вопросе 43 наиболее крупных европейских государств.

Однако, эта же тенденция просматривается и при ответе на открытый вопрос, когда респонденты должны были назвать (вспомнить, фактически отобрать) 7 европейских государств. Наиболее высоко из посткоммунистических государств стоит в рейтинге упоминаемости (без учета Румынии) Польша (9 место). Это обусловлено, полагаем тем, что это страны, только вставшие на путь демократии. Эти наши выводы подтверждаются рейтингом привлекательности европейских стран (вторая колонка таблицы).

В то же время высокий рейтинг Румынии (6 место) и Украины (15 место)[6] – первые места среди посткоммунистических стран Центральной Европы и постсоветских европейских стран в рейтинге упоминаний – объясняется, на наш взгляд, не столько их восприятием в качестве западных (демократических), и, соответственно, европейских стран, сколько тем, что это государства-соседи Молдовы, о которых идет информация в национальных масс-медиа значительно чаще, чем о других странах. Этот вывод подтверждается рейтингом привлекательности, когда надо было не просто вспомнить европейские страны (рейтинг упоминания), но сравнить их по степени европейскости. В рейтинге привлекательности наиболее высокое место среди посткоммунистических государств занимают Россия (15 место), Румыния (22 место), Польша (23 место), Молдова (24 место).

В-четвертых. Ответ на вопрос о степени привлекательности европейских стран сложен, ибо предполагает одновременное сравнение 43 величин на основании достаточно рационально-размытого критерия «привлекателен – непривлекателен», приближающегося по своей качественной оценке к эмоционально-оценочному критерию «нравится – не нравится».

Опредмечивание ответа востребовало от респондентов конкретизации применяемого критерия. Такая конкретизация могла быть осуществлена в соответствии с полученной и имеющейся политической социализацией, с господствующим медийным контекстом. Респонденты подсознательно в качестве основного задействовали критерий «развитая демократия – становящаяся демократия». И в предложенном варианте вопроса этот критерий нахождения ответа, видимо, наиболее подходящ в современном политическом и социокультурном контексте.

В-пятых. В качестве вспомогательных были задействованы и другие критерии, которые позволяли респондентам наполнить ответ, полученный при помощи основного критерия, конкретным содержанием, дополнительной информацией, полученной посредством различных каналов политической социализации. Этот выбор был обусловлен многими причинами и обстоятельствами: сознание геополитического, экономическо-

[6] *Отметим процент упоминаний в ответах опрошенных студентов первых семи стран, Молдовы, Украины и России[6]. Франция – 83,57% (1); Германия – 81,22% (2); Италия – 77,0% (3); Испания – 57,28% (4); Великобритания – 41,78% (5); Румыния – 38,50% (6); Португалия – 32,39% (7); Молдова – 13,62% (16-17); Украина – 14,08% (15); Россия – 12,68% (18).*

го и культурного потенциала европейской державы в европейской и мировой политике (Великобритания, Франция, Германия, Россия); патриотические чувства[7] (Молдова – родина, страна происхождения или проживания), этническая самоидентификация респондентов и отношение к исторической родине (Россия, Украиня, Румыния, Болгария, Беларусь, Турция), позитивная социализация посредством изучаемого языка и культуры (Франция, Великобритания), качество, дизайн и привлекательность производимых товаров, в первую очередь, автомобилей (Германия), включенность в международную трудовую миграцию родственников и друзей (Италия, Испания, Португалия, Греция, Кипр) и т.д. В таблице 4 представлены рейтинги европейских стран различных поло-языковых групп молдавских респондентов-студентов.

Таблица 4. Рейтинг привлекательности европейских стран (по поло-языковым группам респондентов)

страна	***1***	***2***	***3***	***4***
Австрия	11	10	11	15
Албания	39	38	41	40
Армения	40	39	40	39
Азербайджан	43	42	42	42
Беларусь	37	35	24	33
Бельгия	13	18	13	18
Болгария	30	34	19	19
Босния-Герцеговина	42	43	39	43
Венгрия	31	27	22	16
Великобритания	4	4	3	2
Германия	1	2	1	3
Голландия	8	9	10	12
Греция	7	6	7	6
Грузия	41	41	43	41
Дания	15	16	8	8
Ирландия	17	17	23	20
Исландия	20	22	18	22

[7] *Полагаем, что столь высокое место Молдовы в рейтинге упоминаний и особенно в рейтинге привлекательности объясняется именно этим обстоятельством.*

Испания	6	5	6	4
Италия	2	3	21	5
Кипр	19	12	16	9
Латвия	33	28	30	30
Литва	29	26	34	31
Люксембург	14	14	12	14
Македония	35	33	38	34
Мальта	23	21	17	21
Молдова	21	19	32	25
Норвегия	16	20	14	23
Польша	25	24	25	26
Португалия	9	7	15	13
Россия	22	23	5	10
Румыния	18	13	36	32
Словакия	34	36	29	35
Словения	32	32	31	36
Турция	28	29	28	27
Украина	36	37	26	29
Финляндия	12	15	20	17
Франция	3	1	2	1
Хорватия	26	30	33	37
Чехия	27	31	27	24
Швейцария	5	8	9	7
Швеция	10	11	4	11
Эстония	24	25	37	28
Югославия	38	40	35	38

Примечание: 1 – румыноязычные мужчины; 2 – румыноязычные женщины; 3 – русскоязычные мужчины; 4 – русскоязычные женщины.

Дальнейшая конкретизация проблемы привлекательности европейских государств дана в вопросе «С какими странами Молдова, по Вашему мнению, должна развивать сотрудничество: а) в экономической; б) политической; в) культурной сферах?».

Таблица 5. Рейтинг стран, с которыми Молдова должна развивать сотрудничество[8].

Страна	*1*	*2*	*3*
Бельгия	10-15	9-15	11-15
Россия[9]	2	1	3
Италия	7	6-7	4
Германия	1	4	5
Греция	-	-	6
Франция	4	5	1
Великобритания	3	2	7
Испания	8-9	6-7	8
Румыния	5	3	2
Австрия	10-15	-	-
Швейцария	6	8	10
Норвегия	10-15	-	-
Нидерланды	8-9	9-15	11-15
Дания	-	9-15	11-15
Швеция	10-15	-	11-15
Польша	10-15	9-15	-
Венгрия	-	9-15	-
Украина	-	9-15	9
Люксембург	10-15	-	-
Беларусь	-	9-15	-
Литва	-	-	11-15

Примечание: 1 – экономическое сотрудничество; 2 – политическое сотрудничество; 3 – культурное сотрудничество.

[8] *Среди стран, с которыми Молдова должна развивать сотрудничество во различных областях были названы не только европейские страны. Среди тех, кто не попал в европейский рейтинг отметим США, которые заняли в общемировом рейтинге 4 место в экономике, 6 место в политике и 10 место в культурной сфере. Иные неевропейские государства не повлияли на распределение мест в рейтинге-10 по каждой из анализируемых позиций.*

[9] *Отметим, что всего несколько стран набрали 10 и более процентов по каждой из позиций: Россия (1 – 28,64%; 2 – 31,92%; 3 – 13,62%); Румыния (1 – 4,69%; 2 – 13,55%; 3 – 19,25%); Франция (1 –6,1%; 2 – 9,86%; 3 – 29,11%); Германия (1 – 36,15%; 2 – 12,68%); Великобритания (1 – 6,57%; 2 – 14,55%); Италия (3 – 12,68%).*

Как видно из таблицы, единственной страной, занимающей место в тройке лидеров по всем позициям выступает Россия. Среди других стран-лидеров, с которыми Молдова должна развивать сотрудничество страны, которые респондентами были названы среди наиболее привлекательных: Великобритания, Германия, Италия, Румыния, Франция.

Однако, отметим, что столь высокие показатели Россия получила в целом за счет респондентов, обучающихся на русском языке. Так среди сторонников того, чтобы Молдова развивала экономическое сотрудничество с Россией (5 румыноязычных и 56 русскоязычных респондентов), политическое сотрудничество (9 румыноязычных и 59 русскоязычных респондентов), культурное сотрудничество (ни одного румыноязычного и 29 русскоязычных респондентов). Румыноязычные респонденты отдали свое предпочтение европейским странам, расположенным на запад от Молдовы. В рейтинге каждой из этих стран сегмент поддержки румыноязычными респондентами в 3 и более раз больше, чем сегмент поддержки со стороны русскоязычных респондентов.

Дальнейшая конкретизация студенческих мнений о привлекательности европейских стран была получена при ответе на вопросы «Какие три страны Вы выбрали в качестве самых привлекательных и укажите причины выбора именно этих стран?» и «Какие три страны Вы выбрали в качестве самых непривлекательных и укажите причины выбора именно этих стран?»

Несомненно, что при ответе на этот вопрос респонденты вновь возвращаются к вопросу о лидерах и аутсайдерах рейтинга привлекательности. Однако, на этот раз от них требуется обосновать свой выбор, наполнить конкретными чертами свой идеал и антиидеал, задействуя системный и конкретно-исторический критерии анализа.

Таблица 6. Рейтинг наиболее привлекательных европейских стран

страна	***всего случаев***	***рейтинг***
Бельгия	2	25-28
Россия	40	6
Италия	53	4
Турция	4	20-24
Португалия	5	17-19
Молдова	21	9-10

Германия	88	2
Греция	26	8
Франция	111	1
Великобритания	78	3
Испания	35	7
Румыния	9	14
Австрия	10	12-13
Швейцария	41	5
Норвегия	2	25-28
Нидерланды	18	11
Болгария	4	20-24
Дания	2	25-28
Финляндия	2	25-28
Ирландия	4	20-24
Швеция	10	12-13
Польша	1	29-30
Венгрия	1	29-30
Украина	5	17-19
Исландия	4	20-24
Люксембург	7	15
Беларусь	4	20-24
Чехия	5	17-19
Кипр	21	9-10
Мальта	6	16

Как видно из таблицы 6 наиболее часто упоминаются среди государств, входящих в тройку лидеров, Франция, Германия, Великобритания. Всего же зафиксировалось в тройке лидеров 30 государств, из которых 9 посткоммунистических государств (4 постсоветских государства). Наиболее высокое место по частоте упоминаний среди посткоммунистических государств занимает Россия (6 место). Однако, для России, как мы уже отмечали выше, эта позиция обеспечена в основном за счет русскоязычных респондентов (из 40 случаев 35 приходится на студентов, обучающихся на русском языке). У других стран (исключение Греция и Кипр) лидерство обеспечено в основном за счет румыноязычных студентов. Высокая привлекательность Греции обеспечена в равной степени респондентами, обучающимися как на румынском, так и на русском язы-

ках. В то время как Кипр был поддержан в основном русскоязычными респондентами.

Среди основных причин выбора этих стран в качестве наиболее привлекательных студентами приводятся в общей сложности 104 аргумента, характеризующие различные привлекательные стороны той или иной избранной европейской страны. В таблице 7 приводятся наиболее популярные в этом плане аргументы, набравшие более 10 случаев использования по всем трем позициям.

Таблица 7. Рейтинг основных причин выбора наиболее привлекательной европейской страны.

причина	***1***	***2***
Страна с развитой экономикой	63	1-2
Есть перспективы, страна имеет будущее	11	15
Интересная страна, много интересных мест	13	12-13
Развитая страна	34	4
Культура, много музеев	63	1-2
Красивая страна, много красивых мест	49	3
Высокий уровень жизни	16	6-7
Хорошее географическое положение, нравится географическое положение	15	8-9
Нравится политическая система, политика которую ведет страна	13	12-13
Климат	16	6-7
Богатая страна	14	10-11
Богатая история, много исторических ценностей, памятников	15	8-9
Родина	14	10-11
Богата обычаями, традициями	10	16
Красивая природа, нравится природа	12	14
Нравится язык	20	5

Примечание: 1 – всего случаев; 2 – рейтинг.

Как видно из таблицы, среди наиболее популярных имеются аргументы всего общественно значимого спектра: географические, климатические, социально-экономические, политические, историко-культурные, лингвистические и т.д. параметры.

Среди стран аутсайдеров молдавские студенты также выделяют немало стран. Подтвердим это результатами, представленными в таблице.

Таблица 8. Рейтинг наименее привлекательных европейских стран

страна	***всего случаев***	***рейтинг***
Россия	14	13
Турция	36	6-7
Молдова	47	4
Румыния	26	9
Грузия	55	3
Албания	45	5
Украина	20	10
Беларусь	17	12
Македония	18	11
Югославия	36	6-7
Босния-Герцеговина	72	2
Азербайджан	81	1
Армения	38	8

Всего, в общей сложности по трем позициям, было зафиксировано 38 стран. Из них 25 стран фиксировались менее 5 раз. В таблице мы приводим только те страны, которые были названы в качестве европейских аутсайдеров не менее 10 раз. За исключением Турции в этом списке представлены посткоммунистические государства: 7 постсоветских государств и 5 посткоммунистических балканских государств.

Отметим, что этническая составляющая и здесь играет важную роль в определении непривлекательности России, Румынии и Молдовы. Русскоязычные респонденты кидают «черные» шары (случаи) Румынии (22:5), в то время как румыноязычные респонденты с тем же постоянством «достают» Россию (12:2). В отношении Молдовы активность достаточно высока и у тех, и у других, но с преобладанием русскоязычных студентов (30:17).

Среди основных причин выбора этих стран в качестве наименее привлекательных студентами приводятся в общей сложности 95 аргументов, характеризующих различные непривлекательные стороны той или иной отмеченной европейской страны. В таблице 9 приводятся наиболее популярные в этом плане аргументы, набравшие более 10 случаев использования по всем трем позициям.

Таблица 9. Рейтинг основных причин выбора наименее привлекательной европейской страны.

причина	***1***	***2***
Низкий уровень жизни	23	4
Война, угроза военных действий	64	1
Нестабильная обстановка	10	14-18
Не нравится	22	5
Не нравится ее политика, политическая обстановка	27	3
Не нравится климат	11	11-13
Нестабильная, слабая, неразвитая экономика	21	6-7
Бедная страна, бедность	10	14-18
Нет культуры, не нравится культура	10	14-18
Не нравится народ	36	2
Не нравится язык	21	6-7
Ничего интересного, ничего хорошего	11	11-13
Неразвитая страна	16	8
Торговля людьми, проституция	10	14-18
Постоянные конфликты	15	9
Не нравятся обычаи, традиции	10	14-18
Плохое географическое положение, не нравится географическое положение	11	11-13
Коррупция	13	10

Примечание: 1 – всего случаев, 2 – рейтинг

Как видно из таблицы, среди наиболее популярных названы аргументы также всего общественно значимого спектра: географические, климатические, социально-экономические, политические, историко-культурные, лингвистические, конфликтогенные и другие параметры.

Выводы

Итак, мы показали какие европейские страны выступают в качестве симпатий и антипатий молдавских студентов, каким образом респонденты определяют эти страны, чем при этом они руководствуются. В своих ответах они воспроизводят с определенной степенью точности и адекватности не только индивидуальные, но и коллективные представления о Европе, привлекательных и непривлекательных странах нашего континента. Понимание, способность разъяснить это создает возмож-

ность постепенного изменения этих стереотипов в сознании и поведении людей из различных стран посредством общеевропейской системы политической социализации. Что, несомненно, очень важно для формирования образов единой цивилизованной и интегрированной Европы.

PARTICULARITĂȚILE DEMOGRAFICE SOCIALE ALE ABSOLVENTULUI FACULTĂȚII RELAȚII INTERNAȚIONALE, ŞTIINȚE POLITICE ŞI ADMINISTRATIVE ÎN PERIOADA 1998-2002

Svetlana MIHALACHE
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Laboratorul "Sociologia Politică"
Colaborator ştiințific

Comunitatea studențească, ca fenomen social are într-un caz elemente stabile ale unei expresivității vii, iar în alt caz – indici dinamici situativi.

În actuala dare de seamă sunt cercetate rezultatele obținute în baza analizei dosarelor personale ale studenților care au fost înmatriculați la universitate în anul I în perioada 1993-1997. Au fost examinate 712 dosare personale ale studenților de la Facultatea de Politologie, inclusiv secția de zi şi cea fără frecvență a promoției 2002. În afară de aceasta au mai fost examinate şi dosarele personale ale studenților de la Facultatea de Istorie, care au fost ca o rampă de lansare a primei promoții cu un număr de 22 de politologi în procesul de studiere a dosarelor studențeşti a fost utilizată metoda colectării statistice şi a analizei datelor obținute.

Au fost calculate, reieşind din numărul absolvenților pentru anii de studii 1998-2002 (perioada de 5 ani) de la secția de zi a Facultății Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative care a constituit 578 de persoane[10].

Sarcinile de bază ale acestui proces au fost:

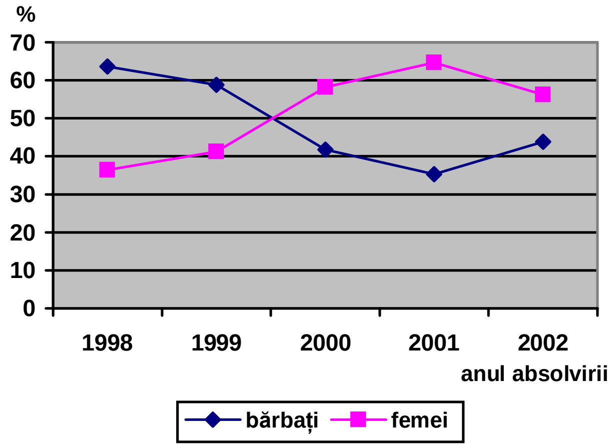
---

[10] *Arhiva U.S.M. Dosarele personale ale studenților facultății respective pentru anii de studii 1998-2002.*

- de a prezenta unele particularităţi demografice şi sociale ale absolvenţilor;
- a dezvălui unele preferinţe, orientări ale absolvenţilor învăţămîntului preuniversitar, diferite zone teritoriale ale Moldovei (nord, centru, sud), care studiază la Universitatea de Stat;
- a dezvălui gradul de corespundere a locului de naştere al absolventului cu locul unde a obţinut studiile preuniversitare;
- a determina calitatea învăţămîntului preuniversitar (colegiu, liceu, şcoli de cultură generală din localităţi urbane şi rurale);
- a studia starea socială a părinţilor.

Aşadar, dacă vorbim despre deosebirile gender ale absolvenţilor din promoţia anilor 1998-2002, este necesar de a constata că numai în anul 1998 s-a observat o predominare evidenţa a bărbaţilor faţă de femei.

Graficul 1. ***Repartizarea absolvenţilor de la Facultatea de Politologie, conform sexului***

În continuare (anul 1999) a demarat o reducere nesemnificativă a numărului de bărbaţi – 4,8%, iar în anul 2001 această reducere a constituit – 28,3%.

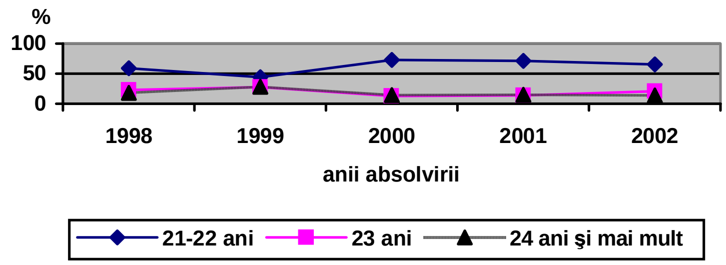
Începînd cu anul 1999 s-a observat o tendinţă spre majorarea a promoţiilor de femei: în anul 2001 greutatea specifică a femeilor a constituit – 64,7%;

în anii 2000 şi 2002 contingentul de genul feminin îl depăşeşte pe cel masculin mai mult de două ori.

Aşadar, predominarea fixată a mediului feminin studenţesc este caracteristică pentru absolvenţii Facultăţii de Politologie, începînd cu anul 2000.

Caracterizînd particularităţile de vîrstă a absolvenţilor, vom observa că, începînd cu prima promoţie, se păstrează tendinţa spre aşa – numita "întinerire" foarte distinctă manifestîndu-se în grupul de vîrstă de 21-22 de ani: 59,2% – în a.1998 şi 65,4% - în a.2002. Pentru comparaţie aici ar fi necesar de a menţiona că la absolvenţii Facultăţii de Istorie predomină vîrsta de 23-24 (şi mai mulţi) ani. La absolvenţii Facultăţii de Politologie predomină vîrsta de 25 de ani (şi mai mulţi). De regulă, studiile preuniversitare le constituie colegiul sau primele studii universitare.

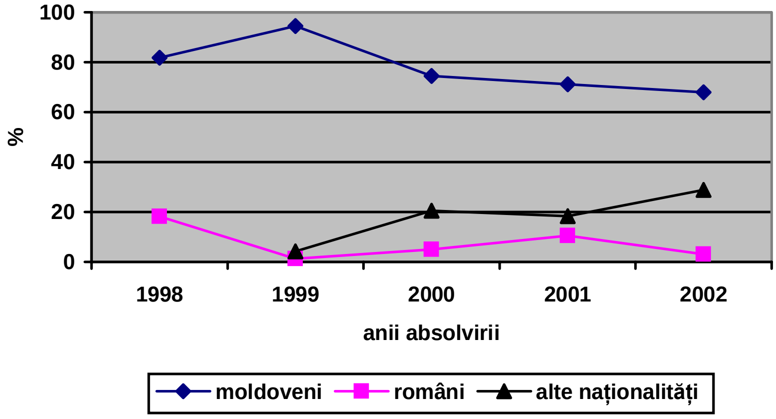
Graficul 2. ***Repartizarea absolvenţilor de la Facultatea de Politologie, conform vîrstei***

Cît priveşte repartizarea absolvenţilor Facultăţii de Politologie conform naţionalităţii, descoperim un tablou interesant: 81,8% din promoţia anului 1998 se considerau moldoveni, 18,2% - români. În anul 1999 acest indice s-a modificat, după cum urmează:

94,5% - moldoveni
1,3% - români
2,9% - ruşi, care studiau în grupurile cu predare în limba română.

Graficul 3. ***Repartizarea absolvenților de la Facultatea de Politologie, conform naționalităților***

În anul 1995 s-a decis de a forma și grupe cu studiere în limba rusă și, drept urmare, în a.2000 absolvenții. Facultății de Politologie au constituit:

5,7% - ucraineni
9,9% - ruși
2,9% - bulgari
0,7% - polonezi.

Către anul 2002 s-a format o tendință vădită de majorare între absolvenți a numărului de reprezentanți ai minorităților sociale:

ucraineni - 6,2%
ruși - 12,4%
găgăuzi - 4,1%
polonezi, nemți - 2,1%

E necesar de a remarca aici că statutul înnăscut care i se atribuie fiecăruia de la naștere este sexul și naționalitatea, dar unii absolvenți au evitat indicarea naționalității lor.

Un rol nu mai puțin important în formarea personalității studentului îl are instituția pe care acesta a absolvit-o pînă la înmatricularea la universitate. Datele statistice obținute dovedesc că la Facultatea de Politologie în anul 1997 au fost înmatriculați, în fond, absolvenți ai liceelor din or.Chișinău – 27,7% și ai școlilor medii din capitală – 20,0%.

În acelaşi timp trebuie de menţionat că în anul 1993 la această facultate au fost înscrişi 36,4% absolvenţi ai şcolilor medii din localităţile rurale, 31,8% - ai şcolilor din localităţile urbane ale Republicii Moldova şi doar 27,3% - din or.Chişinău. În anul 1994 16,2% dintre absolvenţii liceelor din capitală au fost înmatriculaţi la Politologie, 19,1% - absolvenţi ai colegiilor (în special ai celor pedagogice), 23,5% - din şcolile medii ale localităţilor urbane. În următorii ani de studii, din 1995 pînă în 1997, se menţine tendinţa de creştere a numărului de absolvenţi ai liceelor din Chişinău, înscrişi la Facultatea de Politologie şi apare una nouă – de creştere a numărului absolvenţilor de liceu din alte localităţi ale Republicii Moldova. în afară de aceasta în 1994, au devenit studenţi – politologi şi absolvenţi ai instituţiilor preuniversitare din România – 2,9%, aceşti indici menţionîndu-se în anii următori cu unele variaţii neînsemnate. În anul 1997 apar la Facultate absolvenţi din Rusia şi Ucraina – 1,5%, Transnistria – în 1995 – 0,7%, în 1996 – 1,3%, în 1997 – 1,5%. Pe lîngă acestea în anul 1995 la secţia de zi a Facultăţii au fost înmatriculate persoane cu studii superioare complete – 2,2%, în anul 1996 – 1,3%, iar în 1997 – 1,5%. E necesar a sublinia că, deşi Facultatea de Politologie e deschisă pentru absolvenţii tuturor instituţiilor preuniversitare indiferent de localitatea în care funcţionează, contingentul de bază al înmatriculaţilor este din Chişinău.

Tabelul 1. Repartizarea absolvenţilor de la Facultatea de Politologie, conform studiilor preuniversitare (în %)

	Anii de absolvire				
	1998	1999	2000	2001	2002
Liceele or.Chişinău		16,2	22,0	24,3	27,7
Liceele de pe teritoriul Republicii Moldova		13,2	18,4	20,9	12,5
Şcolile medii din or.Chişinău	27,3	11,9	24,1	17,6	20,0
Şcolile medii din regiunile urbane	31,8	23,5	17,8	15,0	22,1
Şcolile medii din regiunile rurale	36,4	13,2	10,6	9,2	8,7
Colegii		19,1	2,1	7,2	3,0
Instituţii de învăţământ mediu din Tiraspol, Transnistria	4,5		0,7	1,3	1,5
Instituţii de învăţământ mediu din Rusia, Ucraina					1,5

Instituții de învățământ mediu din România		2,9	1,4	2,6	1,5
Studii universitare			2,2	1,3	
Nu este indicat			0,7	0,6	1,5
TOTAL	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Analiza distribuției absolvenților de la Facultatea de Politologie după starea socială a părinților, reieșind din sfera activității lor de muncă, arată că în 1993, în ansamblu, aproximativ jumătate dintre tați (49,5%) și mai mult de un sfert dintre mame (27,4%) făceau parte din grupul social-profesional al electricilor, şoferilor, bucătarilor etc.

În anul 1997 (promoția 2002) din acest grup social profesional făceau parte 17,5% dintre tați şi 12,9% dintre mamele absolvenților. În acelaşi timp a crescut indicele absolvenților ai căror părinți sunt şomeri. Din 1993 pînă în 1997 (promoțiile 1998-2002) acesta s-a mărit cu 13,0%. A crescut numărul studenților ai căror părinți sunt funcționari, directori etc. la întreprinderi cu diferite forme de proprietate (SA, particulare ş.a.). Începînd cu anul 1994 (promoția 1999) apare tendința de înscriere la Facultatea de Politologie a studenților ai căror părinți sunt medici – 14,7% şi pedagogi – 26,5%. 11,2% din absolvenții promoției 2001 aveau mame – medici şi 20,9% - mame pedagogi. În anul de studii 1997 (promoția 2002) acest indice a scăzut. Se cere subliniat şi faptul că este mic numărul studenților ai căror părinți ar face parte din intelectuali din localități rurale-zootehnici agronomi, veterinari ş.a.m.d. Nici în anul 1993 şi nici în 1994 nu a fost vreun student care ar proveni din intelectuali de la sate: agronomi, zootehnici, pedagogi, doar 9,2% medici – mame şi 13,6%, medici – tați. În următorii ani această situație s-a schimbat şi din promoția 2001 3,9% dintre absolvenți aveau tați din acest grup social-profesional, iar în 2002 acest indice constituția la tați 2,6%, iar la mame – 0,5% (acest indiciu nu include pedagogii).

Tabelul 2. Repartizarea absolvenților de la Facultatea de Politologie, conform statutului social al tatălui (în %)

Denumirea profesiilor	***Anii de absolvire***				
	1998	***1999***	***2000***	***2001***	***2002***
Funcționar; Polițist; Militar etc.	13,7	10,2	4,3	3,3	6,7
Director; Coordonator; Manager; Funcționar în firmă		13,2	9,2	13,7	10,0
Contabil; Economist etc.	4,5	2,9	2,1	0,6	2,1

Inginer; Geolog; Inginer constructor; Arhitector etc.		4,4	5,7	11,2	17,0
Zootehnic; Agronom; Veterinar	4,5	4,4	1,4	3,9	2,6
Deputat; Diplomat; Primar; Vice-primar		1,5	1,4	2,6	1,0
Medic (lucrătorii în medicină: soră medicală etc.)	13,6	1,5	2,1	7,2	3,6
Pedagog; Lector; Colaborator științific		7,4	7,1	6,5	6,2
Funcționar al întreprinderii de stat					1,0
Lucrător; Electric; Șofer; Bucătar; Lemnar; Pielar etc.	40,9	22,1	22,8	19,0	17,5
Jurnalist; Jurist; Artist; Preot etc.	4,5	4,4	2,8	1,3	2,6
Șomeri			23,4	15,0	14,4
Pensionari şi invalizi de gr.I; II	4,5	2,9	2,1	3,9	2,6
Colhoznici	9,1	10,2	2,1		1,0
N-au mamă sau tată	9,2	1,5	13,5	11,8	3,6
Nu este specificat		13,2			8,1
TOTAL	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Tabelul 3. Repartizarea absolvenților de la Facultatea de Politologie, conform statutului social al mamei (în %)

Denumirea profesiilor	***Anii de absolvire***				
	1998	***1999***	***2000***	***2001***	***2002***
Funcționar; Polițist; Militar etc.	13,6	14,7	6,3	9,8	8,7
Director; Coordonator; Manager; Funcționar în firmă		5,9	1,4	5,5	2,6
Contabil; Economist etc.	18,2	4,4	9,9	7,3	6,7
Inginer; Geolog; Inginer constructor; Arhitector etc.	4,5	1,5	4,3	3,4	2,1
Zootehnic; Agronom; Veterinar					0,5
Deputat; Diplomat; Primar; Vice-primar				0,6	
Medic (lucrătorii în medicină: soră medicală etc.)	9,2	14,7	8,6	11,2	9,3
Pedagog; Lector; Colaborator științific		26,5	18,5	20,9	14,9
Funcționar al întreprinderii de stat					0,5

Lucrător; Electric; Şofer; Bucătar; Lemnar; Pielar etc.	27,4	8,9	5,7	12,4	12,9
Jurnalist; Jurist; Artist; Preot etc.	4,5	4,4	1,4	2,0	2,1
Şomeri	4,5	5,9	29,1	20,3	20,2
Pensionari şi invalizi de gr.I; II	13,6	4,4	2,1	2,6	7,2
Colhoznici		2,9	1,4		1,0
N-au mamă sau tată		2,9	2,8	1,3	1,5
Nu este specificat	4,5	2,9	8,5	3,3	9,8
TOTAL	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

E necesar a se atrage atenţia şi la faptul că, începînd cu anul 1994, în mediul studenţesc apar studenţi ai căror părinţi sunt diplomaţi, deputaţi, primari etc. La promoţia 1999 acest indice constituţia 1,5%, iar la promoţia 2001 – 2,6%.

Pe lîngă aceasta o parte dintre studenţi au părinţi la vîrsta de pensionare sau invalizi. La promoţia 1998 indicele taţilor din această categorie reprezenta 4,6%, iar al mamelor – 13,6%. În anul 2002 acest indice constituţia 2,6% la taţi şi 7,2 la mame.

În afară de aceasta sunt studenţi care au fost educaţi doar de mamă, în 1998 - 9,2% dintre studenţi făceau parte din acest grup, iar în anii următori apar studenţi-orfani. În anul 2001 - 11,8% studenţi au indicat lipsa tatălui, iar a mamei – 1,3%. În anul 2002 acest indice constituia respectiv 3,6% şi 1,5%.

Aşadar, în final, se cere a menţiona că absolventul Facultăţii de Politologie are nişte particularităţi social-demografice specifice care se manifestă prin următoarele:

1) este în curs de desfăşurare procesul de feminizare la facultate;
2) se formează tendinţa de "întinerire" a mediului studenţesc;
3) creşte contingentul studenţilor care fac parte din minorităţile naţionale;
4) absolvenţii liceelor din Chişinău şi din alte localităţi urbane dau preferinţă Facultăţii de Politologie a Universităţii;
5) locul naşterii nu are un loc important în formarea personalităţii studentului, pentru că este posibil să aibă loc procesul de migraţie internă (s-a născut la sat, dar a absolvit o şcoală orăşenească etc.);
6) este vizibilă apariţia încrederii atît la părinţii care au un statut egal şi care recomandă înscrierea la această facultate, cît şi la studenţii înmatriculaţi la Universitate.

FORMAREA LIDERILOR ÎN CONDIȚIILE SOCIETĂȚII POST-SOVIETICE: ASPECTE DE GEN

Silvia SACA
Republica Moldova, Chişinău
Managerul Programului de Formare a Liderilor PNUD/Moldova
expert în problemele genurilor PNUD regiunea europeană

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale, Ştiințe Politice
şi Administrative, Catedra Politologie,
doctor-habilitat, conferențiar

In this article are examined the social and political aspects of gender relations within the framework of postsovietical type of leadership. Special position occupies the problems of the formation of leaders in the Republic of Moldova, in particular based on the example of the Leadership Programme UNDP / Moldova and Ministry of Labor and Social Protection.

Se spune că liderii schimbă lumea. Natura liderismului are particularități efective a realităților sociale complexe în comunitățile contemporane, spune S.V.Berresford, preşedintele fundației Ford. Liderii au abilitățile necesare pentru a uni diverse grupe împreună, de a depista acele probleme care îi despart pe oameni, de a lua decizii şi de a efectua acele acțiuni care duc spre îmbunătățirea vieții poporului. Prin recunoaşterea succeselor liderilor, noi îi ridicăm în slăvi şi ca urmare, marcăm diferențele între noi.

Fenomenul liderismului în general şi cel al formării liderilor în condițiile transformației post-sovietice în particular, ocupă un loc deosebit în cadrul preocupărilor ştiințifice actuale. Studii ştiințifice speciale, ample asupra acestui fenomen au început în secolul XX, îndeosebi, de către distinşii savanți occidentali J.Blondel, G.Lasswell, G.Le Bon, L.Stuart, R.Tucher şi alții, iar în URSS din a doua jumătate a anilor 80, o dată cu perestroika gorbaciovistă.

Actualmente, în Republica Moldova liderismul este abordat în diferite ipostaze: ca fenomen general, cu întruchipări de substanță politică, structurale,

tipologice[11], ca factor al relaţiilor de putere[12], ca variabilă de interes[13], ca tip şi stil de conducere[14], ca imagine politică[15]. În pofida diverselor aspecte investigative liderismul rămâne astăzi practic nevalorificat în ce priveşte parametrii săi de gen. Acest fapt este caracteristic nu numai pentru ştiinţa socială din Republica Moldova, ci şi din întreg arealul postcomunist şi chiar pentru ştiinţa din ţările occidentale. Aceasta se datorează în mare parte modului patriarhal de gândire vis-a-vis de raporturile dintre genuri, fapt urmărit nu doar la nivelul conştiinţei obişnuite ci şi a celei teoretice.

Pornind de la lipsa oricăror repere în abordarea problematicii lideriale de gen în literatura politologică moldavă, astăzi sunt necesare cercetări speciale care ar elucida într-un fel mecanismul relaţiilor de gen la capitolul liderism, ceea ce şi ne-a determinat să întreprindem acest studiu.

Liderismul (de la englezescul „Leader"-lider) este un cuvânt copleşitor, o calitate atât personală, cât şi colectivă, axată pe conducere, pe exercitarea rolului de frunte. Existenţa acestei calităţi este evidentă, dar totodată, greu de a o descrie, încă mai greu este de a o realiza în practică şi aproape imposibil de a o educa altora, afirmă D.Campbell[16] directorul Centrului de Liderism Creativ din SUA. Liderismul este interdependent de comportamentul oamenilor, de deciziile liderilor, mai ales a celor din politică, decizii care afectează viaţa a milioane de persoane. Prin urmare, noţiunea de liderism are un caracter universal, reflectă întreaga gamă de relaţii, inclusiv şi în special, dintre genurile umane.

Pe de altă parte, toate persoanele sau majoritatea lor sunt părţi ale diferitor organizaţii, instituţii, adică membrii unui colectiv de muncă, unui club,

---

[11] *A se vedea Moşneaga V., Beniuc V., Spinei T. Liderismul politic // Politologia (Prelegeri la cursul universitar) Partea III. - Chişinău, 1995.*

[12] *A se vedea Şleahtiţchi M. Eseu asupra reprezentării puterii. Cazul liderilor. – Chişinău, 1998.*

[13] *A se vedea Malai V., Saca V. Dimensiunile relaţionale şi de interes ale liderismului politic // Analele Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe Socioumanistice" Vol.II. - Chişinău, 2002.*

[14] *A se vedea Rotaru V. Tipurile de lideri şi stilurile lor de conducere în comunicarea de afaceri // Analele Universităţii de Stat din Moldova. Seria „Ştiinţe Socioumanistice" Vol.II. - Chişinău, 2002.*

[15] *Ase vedea Стан В., Балан Э. Политический лидер: имидж и образ. // Republica Moldova la începutul mileniului III: realităţi şi perspective. - Chişinău, 2001.*

[16] *A se vedea Campbell D. Foreword // Contemporary issues in leadership. - London, 1984, p.13.*

consiliu, partid sau ONG etc. Ei se supun conducătorului, liderului, managerului.

La prima vedere noţiunile de lider, conducător şi manager sunt sinonime şi totuşi, ele nu trebuie privite ca identice. În particular, noţiunile de liderism şi de conducere, deşi par a fi sinonime şi cu adevărat au mult comun, exprimă sensuri specifice, clar determinate[17]. Liderismul este mai întâi caracteristica psihologică a comportamentului unor anumiţi membri ai grupului, înzestraţi cu calităţi de a influenţa, pe când conducerea se impune drept caracteristică socială cu privire la repartizarea rolurilor de conducere şi supunere. Spre deosebire de liderism conducerea este un fenomen şi un proces reglementativ al societăţii.

Atât liderismul, cât şi conducerea au aspectele lor specifice de gen, determinate de condiţiile obiective şi subiective ale regimului existent, care în ultima instanţă favorizează sau dimpotrivă, împiedică crearea oportunităţilor egale pentru femei şi bărbaţi în vederea asimilării rolurilor de lider sau de conducător. Fenomenul liderismului şi a conducerii, raportat la relaţiile de gen, se manifestă în diverse sfere: politică, economucă, socială, administrativă, militară, educaţională, civilă, familiară etc. Adică liderii sunt femei sau bărbaţi, părinţi sau copii, directori de şcoli, comandanţi de armată, modelieri, manageri, antreprenori, lideri de partid, antrenori, conducători de ONG-uri etc. Ca şi în alte forme de conducere, controlul personal al liderului asupra organizaţiei presupune influenţa asupra persoanelor (femei, bărbaţi) întru obţinerea scopurilor sale.

Dimensiunea genurială a liderismului, indiferent de proporţii – multiaspectuale sau restrânse ca substanţă - apare acolo unde apar grupe mixte sau aparte de femei şi de bărbaţi, mai bine sau mai rău organizate, dat fiind doar prin aceste grupe genurile îşi pot realiza năzuinţele. A percepe la justa valoare rolul acestei dimensiuni în practica social-politică este destul de complicat, deoarece sunt diferite moduri de a vedea rolul femeii şi a bărbatului în familie şi în societate.

În Occident, odată conştientizat rolul liderului-femeie, apar cursuri, facultăţi, scoli pentru pregătirea şi formarea continuă a liderilor, fie aparte, fie în cadrul instituţiilor de studiu de gen. Companiile, partidele, organizaţiile, însuşi liderii cheltuie sume impunătoare pentru a învăţa noi tehnologii, abilităţi necesare de a se menţine în top.

---

[17] *A se vedea Холл Р. Организации: структуры, процессы, результаты. – Санкт-Петербург, 2001, p.223*

Pe teritoriul post-sovietic situația este complet alta. Puterea tradiției, a stereotipurilor, a gândirii patriarhale, dominantă la toate nivelurile, este deocamdată, factorul decisiv de marginalizare a femeii în liderism. Acest lucru îl urmărim chiar de la sfârşitul anilor 80, când apar primele elemente ale democrației şi liderii politici se fac tot mai vizibili, participând la mitinguri organizate şi spontane. Absoluta majoritate a lor sunt bărbați, ei cuceresc simpatia adepților democratizării, a tineretului, în special şi ca rezultat, capătă nu doar popularitate ci și puterea politică reală. Fenomenul marginalizării lideriale a femeii îl observăm atât în afara organizației formale, cât şi în cadrul organizațional ce ține de deficitul de activitate a ei în instituție, de slaba influență a femeii asupra procesului decizional.

Spre regret, în Republica Moldova şi în alte țări ex-sovietice nu s-a conştientizat în deplină măsură importanța de a forma şi a avea lideri noi, cu capacități şi abilități necesare pentru instituirea democrației paritare, care ar reflecta necesitățile tuturor comunităților sociale. Viitorul țării noastre, credem că va fi direct proporțional nivelului de conştientizare a acestui fapt.

Şi totuşi, cine este un lider, cum ni-l imaginăm? Răspunsul de cele mai multe ori urmează: numele unui comandant militar (Jukov), voevod sau domnitor. Marii lideri din totdeauna au fost eroi, în special eroi militari. Identificarea liderilor cu eroii militari este şi bine şi rău.

Bine: pentru a te inspira la noi victorii. Oricare din noi are nevoie de exemplu, de model. Or Eroul militar ştie încotro să meargă şi cum să câştige lupta.

Rău: 1) consumi prea multă energie pentru a te identifica cu el, plus rişti să te faci dependent de liderul-model;

2) un lider contemporan are nevoie mai întâi de abilități de comunicare şi negociere pentru a evita situația de conflict. E cunoscut şi faptul că violența provoacă violență. Acesta e un circuit vicios, fără a avea soluție (Cecenia, Moldova, partea stângă a Nistrului etc.).

3) de obicei aceşti lideri sunt bărbați în straie militare, ceea ce pe de o parte contribuie la educarea unui lider, bazat în valori patriarhale, iar acestea marginalizează participarea femeilor la luarea deciziilor şi a bărbaților la procesul educațional, inclusiv în familie.

4) un lider militar, un voevod are metodele sale, metode de constrângere, este autoritar şi acest tip de lider corespunde sistemului totalitar.

Totodată, este bine să avem mai multe modele-lideri. De la unii am putea împrumuta unele calități, de la alții-altele. În aşa fel ne creăm imaginea proprie dorită.

Problema formării liderilor este nemijlocit legată de specificul lor tipologic, întrucât orice tip de lideri necesită forme şi modalități distincte de apariție

şi constituire. Actualmente, există diverse clasificări a liderismului, care vizează într-o măsură mai mare sau mai mică relaţiile de gen ale tranziţiei: politică, sociologică, psihologică, sistematizantă (interdisciplinară).

Dacă ţinem cont de importanţa în societate a liderismului politic, mai bine venite într-o societate tranzitorie, cu instabilităţi si discriminări în bază de gen sunt următoarele clasificări:

- **Clasificarea bimembră** a liderilor politici, axată pe criterii de dihotomie (lideri „răi" şi „buni", lideri „eroi" şi „răufăcători");
- **Clasificarea trimembră** (Weberiană) – lideri tradiţionali, raţionali, carismatici;
- **Clasificarea multimembră** (liderul „marele om", liderul „comivoiager", liderul „marionetă", liderul „pompier").

Formarea acestor şi altor tipuri de lideri politici este, astăzi, un proces contradictoriu, care nu cunoaşte exprimări „pure", ideale, ci mai degrabă şi mai frecvent combinate, uneori destul de ciudat, de exemplu, liderul, care îmbină concomitent elemente tradiţionale, raţionale, carismatice, cu o dominare a unuia din ele.

În viziunea noastră astăzi o clasificare mai reuşită, mai sintetică a liderismului, în care se înscriu bine şi relaţiile de gen, este cea a lui R.Stogdill în baza a **11 idei cheie**[18]**:**

1. L*iderismul ca centru al intereselor colective,* ce ar însemna că liderul este centrul spiritual-emoţional şi exprimă puterea tuturor prin lider. El determină structura grupului, atmosfera de lucru, ideologia şi interesul de grup.

2. Liderismul ca manifestare a trăsăturilor personalităţii. Acest tip întruchipează acumularea optimală de trăsături care permite persoanei să obţină şi să menţină cu succes poziţia.

3. Liderismul ca artă a concilierii. Aici accentul se pune pe iscusinţa de a obţine concilierea şi consensul. Asemenea liderism e numit consensual.

4. Liderismul ca acţiune şi comportament. Aici se accentuează aspectul comportamental. Spre exemplu: distribuirea obligaţiunilor, stimularea şi critica membrilor grupului, motivaţia întru atingerea rezultatului.

5. Liderismul ca instrument al obţinerii scopului şi rezultatului. Acesta înseamnă că eficacitatea liderului este direct dependentă de obţinerea rezultatelor şi satisfacerea necesităţilor membrilor grupului.

6. Liderismul ca interacţiune. În acest caz liderismul este conceput ca efect al activităţii în grup. Liderismul este un anumit fel de relaţii interperso-

---

[18] A se vedea Stogdill R. Handbook of leadership. A survey of theory and research. – New-York, 1974. pp.7-16

nale: membrii grupului îndeplinesc sarcinile lor, fiindcă doresc să le îndeplinească.

7. Liderismul ca capacitate de convingere. Aici se scoate în relief diferența dintre liderism şi conducere. Dacă conducerea, conform adepților acestui punct de vedere, este iscusința de-a constrânge, sau amenințarea de a se aplica constrângerea, pentru a impune persoanele să urmeze direcția determinată, liderismul conduce prin intermediul convingerii, stimulării şi a îndemnului la activitate prin exemplu personal. Un asemenea caracter de comportament este caracteristic mai multor organizații politice şi obşteşti, neformale.

8. Liderismul ca realizare a influenței. În acest caz liderismul este perceput ca proces de influență asupra activității grupului. O importanță deosebită le revine relațiilor interpersonale.

9. Liderismul ca relații ale puterii. Este vorba, în acest caz, despre forma relațiilor de liderism, de capacitatea unui individ de ai domina pe alții.

10. Liderismul ca diferențiere a rolurilor. Fiecare participant al interrelațiilor lider - subaltern joacă un rol determinat. Baza acestei diferențieri este procesul interacțiunii şi a interinfluenței dintre membrii grupului, adică un individ influențează asupra altor indivizi, iar aceştea din urmă reacționează la această influență.

11. Liderismul ca inițiere sau construire a structurii de grup. În acest caz liderismul este examinat ca proces, care generează şi menține structura de rol al grupului. Liderul concentrează în aşa fel structura ca să legitimeze statutul său de lider.

Totuşi, şi această clasificare a liderismului, precum oricare altă clasificare a tipurilor de lideri, nu poate fi rigidă, strictă. De obicei liderii au câte ceva din fiece categorie sau tip, dar la o etapă sau alta a tranziției moldave şi post-sovietice în general, predomină caracteristici dintr-un tip sau altul.

În opinia noastră pentru Republica Moldova şi pentru alte țări post-sovietice mai evident în cei 10 ani de transformație este liderismul ca comportament de dublu standard în mentalitate, cultură politică, activitate, relații, în familie, în colectivul de muncă şi societate.

În Republica Moldova noi am acumulat o experiență de lucru cu lideri de diferite nivele în proiectul „Genurile în Dezvoltare" şi „Femeia, Societatea şi Politica" care sau soldat cu mai multe rezultate, precum ar fi prima masă rotundă cu tematica „Femeile, Societatea şi Politica"(februarie 1997), care a avut ca scop sensibilizarea liderilor partidelor politice vis-a-vis de necesitatea includerii şi promovării femeilor în partide, de mărirea numărului femeilor în Parlament; majorarea reală a numărului femeilor în partidele politice; institui-

rea Mecanismului de Stat în problemele promovării femeii[19]; formarea rețelei de comunicare a unor ONG de femei cu denumirea „Grupul Beijing” (1995) etc. Un rol deosebit în acest sens îl are apariția Programului de Formare a Liderilor (Gender Sensibili). Programul își propune să susțină tranziția Moldovei spre o democrație stabilă şi sigură, prin a contribui la formarea de noi lideri politici, manageri din structuri statale, antreprenori femei şi bărbați. Programul de Formare a Liderilor, susținut de PNUD şi Ministerul Muncii şi Protecției Sociale, își desfăşoară activitatea (la moment) în 4 județe: Soroca, Cahul, Lapuşna şi UTA Găgăuzia din anul 2001. În Program sunt incluşi câte un grup de 20 persoane (50% femei, 50% bărbați) din:

- Administrația Publică Locală,
- Politicieni locali,
- Antreprenori

În acest răstimp am avut mai multe traininguri, worshopuri, călătorii de studiu în Suedia şi Ucraina cu diverse categorii de lideri. Grupul cel mai rezultativ a fost cel al antreprenorilor. Programul de lucru pentru ei a durat un an. S-a dovedit că acest grup a fost cel mai receptiv, tot ce învățau în training, întorcându-se acasă încercau să implementeze în familia lor, în afacerea lor (modificau locul de lucru al secretarei, sala în care fac adunări, relațiile cu subalternii). Unii, revenind la trening, ziceau: Ce să fac, dacă subalternii nu vor sa înțeleagă până nu strig sau nu dau cu pumnul în masă. Aceasta, după noi, confirmă că liderii în cauză au avut necesitatea de noi cunoştințe şi voință de a le implementa, deşi de la bun început majoritatea a avut o doză de scepticism.

Antreprenorii au stabilit un network (rețea de comunicare) care funcționează stabil. Și-au întocmit un plan de lucru cu personalul. Sunt gender sensibili. (Unul din ei nu a luat la serviciu în calitate de cusători pe 2 bărbați şi după seminar i-a găsit, i-a testat şi acum aceştea lucrează la fabrică). Participanții au învățat sa se bucure pentru oricare succes, cât de mic ar fi fost.

Cele 4 Grupe din administrația publică sunt diferite de la județ la județ. Au avut nevoie de mai mult timp pentru a forma echipele. Dublu Standard a devenit stil de viață pentru o bună parte din ei, dar sunt şi persoane care cu tot dinadinsul se străduie să urnească carul din loc.

Practic toate județele sau confruntat cu probleme caracteristice pentru activitatea în grup sau echipă. Şi au învățat că problemele în echipă sunt inevitabile şi că echipa e greu de format, dar este necesar. Pe un manager îl întreabă un prieten:

---

[19] *A se vedea Raport Statutul femeii în Republica Moldova. PNUD / Genurile în Dezvoltatre. - Chişinău, 1999, p.105.*

- Cum îti merg lucrurile în Companie? Şi acela răspunde.
- Compania aduce profit bun, sunt mulțumit.
- Și subalternii?
- O, de la ei am dureri de cap, dacă nu ar fi ei aş fi fericit.

Grupele de politicieni sunt un capitol aparte în activitatea de formare a liderilor. Deşi de la început ei erau mai puțin receptivi, puțin cooperanți, încercau să domine trainingul, până la urmă au reuşit să se încadreze în activitate, manifestând interes şi dorință de a acumula mai multe cunoştințe şi au dus această informație în partidele lor la nivel local şi cel de țară.

Lecția pe care am învățat-o e că persoanele cu funcții de decizie nu au răbdare să vorbească cu oamenii. Ei în cele mai multe cazuri sunt lipsiți de abilitatea de a asculta şi la jumătate de frază întrerup interlocutorul spunând: Am înțeles, răspund. Or, esența întrebării nu a fost auzită.

Noi credem că este necesar să învățăm a fi lideri, să folosim şi experiența din trecut, să luăm ceea ce a fost bun din acel sistem, pentru a asigura continuitatea, legătura dintre diferite timpuri. Ce a fost bun? "Creşterea cadrelor". Selectarea şi formarea cadrelor în URSS a fost foarte clar organizată. Copiii cu capacități de lideri erau selectați de la grădinițe şi crescuți treptat: în şcoală, instituții superioare, în şcolile superioare de komsomol şi de partid. Plus la aceasta era şi o cotă stabilită pentru femei, muncitori şi kolhoznici, minorități etnice, adică a segmentelor sociale din societate. Ce era negativ? A fost ideologizat procesul de formare a liderilor, lipseau persoanele cu handicap fizic.

Ce avem azi?

- Lipseşte un sistem de formare a liderilor. Există doar programe sau proiecte, fapt ce nu asigură necesitățile unui sistem liderial.
- Nu există instruirea continuă a liderilor.
- Lipsesc cercetări etno-psihologice a liderismului care ar specifica liderul de tip moldav, plusurile şi minusurile, necesitățile şi doleanțele lui.
- Sunt lideri ai diferitor partide, dar care au un comportament asemănător, prin urmare, structurile organizațiilor şi relațiile în interiorul lor aseamănă cu cele ale PCUS.
- Deciziile de obicei sunt luate de lider şi poate de un grup restrâns de persoane apropiate, ceea ce nu are nimic comun cu democrația şi cu atât mai mult, democrația paritară.
- Dublu Standard al liderilor domină în toate sferele vieții sociale.
- Funcționează centralismul democratic, instrument de marginalizare a celor minoritari.

Depăşirea acestor probleme este o necesitate a timpului, un obiectiv cheie al transformației democratice, promovarea şi realizarea căruia, credem că v-a

contribui la stabilitate şi progres, la raționalizarea relațiilor lideriale de gen, prin excluderea marginalizării în bază de gen.

FENOMENUL TRANSFORMAȚIEI PARTINICE ÎN SOCIETATEA POSTSOVIETICĂ: CAZUL REPUBLICII MOLDOVA

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
doctor-habilitat, conferențiar

The phenomenon of party transformation under the conditions of post-soviet society are examined in the article. The specific character of the Republic of Moldova is taken into the consideration. The conceptual, genealogical and functional relationships of general social transformation and party transformation occupy an important place.

Considerații generale

Abordarea oricăror probleme sociale, inclusiv de natură tranzitorie, implică iminent factorul delimitărilor naționale, de sens, de substanță, şi nu în ultimul rînd, al corelărilor interconcepte, interfenomene, interprocese. Raportat la studiul curent acest factor este pe cît de necesar, pe atît de complicat şi contradictoriu, întrucît transformația ca atare, îndeosebi cea partinică, conjugată cu parameri geocronometrici ai societății postsovietice, în general, şi a celei moldave, în particular, pare a fi un fenomen neobişnuit, penetrat pregnant de disfonie valorică, de dihotomii diforme. În această ordine de idei se impune drept oportună analiza următoarelor chestiuni:

a) este oare operantă oricînd şi pe deplin noțiunea de transformație în cazul practicii partidiste a societății postsovietice?;

b) în ce măsură indicii de partid a societății date corespund obiectivului şi spiritului transformațional?;

c) cum se înscrie dezvoltarea partidismului din Republica Moldova în circuitul transformațional?

Răspunsul la aceste întrebări (rar întîlnite pînă acum într-o astfel de formulare) şi la altele similare, legate de funcţionarea organizaţiilor politice în condiţiile tranziţiei postcomuniste, nu s-a bucurat deocamdată de claritate şi concreteţe. Cauza rezidă desigur, în complexitatea şi mai ales în novaţia, originalitatea perioadei în care ne aflăm, în desele noastre rătăciri (teoretico-practice), mai bine de zece ani, prin labirintele tranziţiei sau transformaţiei (termenii în cauză nu diferă substanţial unul de altul), iar de aici, în insuficienţa şi chiar în simplismul abordării şi percepţiei fenomenelor social-politice, inclusiv a partidismului.

Fără îndoială, problematica partinică a devenit în ultimii 10-15 ani obiectul preocupărilor ştiinţifice a multor savanţi din ţară. Au apărut şi apar lucrări (monografii, culegeri, articole) ştiinţifice ale politologilor, sociologilor, istoricilor, publiciştilor în care se analizează diverse aspecte ale partidismului, în general, şi ale celui postcomunist, inclusiv moldav, în particular[20].

Acestu-i domeniu ştiinţific se consacră teze de doctorat, teze de masterat, teze de licenţă, bazate pe instrumentele de cercetare atît speciale, cît şi interdisciplinare.

Totuşi în spaţiul postsovietic, îndeosebi în Republica Moldova, astăzi se resimte un deficit evident de cercetare complexă a fenomenului de partid, de ajustare a acestuia la condiţiile transformaţiei locale. Mai mult, majoritatea publicaţiilor suferă de o oarecare artificialitate în interpretarea fenomenului

---

[20] *Vezi: Rusnac V. Sistemul de partide în Republica Moldova: problemele clasificării. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică) Partea II. - Chişinău, 1993; Руснак В., Руснак Г. Партийная система Молдовы: сущность и особенности. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа) Часть III. - Кишинэу, 1993; Moşneaga V., Rusnac Gh. Alegerile parlamentare şi consolidarea sistemului politic pluripartidist în Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică) Partea IV. - Chişinău, 1994; Ilaşciuc D. Elitele partidelor politice în Republica Moldova: problemele formării şi activităţii. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică) Partea XI. - Chişinău, 1999; Pluripartidismul în Moldova: esenţa şi specificul formării. USM. - Chişinău, 2000; Cujbă V. Geneza partidelor politice în contextul analizei comparate. // Moldova şi lumea. Nr. 7-8. - Chişinău, 2000; Ciurea C., Căpătici R., Andrieş V. Geneza partidelor politice. Un caz particular – Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică) Partea XV. - Chişinău, 2001; Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică) Partea XIX. - Chişinău, 2002; Solomon C. Constituirea formaţiunilor şi partidelor politice în Republica Moldova (1988-1993). // Analele ştiinţifice ale USM. Seria "Ştiinţe socioumanistice" Vol. II. - Chişinău, 2001.*

dat, de o oarecare rupere a lui de contextul tranzițional. O atare situație poate fi calificată drept insuficiență de juxtapoziție, juxtapunere a paradigmelor relaționale tranziție (transformație) – partidism. Anume de aici şi rezultă slăbiciunea maşinăriei actuale de partid în raport cu obiectivele tranziției, cu imperativele tehnologice şi procesuale ale acesteia.

În cel mai bun caz cercetările stasiologice de la noi sînt racordate doar parțial la țesutul transformației sociale. Dominantă în cadrul lor rămîne a fi totuşi, alinierea la criteriile clasice şi postclasice de analiză a partidului, evitîndu-se preconceput sau incidental (mai rar), abordările lui postmoderne, postsistemice, conjugate la specificul transformațional postsovietic de gen moldav.

Parametrii principali ai partidului (geneza, constituirea, instituționalizarea, funcționarea, tipologizarea) deseori se compară necondiționat cu experiența de partid acumulată în democrațiile dezvoltate, fără a se atenționa suficient asupra specificului național, a elaborării unor mecanisme reale de îmbinare rațională, pe cît este posibil, a începutului pluripartinic est-european cu pluripartidismul postmodern din Vest. De aici şi apar pericolele vesternizării şi globalizării, care țin în special de transferarea mecanică a unor realizări occidentale (iar împreună cu ele şi a unor forme deja depăşite de dezvoltare politico-partinică) pe solul tranziției estice. Fiind acceptate ca sui-generis în condițiile sociale ale țărilor de tipul Moldovei, fără o remodelare a lor după rigorile locale, aceste realizări nu pot duce decît la instabilitate şi criză politică, la disfuncții ale construcției şi ale interrelațiilor de partid.

Bineînțeles, atitudinea exigentă vis-à-vis de viabilitatea valorilor din exterior, în cazul Moldovei, nu trebuie considerată drept o izolare de experiența avansată a țărilor din Occident sau a celor din imediata vecinătate. Ba dimpotrivă, exigența presupune a ține cont atît de contextul general valoric al partidismului, luat ca ansamblu – toate țările lumii, şi ca parte – țările postcomuniste, cît şi de contextul specificității partinice, ca substanță deosebită de la țara la țară. În acest sens a cunoaşte transformația de partid din Republica Moldova înseamnă a o confrunta nu numai cu evoluțiile de partid din țările occidentale (şi nu atît cu ele), ci şi cu ale unor țări din Europa Centrală şi de Est, care deja au realizat obiectivele tranziției (aflate actualmente în perioada consolidării democrației), precum şi cu ale celor din albia similară a transformației - statele ex-sovietice – cu care Moldova a fost parte componentă a aceluiaşi imperiu, a avut aceeaşi soartă, iar în prezent au împreună ceva comun în determinarea şi promovarea tehnologiilor democratizării.

Pornind de la ambele contexte – general şi particular – marcăm două laturi ale transformaţiei de partid în arealul postsovietic: omogenitate şi diversitate. Luate ca totalitate acestea formează dihotomia tangenţei – diferenţei partinice, care în funcţie de factorii obiectivităţii şi subiectivităţii politice, mai ales de capacităţile de cunoaştere, de orientare şi de acţiune a partidelor politice, întruchipează ramificări a unor stări conforme (dar deseori şi diforme) de manifestare.

Omogenitatea, ca latură a transformaţiei, indică obiectivele şi unele modalităţi, mai mult sau mai puţin comune de mişcare a statelor ex-sovietice spre un anume standard democratic. Practica de mai bine de zece ani a acestor state (cu excepţia ţărilor Baltice) confirmă preponderent posibilităţi pierdute de democratizare a societăţii, inclusiv a relaţiilor de partid, dominarea decorului democratic şi a tendinţelor autoritare în toate sferele vieţii sociale. Acest fapt ne face să credem că unul din obiectivele fundamentale ale transformaţiei postsovietice – democratizarea politico-partinică – deocamdată nu s-a realizat, el fiind pătruns de ceea ce unii savanţi numesc "democratism fals", "regres autoritar"[21]. În acest context general alţi savanţi nu numai că pun la îndoială democraţia actuală de partid în spaţiul postsovietic, ci şi o consideră (conform criteriilor occidentale) lipsită de perspectivă[22], cauza, după ei, fiind pierderea de către partidele din Est şi din Vest a poziţiei în societate.

Diversitatea transformaţional-partinică din societatea postsovietică, deşi pare a fi opusă omogenităţii, este în felul său o completare a acesteia, centrată asupra unor variante specifice de democratizare, care astăzi nu pot fi explicate exclusiv în baza unor criterii ale modelelor clasice ale democraţiei. Aceste variante, concepute prin prisma substanţei partidiste a fiecărei ţări, pot fi asemănătoare doar, în baza formală şi nu de conţinut, în baza atributelor democratice de procedură. Ele sînt, în viziunea noastră, o componentă a ceea ce S.Huntington numeşte "diferenţiere a democraţiei"[23] în funcţie de asimilarea tot mai intensă de către diferitele societăţi a instituţiilor democratice. În aceeaşi dimensiune a diversităţii democratice a transformaţiilor posttotalitare actuale se înscrie şi punctul de vedere al politologului rus A.Melivili, conform căruia proporţiile "valului al treilea" al democratizării necesită o percepere mai profundă a diverselor unde

---

[21] Vezi: Пронин С.В. О практическом применении в Росии методик транзитологии. // ПОЛИС, 1999, №3, p.47.

[22] Vezi: Кулик А. Политические партии постсоветской России: опора демократии или костыль режимной системы? // МЭ и МО, 1998, №2, c.57-58.

[23] Vezi: Huntington S. Democracy For the Long Haul. // Jurnal of Democrasy. Vol. 7, Nr.2, 1996, p.10

democratice, apărute aproximativ în acelaşi timp, dar în condiţii, împrejurări şi contexte diferite, problematic comparabile, care se desfăşoară după legităţi diferite[24]. Acest raţionament are, după noi, o semnificaţie deosebită pentru a înţelege locul şi rolul partidului politic în societatea moldavă, inclusiv în accelerarea sau în încetinirea procesului democratic.

Omogenitatea şi diversitatea partinică în diferite societăţi a spaţiului post-sovietic, se află în raporturi de compatibilitate relativă sau de incompatibilitate, fapt determinat de caracterul, direcţiile şi efectele transformaţiei sociale. Alimentate cu diverse energii transformaţionale, aceste raporturi fac partidul să devină mediator privilegiat al vieţii politice, factor prim de legătură între societatea civilă şi stat sau dimpotrivă, factor secundar al regimului existent. Pentru a sesiza la justa valoare raporturile enunţate, precum şi imputu-rile lor transformaţionale în condiţiile Republicii Moldova, este necesară o redimensionare a studiului de partid, bazată pe criterii complexe de analiză a paradigmelor transformaţiei şi partidismului, pe folosirea raţională a metodelor postmoderne în contextul general şi particular al tranziţiei.

Sintagma transformaţie – partid politic: raporturi conceptuale

Ce este un partid, cum îl identificăm? În cazul tranziţiei moldave răspunsul la această întrebare pare a fi pe cît de important, pe atît de controversat. În acest caz, ca de altfel şi în cazul altor state ex-sovietice, cadrul definitoriu al partidului are un caracter foarte limitat, atît ca factor criterial, cît şi fenomenal, procesual. Redusă doar la anumite componente (şi nu întotdeauna la cele mai principale) aria fenomenului de partid de la noi nu ne permite să-l definim pe acesta în mod clasic weberian, ca organizaţie liber creată, orientată către o recrutare liberă, a cărui scop fundamental este de a aduna voturi pentru alegeri vizînd funcţii politice[25], şi nici chiar să-l definim într-un mod postclasic, împărtăşit de mulţi savanţi din Vest.

Chiar şi mult răspîndita şi recunoscuta definiţie a partidului adusă de politologii nord-americani J.LaPalombra şi M.Weiner, ca organizaţie care se distinge în baza continuităţii organizării, caracterului complet la nivel local şi naţional, voinţei de a exercita puterea, căutării unui suport popular[26], are în

---

[24] *Vezi: Мельвиль А. Политические ценности и ориентации и политические институты. // Россия политическая. - Москва, 1998, p.138*

[25] *Vezi: cit. după Pasquino G. Curs de ştiinţă politică. - Iaşi, Institutul European, 2002, p.151*

[26] *Vezi: LaPalombra J., Weiner M. Political Parties and Political Development. – Princeton Univ. Press, 1966, p.6.*

condițiile Moldovei o rază de viabilitate scăzută. Cu excepția Partidului Comuniştilor din Moldova, celelalte partide corespund doar parțial acestor criterii. Majoritatea partidelor nu au caracter național, ca organizație bine stabilită şi durabilă pe întreg teritoriul țării, nu sînt mature ca continuitate, ca speranță de viață politică, ca organisme cu suport popular, iar de aici nu au şanse reale de a ajunge la putere.

Poate că conceptul de partid de natură tranzitorie din spațiul postsovietic ar corespunde ceva mai mult definiției sartoriene, ca fiind mai sintetică. Conform acesteia "un partid este orice grupare politică identificată printr-o etichetă oficială care se prezintă la alegeri şi este capabilă să îşi plaseze prin alegeri (libere sau nu) candidați pentru funcții publice"[27]. Această definiție indică un minimum de caracteristici necesare pentru identificarea unui partid. Or, practica pluripartidismului, îndeosebi cu caracter extrem, acumulată în Republica Moldova în cei zece ani de tranziție, demonstrează că acest minimum acoperă la diferite faze doar dimensiunile conceptuale a 4-5 partide reprezentate în organele de putere.

Actualmente, majoritatea specialiştilor în materie consideră că în orice condiții democratice minimul de trăsături a organizației politice definită ca partid sînt:

- deținerea unei structuri care să asigure actul participării membrilor săi;
- capacitatea de a formula un program de politici publice;
- capacitatea de a rezista mai mult de un ciclu electoral.

Desigur, dacă pornim de la aceste criterii minime observăm că din acel număr impunător de zeci şi chiar sute de partide din fiecare stat ex-sovietic, marea majoritate sînt mişcări sau grupări politice, care reuşesc doar episodic să prezinte candidați la alegeri şi destul de rar să obțină locuri în legislativ. Cred că aceste grupări nu ar putea fi definite drept partide în sens propriu, ci mai degrabă şi mai corect "partide flash" (de moment), termeni a căror raport este interpretat de unii savanți în mod original: "pe cît de potrivit termenul "flash", pe atît de nepotrivit cel de partide"[28].

La astfel de grupări şi mişcări pot fi raportate şi unele "organisme ad-hoc", care vin a fi mai degrabă regrupări punctuale şi efemere create cu un anume scop, a căror existență încetează odată cu atingerea lui. Or, în cazuri aparte aceste organisme au tendința să se instituționalizeze. În cel al

---

[27] *Sartori G. Parties and Party Systems. - New York, Cambridge Univ. Press, 1976, p.63.*

[28] *Pasquino G. Op. cit. p.152.*

Republicii Moldovei ele apar deseori în baza criteriilor disociativ şi de clan, pentru a cultiva instabilitatea şi criza politico-partinică, a consolida anumite clici, clanuri politice. În viziunea unor cercetători a relaţiilor politice de clan din Moldova, sintagma clan-partid (partide) în cazul moldav este un raport specific dintre partea subacvatică a aisbergului (clanul) şi partea lui acvatică (partidul sau partidele). Un anumit clan poate avea cîteva partide[29], fapt urmărit, în special, în timpul aflării la guvernare a clanului Lucinschi.

Din cele menţionate rămîne să observăm că sensul conceptului de partid, în condiţiile societăţii postsovietice, este contradictoriu, cu un înalt grad de ambivalenţă, de deficit de substanţă definitorie, valorică, de principiu, criterială, ceea ce viciază imaginea fenomenului partidist. În esenţă avem de-a face, îndeosebi în Moldova, cu noţiunea de proto-partid (germen al partidului) şi mult mai rar cu cea de partid ca atare, dat fiind că proto-partidismul întruchipează cea mai mare parte a cîmpului partinic, atît latura lui cantitativă, cît şi calitativă. Anume proto-partidele, considerate ca partide în cadrul cărora este dispersată o bună parte a clasei politice din ţară, sînt factorul deformării şi devalorizării fenomenale şi de imagine a diversităţii partinice, care devin obiectul devierilor serioase în interpretarea conceptului de partid.

Caracterul contradictoriu, controversat al acestui concept, determinat mai ales de conotaţiile sale proto-partinice, are în cazul societăţi moldave o legătură directă cu transformaţiile sociale inconstante, incoerente şi respectiv, cu ambiguitatea conceptului de transformaţie (din lat. transformo – a transforma; transformis – care se transformă). Acesta din urmă, pătruns doar recent în circuitul ştiinţific din ţară, însă larg răspîndit în ştiinţa politică occidentală şi în aceea din unele state est-europene, reflectă întreaga gamă de forme şi caracteristici ale schimbărilor ce se petrec în diverse sfere de activitate, inclusiv, de natură politico-partinică.

Conceptul de transformaţie, la fel ca şi cel de partid, nu are în condiţiile societăţii moldave contururi criteriale bine definite. El nu se bucură deocamdată de concreteţe, în ceea ce priveşte evaluarea laturii sale de conţinut, reformele, modificările structurale, nu exprimă clar direcţia tranziţiei, de unde venim şi încotro mergem. În acest sens transformaţia, ca nucleu instabil, incert al tranziţiei, o face pe aceasta să fie la fel de incertă, atît în plan teleologic, cît şi tehnologic, dar mai cu seamă să fie paradoxală la capitolul relaţiei scop-mijloace.

---

[29] *Vezi: Волков Э. Политический ШМЕКЕРИЗМ в Молдове (Зарисовки и анализ политического ландшафта Республики Молдова: 1996-1998 гг.). - Chişinău, 1999, p.XI-XII.*

Formula noțională tranziție-transformație reflectă raporturile dintre general şi particular din cadrul unuia şi aceluiaşi proces de schimbare structurală. Tranziția ca noțiune este mai largă, mai complexă, implică mai multe variabile decît transformația propriu-zisă. De exemplu, sesizarea tranziției în societatea moldavă necesită o raportare a ei la parametrii regimului comunist şi totodată, la ceea ce este de aşteptat să fie în temeiul transformației şi a altor tipuri de schimbări. Astfel, tranziția are caracter dual, include raporturile valorice dintre prezent-trecut şi prezent-viitor, inclusiv transformațiile şi efectele lor. Aceste raporturi întruchipează trecerea de la o stare a societății la alta.

Ce schimbări din cazul tranziției se înscriu în conceptul de transformație? Credem că este binevenit a desemna drept transformație mai întîi schimbările pe termen lung[30]. Ele sînt importante nu numai ca substanță, ca complexitate, ca volum de reformare generală, în sens de schimbare social-valorică, social-relațională, socială de interes, etc., ci şi ca proces particular care vizează raporturile intra - sau inter-sfere, intra – sau inter-partide, modul de gîndire sau de comportament al omului, socializarea sau re-socializarea acestuia în noile condiții. Asemenea transformație are, de regulă, un caracter fundamental şi universal, penetrează tot țesutul social al tranziției.

O pondere crescîndă în societate o au şi schimbările de durată relativ scurtă (sau dorite de a fi astfel), inclusiv şi mai ales cele însoțite de criză. Acestea pot fi anumite modificări de procedură în procesul de dezvoltare partinică în cîmpul electoral-partinic sau unele modificări normative, legislative a construcției şi a relațiilor de partid. Astfel de modificări, deşi nu sînt centrate pe problemele strategice ci tactice ale democratizării societății, joacă un rol mare în întreg cadrul transformațional. Luate ca totalitate ele subsumează moduri, modalități specifice de schimbare la o etapă sau alta, orientate în ultima instanță spre atingerea stărilor țintă în diferite domenii sociale, inclusiv a obiectivului de democratizare partinică.

În țările de tipul Moldovei atît schimbările de durată lungă ("marile transformări"), cît şi cele de durată relativ scurtă, se produc foarte anevoios, prin criză sistemică, cu utilizarea de mijloace extreme, care umbresc sensul conceptului de transformație. Nu întîmplător unii savanți recurg la expresia "amurg al transformației"[31].

---

[30] *Vezi: Sandu D. Spațiul social al tranziției. / POLIROM. – Iaşi, 1999, p.10*

[31] *Кодин М.И. Россия в «сумерках» трансформаций. Эволюция, революция или контрреволюция? Политика. Идеология. Нравственность. - Москва, 2001*

Dintre trăsăturile tipice ale acestui concept, care au în cazul Republicii Moldova o viză specifică asupra conceptului de partid, menționăm:

♦ caracterul complex, eterogen, al schimbării fapt ce o face problematică da a-i identifica semnificațiile componentelor conceptuale, valorice: (democratice, autoritare, totalitare), structurale (statale, partinice, civile), spațiale (centrale, județene, locale), cronometrice (schimbări în timp la diferite etape a tranziției), etno-politice, etno-culturale, etno-teritoriale (schimbări a relațiilor interetnice în diferite regiuni ale țării – Moldova, Găgăuzia, raioanele din stînga Nistrului) etc. Toate aceste componente generale ale transformației se suprapun în felul lor cu componentele conceptului de partid, inclusiv cu conotațiile proto-partinice, determinăndu-i însuşirile lui complexe, multiforme;

♦ discordanța manifestă între diferite tipuri de schimbări (politice, economice, sociale, culturale), fapt ce atribuie conceptului de transformație instabilitate, imaturitate. Transformările politico-structurale de prim rang de la începutul şi de pe parcursul tranziției nu au contribuit la careva transformări adecvate în alte sfere ale vieții sociale. De exemplu, parlamentarismul sau instituția prezidențială, instituite în țară deja mai bine de zece ani ca factor de democratizare socială în sens larg, n-au reuşit să asigure o coordonare şi reglementare rațională, care să depăşească dezechilibrele evidente intra- şi intersfere. Mai mult ca atît, raporturile dintre politic şi nonpolitic, la fel ca şi dintre însăşi elementele proprii ale politicului sau ale nonpoliticului, sau agravat. În locul unei societăți care se vrea democratică în toate domeniile s-a ajuns deocamdată la cvasi democrație politică, cvasi economie de piață, cvasi societate civilă, etc. Pornind de la caracterul discordant al transformației, partidele politice din Republica Moldova la fel pot fi considerate cvasi partide, întrucît ele sînt pătrunse de mari disproporții la capitolul criterii definitorii de ordin politic, economic, social, ideologic, etc;

♦ caracterul paradoxal al subiecților transformației sociale, inclusiv partinice, ceea ce confirmă starea de imaturitate şi contrarietate a purtătorilor conceptului de transformație. Majoritatea acestor subiecți (conducători, lideri de stat, de partid, de mişcări politice etc.) vin din regimul comunist, cu mentalitate veche, sau mai degrabă, hibridă (autoritar-democratică sau totalitar-democratică), dar cu intenții de-a face reforme noi. Ceilalți actori, noi (inclusiv din sfera de partid) de formație democratică, nu au experiența reformării, nu au suportul social necesar. Atît primii, cît şi cei de al doilea n-au reuşit în mai bine de zece ani ai tranziției să dinamizeze cursul şi direcțiile transformărilor. Prin aceasta şi se explică slăbiciunea partidelor, statului ca actori de bază ai transformărilor sociale, retragerea parțială sau completă a statului înainte de vreme din unele sfere (poate că din motivul de a se eschiva

de responsabilitate în fața noilor imperative şi paradigme ale transformației), îndeosebi socială, economică şi respectiv, consolidarea în condițiile deficitului de supremație a legii, a instituțiilor nonformale.

Relativ la cele menționate, politologul rus V.Geliman susține pe bună dreptate, că "insuficiența supremației dreptului înseamnă dominarea instituțiilor nonformale, bazate pe norme şi reguli particulariste (clientelismul sau corupția). În calitate de opoziție față de principiul rule of law se impune principiul arbitrary rule, în condițiile căruia instituțiile formale (statale – V.S.) sînt în cel mai bun caz fațadă a instituțiilor nonformale sau nu au importanță"[32]. Totodată, o anumită "transformare socială" urmărim nu doar în cazul opoziției reciproce a acestor instituții, ci şi atunci cînd ele se completează una pe alta. Acolo unde lipseşte "rule of law" schimbările sînt reglamentate prin normele arbitrary rule. Invers, acolo unde lipsesc organele judiciare sau inspecția fiscală, achitarea impozitelor si a restanțelor se realizează prin concursul puterii nonformale (a oliharghiei). Sau unde (Guvernul nu se supune Parlamentului, deciziile – cheie le iau nu organele reprezentative ale cetățenilor ci cercul restrîns al clanului. La fel şi funcția partidelor politice de – a efectua legătura elitei cu masele adesea o indeplineşte maşinăria politică, bazată pe fenomenul clientelismului. Politica postsovietică actuală este bazată în exemple de înlocuire a instituțiilor formale, inclusiv a partidelor, prin cele neformale;

♦ imaturitaea interesului transformațional (general național, politico-partinic, social, economic) ca rezultat al imaturității purtătorilor lui – statului, societății civile, partidelor, păturilor mijlocii, tuturor forțelor cointeresate în stabilirea economiei de piață şi a democrației, cu un comportament politic adecvat. Astăzi în Republica Moldova nu există o concurență de partid, politică, economică, socială sănătoasă, cu resurse aproximativ egale a concurenților, care ar stimula interesul reformator. Se manifestă mai degrabă tendințe ale transformației autoritare, după exemplu Belorusiei şi Kazahstanului, unde sau stabilit regimuri neconcurențiale. În asemenea condiții lărgirea posibilităților administrative ale statului sau ale instituțiilor formale nu garantează cetățenilor şi organismelor civile protejare în fața conducerii arbitrare (arbitrary rule). Ba dimpotrivă, creşte primejdia acesteia, deoarece monopolizarea puterii generează doar instituții formale ca fațadă a dominației nonformale;

---

[32] *Гельман В. Я. Постсоветские политические трансформации. Наброски к теории. // ПОЛИС, 2001, №1, с.19.*

♦ instabilitatea transformației sociale, ca urmare a incapacității actorilor tranziționali de a se încadra în acțiuni colective coordonate. În legătura cu acest fapt tranzitologii G.O′Donnell şi Ph.Schmitter afirmă, că în momentele decisive ale tranziției “majoritatea actorilor obişnuiți, dacă nu chiar toți actorii, sînt dispersați şi nesiguri în interesele şi idealurile lor, şi de aceea incapabili la acțiuni colective de comun acord. Anume din această cauză situațiile tranzitorii, cum n-ar fi ele de confuze şi problematic sesizabile, necesită noțiuni politice deosebite”[33]. Astfel de noțiuni şi formează, în viziunea lui G.O′Donnell şi Ph.Schmitter, modelul de “pact” al elitelor, cînd se omite întregul activism al celor de “jos” şi cînd în calitate de actori reali se impun doar elitele care negociază.

O asemenea abordare conține o mare doză de realism dacă ținem cont de procesul transformațional din Rusia de după 1991 sau din Moldova actuală, cînd se practică frecvent “mese rotunde”, cu participarea guvernanților şi partidelor politice, guvernanților şi sindicatelor, guvernanților şi mass-media, cînd se elaborează “contractul social” între stat şi societatea civilă. În cazul Moldovei şi altor state ex-sovietice aceste măsuri de pact nu au deocamdată naturalețe, sînt dominate de element impus, iar de aici ele nu au o influență benefică asupra reformelor. Or, cel mai semnificativ este faptul că astfel de pact provoacă apatie şi indiferentă în rîndurile celor de jos, care, bineînțeles, nu trebuie estimate drept insuficientă de cultură politică. Dimpotrivă, cei mulți privesc real acest pact, îl consideră în mod critic factor al cvasi democrației, îl confruntă cu interesele lor de perspectivă şi imediate.

Referitor la acest subiect savantul rus B.Kapustin scrie, că cultura politică joasă a maselor ține nu de indiferența lor vis-a-vis de “pactul” elitelor postsovietice, ci de incapacitatea de a se autoorganiza în forțe democratice semnificative, care ar putea fi utilizate în mod eficient de a rezista în fața elitelor. “Pentru cei de jos, spre deosebire de elite, spune B.Kapustin, democrația (inclusiv de pact – V.S.) are sens nu ca izvor de legitimare a dominației, ci ca mijloc de împărțire a puterii, cu cei lipsiți de ea, ca mijloc de limitare a atotputerniciei guvernanților”.[34] Această constatare e destul de rațională, e pe deplin aplicabilă şi în cazul Moldovei, deoarece în cadrul transformației general-sociale şi partinice de aici “pactul” elitelor nu este încă factor real al

[33] *O′Donnell G., Schmitter Ph. Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusion about Uncertain Democracies. - Baltimore, London, 1986, p.4.*

[34] *Капустин Б.Г. Конец «транзитологии»? О теоретическом осмыслении первого посткоммунистического десятилетия. // ПОЛИС, 2001, №4, с.23.*

democratizării, ci mai degrabă un mijloc de consolidare a dominației politice, inclusiv în sistemul de partide;

♦ subordonarea transformărilor sociale, inclusiv partinice politicii Standardului Dublu. Aceasta se manifestă peste tot, în toate sferele sociale, la toate nivelurile activității de partid. Standardul Dublu nu are nimic comun cu normele statului de drept, el presupune o atitudine deosebită, un criteriu deosebit față de şi pentru cei apropiați de conducerea de stat, de partid, de clan şi altă atitudine, alt criteriu de relații vis–a–vis de şi pentru ceilalți, inclusiv din opoziție. "Regulile" Standardului Dublu au avut şi au mare pondere în condițiile tuturor guvernărilor moldovene, împreună cu cea actuală. Ele duc la mari decalaje între declarații şi fapte, între mentalitate şi comportament, între însăşi factorii în parte a mentalității sau a comportamentului în diferite împrejurări societale, de partid, statale sau interstatale, devenind astfel obstacolul – cheie în promovarea reformelor. Fenomenul Standardului Dublu este pe drept cuvînt cel mai frecvent, în relațiile sociale actuale de tip moldav şi poate că devalorizează cel mai mult sensul conceptului de transformație partinică;

♦ disritmicitatea şi discontinuitatea transformărilor sociale, ca consecințe a politicii Standardului Dublu. Aceasta înseamnă că reformele de pînă acum, inclusiv politico – partinice, au cunoscut, de rînd cu unele evoluții regulate, dereglări de ritm, ritmuri frînte, vectori şi faze instabile de acumulare a substanței de partid, a construcției structural – partinice. În cele din urmă s-a ajuns la acea situație paradoxală cînd majoritatea partidelor, care se vreau a fi astfel, nu au o structură adecvată, nu corespund criteriilor partinice.

Devierile de ritm transformațional sau materializat în valențe de discontinuitate la toate nivelurile conducerii de stat, de partid etc. În acest sens orice nouă conducere, de pînă acum, fie agrariană, democratică sau comunistă, a considerat necesar să "repare" erorile predecesorilor, iar o dată cu ele a modificat radical, dacă nu chiar a anulat, sensul unor schimbări care trebuiau finalizate. O asemenea situație caracterizează nu doar incapacitatea actorilor politici de a sesiza necesitatea acumulării valorice de la o etapă la alta a tranziției, ci şi nepriceperea lor de a fi receptivi la novația valorică şi cu atît mai mult, de a îmbina rațional procesele acumulativ şi novator. În acest sens mai frecvent a devenit procesul continuității fenomenelor negative şi a discontinuității celor pozitive.

Aceste trăsături tipice ale conceptului de transformație socială în ansamblu se află în raporturi complexe, deterministe şi interacționiste. Luat ca totalitate, în ipostaze de eterogenitate şi discordanțe tipologice, de imaturitate exponențială şi de interes, de instabilitate şi dualitate comportamentală (Dublu

Standard), de disritmicitate şi discontinuitate valorică, conceptul în cauză este în felul său matricea instabilității conceptului de transformație partinică, oferindu-i acestuia nişe specifice de exprimare. În funcție de dihotomiile nesănătoase ale transformației sociale în sens larg conceptul de transformație partinică de tip moldav deja mai bine de un deceniu este pătruns de discrepanțe de principii, criteriale, ideologice, doctrinale, teleologice, de mijloace. Practic majoritatea reformelor de pînă acum (economice, sociale, politice, etc.), nedefinitivate ca conținut sau efectuate în baza unui dezacord de interese generale şi specifice (deocamdată slab conştientizate de purtători), de interese şi valori, de interese şi idei nu pot să reprezinte decît suporturi imature, instabile ale fenomenului de partid.

Totodată, starea divergentă actuală a partidismului din Moldova produce o influență activă inversă asupra transformărilor sociale, fie în direcția accelerării sau stopării lor. Crizele structurale şi relaționale, doctrinale şi ideologice de partid şi respectiv, insuficiențele de sens a conceptului de partid, diversele sale conotații proto-partinice, este o expresie sintetică a incoerenței transformărilor sociale în ansamblu. Caracterul instabil şi efectele grave a acestora din urmă au fost şi continuă să fie determinate nu atît de incompatibilitatea, cît de opunerea artificială a mecanismelor de activitate a partidelor (alianțelor) de guvernămînt şi a celor de opoziție, de interdependențele lor paradoxale (de exemplu, relațiile dintre reprezentanții PPCD din ADR şi fracția Partidului Comuniştilor din Moldova În Parlamentul Moldovei de Legislatura a XIV) la capitolul dihotomiei apropiere – îndepărtare politică, fapt urmărit cu precădere în perioada crizelor guvernamentale.

Transformația de partid între dimensiunile genealogică şi funcțională

Elementul transformării partinice, indiferent de condițiile istorico-sociale, de factorul geocronopolitic, apare o dată cu primele profilări ale fenomenului de partid, care istoriceşte evoluiază succesiv şi contradictoriu de la simplu a complex, da la aparent la real, de la sporadic la constant, acumulînd, însuşirile necesare de formă şi conținut.

Deplasîndu-ne în societatea sovietică un atare element, într-o formă începătoare, îl observăm de la sfîrşitul anilor 80 a secolului trecut, cînd în baza tentativelor de restructurare a sociumului, de descătuşare a conştiinței şi comportamentului individual şi colectiv, strict programate pînă atunci în limitele maşinăriei totalitare, a devenit posibilă apariția unor structuri non-formale, unor mişcări social-politice de masă ca exponente, şi promotoare a cauzei democratice. Aceste structuri şi mişcări, deşi imature ca identitate, ca orientare şi

organizare socială, au fost factori primari ai schimbării imaginii social-politice la nivel de societate, de regiune şi nu în ultimul rînd de partid, care trezeau interesul celor mulţi faţă de restructurare.

Remarcăm, ca începutul schimbării partinice în acea perioadă se manifesta în exclusivitate la nivel de mentalitate, de conştiinţă teoretică şi obişnuită, o parte considerabilă a cărora era în dezacord cu monopolul de putere al PCUS în societate. Mai mult, observăm atitudini şi revendicări certe vis-à-vis de anularea constituţională a acestui monopol şi respectiv, de legiferarea pluripartidismului.

În Republica Moldova, geneza transformaţiei partinice este destul de complexă şi contradictorie, cu un raport deosebit, în comparaţie cu alte state ex-sovietice, între dimensiunea ei generală şi particulară. La această specificitate pot fi raportate:

a) caracterul puternic politizat şi ideologizat al primelor formaţiuni sociale, concomitent generatoare şi purtătoare a transformaţiei (chiar şi a celor ecologiste, culturale, pe interese, etc.), tendinţele lor evident antisistemice de manifestare, critica înverşunată la adresa politicii retrograde, antidemocratice a Partidului Comunist a Moldovei şi a organelor sovietice de stat, centrale şi locale;

b) centrarea factorului iniţial al transformării partinice asupra problemelor renaşterii naţionale: a revenirii la tradiţii, la grafia latină, a readucerii limbii române la locul său adecvat în societate;

c) opunerea manifestă a regimului comunist din Moldova faţă de iniţiativele de jos privitor la transformarea socială, inclusiv partinică, la anularea monopolului de conducere a Partidului Comunist;

d) confruntarea acută, pe orizontală, între diversele formaţiuni – exponente ale renaşterii (Frontul Popular din Moldova, Gagauz-Halkî, Vozrojdenie, etc.) cu privire la obiectivele şi metodele transformaţional-etnice;

e) canalizarea genezei transformaţiei de partid pe albia conflictului ideologic dintre forţele renaşterii (FPM şi alte formaţiuni de dreapta) şi forţele antirenaşterii (mişcarea Interdvijenie "Unitatea – Edinstvo"), care a împărţit populaţia ţării în două tabere opuse. Acestea din urmă, sub denumirea de interfronturi, erau create, după cum relatează V.Bakatin, de către organele de partid şi structurile securităţii de stat în republicile sovietice care manifestau nesupunere faţă de centru[35].

f) suprapunerea începutului transformaţional de partid cu criza regionalismului şi a identităţii regional-politice, a cărei factor extrem a devenit

---

[35] *Vezi Бакатин В.В. Избавление от КГБ. – Москва, 1992, p. 49*

separatismul transnistrean, considerat de facto, prin crearea r.m.n., izvor al suprapolitizăii identității regionale şi al supraregionalizării identității politice;

g) paradoxul identificării majorității formațiunilor noi apărute, lipsite de tradiții, de norme comportamentale, general recunoscute, funcționale doar în afara structurilor de stat şi a puterii politice, cu sistemul politic, cu Parlamentul țării, cu fracțiunile acestuia;

h) paradoxul apariției unui partidism, care eventual se vrea adecvat dimensiunilor genealogice necesare, or în fond rămîne a fi o abatere serioasă de la canoanele ştiinței politice, un proteism doctrinar, cu deficit de consistență a intensionalității doctrinare, de raționamente euristice, critice şi argumentative, o antecedență a grupului politic în raport cu grupul social şi respectiv, un deficit de suport social, o pondere excesivă a eroilor fondatori;

i) paradoxul cadrelor comuniste de partid, pe cît de adversare față de oricare transformări, îndeosebi partinice, la început, pe atît de reorientate brusc mai apoi să adere la alte partide, să se integreze în ele pentru a domina posturile-cheie ale schimbării şi construcției partidiste. Anume aceste cadre au contribuit cel mai mult la hipertrofierea liderilor de partid şi la apariția unui pluripartidism la fel de hipertrofiat, determinat în special de proliferările partinice extreme;

j) apariția multor partide în urma stărilor de criză a transformației structurale a partidelor mari, a sciziunii acestora. Această tendință o urmărim pînă în prezent în majoritatea statelor postcomuniste. În Republica Moldova ea a devenit frecventă în cadrul tuturor orientărilor politice. Astfel, majoritatea partidelor de dreapta, apărute la începutul anilor 90 a secolului trecut, sau desprins din rîndurile Frontului Popular din Moldova, la fel cum şi majoritatea forțelor de stînga (cu excepția Partidului Comuniştilor din Moldova) îşi au originea din Interdvijenie "Unitate – Edinstvo".

Conform datelor înregistrării partidelor din Moldova, dinamica sciziunilor în cadrul general partinic al țării a crescut de la 8 sciziuni în perioada de pînă la 17 septembrie 1991, la 22 sciziuni respectiv, pînă la 30 septembrie 1998[36];

k) dominarea în ultimii ani a tendinței de fuziune, reorganizare a partidelor. În acest caz unele partide se contopesc, înregistrînd un pas transformațional calitativ nou, legat de instituționalizare în organisme mai puternice, de tendința participării la alegeri, a lărgirii bazei sociale. Astfel, în

[36] *Cit după: Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău, 2002, p.30.*

Republica Moldova, în perioada de după 1991 au avut loc 25 fuziuni partinice[37], în special al unor formațiuni de dreapta şi de centru-dreapta. Dintre acestea, 9 fuziuni s-au produs în anii 1999-2002, perioadă în care sciziunile nu au avut pondere. În rezultatul celor mai recente fuziuni astăzi activează Partidul Liberal, Alianța Social-Democrată din Moldova, Partidul Social-Liberal.

Analiza dimensiunii genealogice a partidelor politice din Republica Moldova demonstrează cert caracterul ei inegal pe parcursul anilor 90. În perioada 1989-1998, cu unele mici abateri – anii 1994, 1996 – are loc o erupție, un bum partinic, realizat atît în baza sciziunilor de partide, cît şi a apariției lor fireşti. Către 1998, cînd s-a luat decizia reînregistrării formațiunilor politice, în republică activau deja 60 partide, față de 3 partide în 1989 sau 6 partide în 1990. Cred că o astfel de evoluție genealogică poate fi calificată drept boală a copilăriei partidismului moldav.

Cea mai înaltă creştere a numărului de partide o urmărim în preajma alegerilor parlamentare, în 1993 au apărut 11 partide şi în 1997 respectiv - 12 partide. După reînregistrare (1998), numărul total de partide s-a redus în jumătate, menținîndu-se pînă în prezent în jurul cifrei de 30. Astfel, perioada creşterii rapide a numărului de partide a expirat.

Un rol deosebit în apariția şi evoluția transformației partinice revin izvoarelor acesteia. Astăzi, la aproape 15 ani de practică pluripartinică, acumulată anevoios în Republica Moldova, constatăm diferite surse de compunere şi recompunere a vieții de partid autohtone. Ele pot fi împărțite în două grupe: surse istorice şi surse actuale.

Cele istorice au fost reconstituite în baza tradiției dezvoltării partinice din Basarabia anilor 20-30 a secolului XX. Acestea au dus nu numai la renaşterea ideii despre partidele istorice din acest ținut, ci şi la reconstrucția unora din ele. Unii autori numesc partidele apărute în baza criteriului istoric partide reactivate[38]. Astfel pot fi considerate Partidul Național-Liberal, Partidul Național-Țărănesc, Partidul Național Creştin Democrat, etc. Or, renaşterea în spațiul moldav a unor partide istorice nu a căpătat suficientă viabilitate, acestea joacă un rol mai mult decît modest ca structură, ca doctrină, ca influență, ca continuitate istorică în sistemul transformației de partid.

---

[37] *Ibidem*

[38] *Vezi Cujbă V. Geneza partidelor politice în Republica Moldova: general şi particular. // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. – Chişinău, 2000, p.49.*

Izvoarele actuale ale pluralismului partinic au o pondere dominantă în apariţia şi evoluţia acestuia. Ele se disting prin dimensiuni atît interne, cît şi externe.

La capitolul influenţelor externe menţionăm în special "împrumuturile" sau mai degrabă, revărsările partinice. Adică fenomenul de partid din societatea moldavă se creează din acte anterioare, deja cunoscute practicilor occidentale. Astfel de revărsări dintr-o zonă cu vechi tradiţii de partid, democratic avansată în alta, aflată în tranziţie, au generat majoritatea partidelor noi, de orientare democratică, din Moldova, partide cu însuşiri puternic contrastante faţă de aceleaşi orientări partinice din Occident. Din acestea fac parte Partidul Social-Democrat, Partidul Forţelor Democratice, Partidul Ecologist "Alianţa Verde" din Moldova, Partidul Republican din Moldova, etc.

În acelaşi timp urmărim revărsări, "împrumuturi" din unele state postsovietice. De exemplu, activitatea iniţială, de la sfîrşitul anilor 80 a secolului trecut, a Frontului Popular din Moldova se bazează în mare măsură pe experienţa Fronturilor Populare din Republicile Baltice.

O influenţă aparte asupra transformaţiei de partid o au izvoarele interne, centrate asupra cîtorva variante genealogice, abordate de M.Duverger, S.Lipset, S.Rokkan şi alţii[39]. În acest sens sînt oarecum aplicabile la cazul Moldovei teoria instituţională a lui Maurice Duverger (în special la etapa iniţială a pluripartidismului) despre "partidele cu origine electorală şi parlamentară", care însoţesc extinderea sufragiului universal şi democraţia parlamentară; teoria clivajelor (fracturilor) a lui S.Lipset şi S.Rokkan: centru / periferie, statul / biserică, interese rurale / interese urbane, patroni / muncitori.

În pofida importanţei acestor teorii ele nu acoperă suficient spectrul transformaţiilor postcomuniste, sînt limitate, axate istoriceşte pe practica politică a ţărilor Europei occidentale. În particular, tipologia clivajelor, elaborată de S. Rokkan, trebuie îmbogăţită cu analiza a noi clivaje, apărute în ţările dezvoltate (de exemplu, "creşterea economică şi industrială – protejarea naturii şi limitarea producţiei") şi în ţările în tranziţie ("mentalitatea şi comportamentul neocomunist / detotalitarizarea şi democratizarea societăţii" sau "comunist / anticomist", "privatizare / naţionalizare", "sistem /

[39] *Nota bene, o analiză detaliată a acestor abordări o fac unii autori moldoveni (Мошняга В. Партийно – политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // Moldoscopie (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău 2002; Ciurea C., Căpătici R., Andrieş V. Geneza partidelor politice. Un caz particular – Republica Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XV. – Chişinău, 2001*

antisistem", "regim / antiregim", etc), care în statele de tipul Moldovei conduc, în fond, la diformităţi transformaţionale, la apariţia de proto-partide, cvasi partide.

Trăsăturile şi izvoarele dimensiunii genealogice a transformaţiei partinice din spaţiul moldav, au determinat caracterul şi efectele dimensiunii ei funcţionale. În această privinţă consemnăm un şir de contradicţii ale funcţionalităţii partinice.

În primul rînd, pînă la 17 septembrie 1991 formaţiunile social-politice din Moldova funcţionau în lipsa unei legi despre partide, ceea ce a tărăgănat procesul de devenire a lor, a conservat instabilitatea şi tensiunea intra– şi interrelaţiilor de partid, relaţiilor partid – stat, partid – societate.

În al doilea rînd, în perioada de după 1991 permanent se manifestă contradicţia între baza normativă a pluripartidismului şi funcţionarea reală a acestuia, în special la capitolul numărului de membri necesari pentru înregistrarea partidului; relaţiilor dintre partide; participării la scrutinele electorale, etc. Aici, trebuie menţionate şi unele schimbări extreme în cadrul normativ. De exemplu, evoluţia numărului de membri stabilit pentru înregistrarea partidului de la 300 în Legea "Despre partide şi alte organizaţii social – politice" din 17 septembrie 1991 la 5000 în Legea modificată despre partide din 4 mai 2000. Acest rînd al extremelor poate fi completat şi de noua propunere a deputaţilor creştini – democraţi de a majora de la 5 la 15 mii numărul minim de membri.

În al treilea rînd, funcţionarea partidelor politice din Moldova are loc prin frecvente disfuncţii, crize structurale, fracţionări, sciziuni, reorganizări care erodează procesul transformaţiei partinice, îl denaturează, îi atribuie caracter amalgam, lipsit de claritate, cu împletiri de element partidist genealogic, funcţional, disfuncţional, evolutiv, involutiv, etc. Aceste combinări ciudate de substanţă funcţională fac partidismul moldav să fie însoţit de efecte perverse.

În al patrulea rînd, majoritatea partidelor politice funcţionează prin devieri de la principiile doctrinare, de la platforme şi declaraţii. În acest sens urmărim o incoerenţă a dihotomiei stînga / dreapta, care nu mai acoperă ca altă dată, (chiar în ţările dezvoltate) cîmpul politico-partinic. A devenit deja frecventă situaţia cînd cei de dreapta fac politică de stînga şi viceversa.

În al cincilea rînd, fenomenul transformaţiei partinice depinde în mare parte de capacităţile funcţionale ale partidului de guvernămînt. În acest context Partidul Comuniştilor din Moldova este o forţă bine integrată în societate, în general, şi în sistemul de partide, în particular. El, spre deosebire de partidele succesoare din ţările Europei Centrale şi de Est, carte deja

împărtăşesc doctrina şi valorile social – democrației, este fidel tradiției marxiste (cu unele tendințe evazive de a recunoaşte şi a îmbrățişa ideea social – democrată), fapt ce-i aduce susținerea substanțială a majorității electoratului, care îşi leagă speranța la o viață mai bună de partidul comunist. Acesta, deținînd pîrghiile guvernării, îşi consolidează resursele sociale, economice, informaționale, etc, devenind astfel mai funcțional decît oricare alt partid. Or, atitudinea lui neadecvată față de opoziție, dezacordul frecvent între declarații şi faptă vis-a-vis de democratizarea societății, inclusiv cea partinică, va conduce în extremis, la criza funcționalității acestui partid.

PUTEREA POLITICĂ ŞI ORDINEA SOCIALĂ: MANIFESTĂRI ŞI INTERDEPENDENȚE (CAZUL REPUBLICII MOLDOVA)

Diana BENCHECI
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Lector, MA

This article is about interaction between social order and political power in society of transition, especially in Republic of Moldova.

Mai bine de un deceniu Republica Moldova se află-n perioada de tranziție. Vechile instituții sunt ruinate, valorile zdruncinate, iar noile valori încă nu sunt înrădăcinate, fiind considerate temporare şi trecătoare, conştiința socială a maselor e mobilă şi controversată. În aceste condiții, problema menținerii stabilității în societate prin instaurarea ordinii sociale e esențială.

În memoria populației Republicii Moldova e proaspătă amintirea “ordinii sovietice”[40], asigurată prin frica oamenilor de putere, o ideologie unică, supunerea instanțelor judecătoreşti organelor centrale în stat, sărăcia sordidă, imperfecțiunea legislației ce privau cetățenii de libera activitate economică şi politică, represiile ca formă a constrîngerii. Dup[colapsul regimului totalita-

---

[40] *Лапкин В. Русский порядок. // Полис, №3, 1997, с.81*

rist ordinea socială a fricii şi falsităţii urmează să fie înlocuită de o alta, născută sub auspiciile comune ale naturii şi raţiunii.[41]

Calea instituirii ordinii sociale democratice este anevoioasă. În procesul stabilirii odinii sociale democratice, specifice Republicii Moldova, trebuie să ţinem cont că deşi principiile democraţiei sunt conforme modelelor occidentale, ele-s adaptate pe un areal posttotalitar, unde procesul de tranziţie e în plină desfăşurare. Tranziţia în Republica Moldova are un caracter dublu. Iniţial în Republica Moldova s-a desfăşurat o tranziţie revoluţionară, în urma destrămării URSS şi apariţia unor noi state fragile cu o orientare democratică. Tranziţia reformistă[42], ca urmare a celei revoluţionare, de trecere de la totalitarismul comunist la democraţia de tip occidental, de la economia centralizată la economia de piaţă, se datorează presiunilor latente din partea maselor şi a opoziţiei constructiviste a anilor 90.

S-a trecut de la ordinea planificată, bazată pe relaţii de tip ierarhic caracterizate de comandă sau ordin, la o ordine mixtă spontano-planificată, ce constituie rezultatul dublu mediat al respectării constante al anumitor reguli de conduită, precum şi al adaptării acestora la circumstanţele particulare în care indivizii se pot găsi.[43]

Ordinea socială[44] vizează esenţa sistemului social–politic al unei anumite societăţi, caracterul puterii ei politice, postulînd necesitatea ca indivizii să se supună cerinţelor de ordine ale sistemului.

De altfel suntem martori, atunci cînd în pragul alegerilor electorale, ca simbol al unui viitor mai bun, toate partidele promit poporului stabilirea, în caz de învingere, a ordinii şi stabilităţii în ţară. Dar ce concret ei subînţeleg prin ordine şi care sunt căile de realizare a ei, rămîn neclare.

Ordinea socială nu poate fi strict planificată, deoarece în societate persistă devianţe, probleme sociale, perturbări. Ea e caracterizată în totalitatea ei de normele existente, de trăsăturile cele mai generale existente-n societate, de conflictele prezente.

---

[41] *Gellner E. Condiţiile libertăţii. – Bucureşti, 1997, p.44*

[42] *Шмитер Ф Процесс демократического транзита и консолидаций демократий. // Полис, 1999, №3, с.32*

[43] *Runcan M. Dicţionar al vieţii politice şi sociale. – Bucureşti,1999*

[44] *a se vedea: Rădulescu S.M. Teorii sociologice în domeniul devianţei şi al problemelor sociale. – Bucureşti, 1994, p.32. Ordinea socială e definită ca ansamblul normelor, regulilor şi obligaţiilor membrilor unei societăţi, care ghidează raporturile lor de coordonare, subordonare şi colaborare, asigurînd în acest fel, funcţionalitatea societăţii.*

Pentru a fi în măsură să judecăm efectele manifestării şi interdependenței puterii politice şi ordinii sociale e necesar să reconstituim elementele definitorii al realităților din perioada de tranziție în Republica Moldova:

- s-a stabilit o comunitate politică fragmentată, datorate schimbărilor sociale rapide şi mobilizării a noilor grupe în politică, asociate cu dezvoltarea lentă a instituțiilor politice.
- frămîntările sociale ce au culminat cu greve,
- adaptarea vieții economice la noile structuri agrare şi industriale,
- implementarea reformelor social-economice,
- implementarea principiului păcii sociale prin justiție socială.

Republica Moldova se confruntă cu un şir de probleme în calea instituirii ordinii sociale democratice:

1. Atît societatea, cît şi puterea este anemică, specific perioadei de tranziție, caracterizate prin mentalitate ideologizată, absența interesului față de politică, ignoranța drepturilor, poziții civice nedezvoltate, cauzate de un nivel scăzut a culturii politice şi civice.

Anomia puterii o regăsim în absența separării distincte a puterilor în stat, influența intereselor politice de conjunctură asupra factorului legislativ; incapacitatea traducerii în viață a unor legi, deoarece ele nu corespund realităților obiective social-politice şi economice.

2. Valorile democratice sunt cu greu asimilate de către populația marginalizată, principala cauză fiind sărăcia atotcuprinzătoare. De aceea procesul de socializare, de orientare a acțiunilor indivizilor prin intermediul valorilor este un mijloc mult mai eficient de asigurare a ordinii sociale, decît utilizarea mijloacelor coercitive. De exemplu, libertatea n-a devenit o valoare primordială pentru populația țării. Oamenii preferă s-o sacrifice contra altor valori, aşa ca bunăstarea economică, securitatea şi liniştea publică. Rolul principal în asigurarea acestor valori revenind puterii de guvernămînt. Atunci cînd majoritatea populației trăiesc cu grija zilei de mîine, ei nu-şi mai bat capul cu transformările importante ale societății, fiind preocupați pur şi simplu de lucruri minore, dar absolut esențiale pentru situația lor. În această situație nu putem vorbi despre libertatea politică ca valoare primă a societății şi nici să pretindem o participare politică activă din partea cetățenilor. O altă cauză importantă al joasei participări politice este migrația populației (conform ultimelor date statistice aproximativ un milion din numărul populației Republicii Moldova se află peste hotarele țării). Sărăcia sordidă subminează puterea de

orice natură ar fi ea, cauzînd mereu instabilități şi făcînd democrația aproape imposibilă.[45]

De ce? Pentru că în această situație populația devine obiect de manipulare a opoziției şi a forțelor destabilizatoare din țară. Ambiția de putere a acestora, încercarea de a-şi atinge scopul, folosindu-se de puterea mulțimii, de efectele prezumtive care-i sunt atribuite, de vibrarea la unison cu speranțele maselor, ne relatează faptul că luați împreună într-o mulțime, în timpul unei adunări politice, mulțimea-i gata să comită cele mai mari nebunii, să ia o decizie colectivă proastă care, după cum s-a exprimat filosoful italian Gramsci, corespunde instinctelor cele mai bestiale[46]. În aceste condiții mulțimea devine mijloc de realizare a scopurilor de sorginte destabilizatoare a puterii.

3. Prezența latentă a crizelor sociale şi economice ce duc la apariția deviantelor: corupția, criminalitatea, consumul de droguri, prostituție. Această dereglare masivă antrenează dezintegrarea sistemelor sociale. Se vorbeşte de "ieşirea din criză" cînd indicatorii – reper a-i funcționării sociale par să afişeze o stabilizare sau o nouă regularitate.[47]

În Republica Moldova aceste ieşiri din criză sunt latente şi susceptibile, cele mai persistente fiind crizele de neadaptare la noile realități social-politice, crizele de asimilare a valorilor democratice, criza economică profundă. În aceste condiții, mijlocul principal de asigurare de către putere a ordinii sociale sunt reformele, transformarea democratică treptată a societății.

O reformă trebuie să cuprindă cu necesitate trei elemente:

- o realitate care trebuie reformată ca punct de plecare;
- o stare nouă care trebuie realizată ca țintă şi de ajuns;
- mijloacele potrivite pentru această realizare.

Totodată problemele sociale existente pot fi soluționate prin schimbarea comportamentului indivizilor prin intermediul adaptării politicii puterii de guvernămînt la elaborarea: practicilor de asistență socială, securității sociale şi asigurării sociale, a acțiunilor întreprinse de factorii de control social.

În acest context suntem de acord cu istoricul Paul Kennedy, care observă că cea mai mare parte a națiunilor sărace au nevoie nu numai de libertatea oferită de economia de piață, cît în special de enorme investiții în cîmp social.[48]

[45] *Huntington S.P. Ordinea politică. – Bucureşti, 1999, p.38*
[46] *Moscovici S. Psihologia socială sau maşina de fabricat zei. – Iaşi, 1998, p.72*
[47] *Barus-Michel J. Crize: abordare psihosocială clinică. – Iaşi, 1998, p.12*
[48] *Florian R. Controversele secolului 20. – Bucureşti, 1999, p.200*

Ordinea socială e emanația puterii, dar şi a consensului social. Aspectul cel mai important al ordinii sociale e reprezentat de conservarea puterii care-şi impune autoritatea şi-şi promovează interesele prin intermediul instituțiilor de control social.

Pentru a amplifica o ordine socială de sorginte democratică, puterea politică ar trebui să contribuie la realizarea unui şir de clauze:

- elaborarea procedeelor eficace, rezonabile pentru aplanarea şi reglarea conflictelor politice,
- un grad înalt de participare populară în problemele publice, paralel cu creşterea culturii civice şi politice,
- puterea să se bazeze pe loialitatea cetățenilor,
- capacitatea de coagulare socială trebuie să se extindă şi să se îmbunătățească în aceeaşi proporție cu care creşte egalitatea participării politice,
- creşterea schimbărilor economice şi sociale profunde – progresul învățămîntului şi educației, industrializarea, extinderea accesului la mass-media – ce duc la mărirea conştiinței politice, multiplică cerințele politice, lărgesc participarea politică.

Pentru statele în tranziție, problema menținerii ordinii sociale a devenit de o însemnătate deosebită, mai ales în condițiile în care promovarea democrației, a pluralismului opiniilor, duc la o diversitate a comportamentelor sociale. În aceste condiții, afirmarea statului de drept, simultan cu revigorarea societății civile şi a unei puteri politice democratice, dă o nouă dimensiune şi o funcționalitate benefică ordinii şi spațiului democratic ordonat.

RENAŞTEREA SIMBOLURILOR NAȚIONAL-STATALE ALE REPUBLICII MOLDOVA

Cezar MÎNĂSCURTĂ
Republica Moldova, Chişinău,
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
Catedra Politologie
lector

In the article „Revival of national and state symbols of the Republic of Moldova” it is argued scientifically that the refusal of the old symbols of Soviet Social Republic of Moldova that didn't represent the continuity of

historic development of Moldovans and the return to those symbols that were characteristic of them over the centuries and that have symbolized the connection between people's past and present.

Evenimentele din ultimul deceniu al secolului XX, inițiate şi influențate ulterior de procesul de restructurare din URSS în spațiul blocului socialist al Europei de Est, au contribuit esențial la afirmarea noilor state independente, fostelor republici unionale. Păşirea acestor state pe făgaşul democratizării a condiționat desprinderea lor de sistemul politic totalitar şi purcederea la constituirea sistemelor politice proprii. În acest punct de răscruce, o bună parte din fostele republici unionale s-au refugiat în propriile istorii, încercând se readucă la viață modelele statelor existente înainte de ocupația sovietică şi inițiind o nouă etapă în evoluția statalității lor.

Renaşterea statului moldovenesc este o continuare a procesului complex, adeseori tragic şi nu întotdeauna continuu de edificare a statalității moldoveneşti. Această renaştere a atins toate subsistemele societății, inclusiv şi cel politic, o parte indisolubilă a căruia este şi simbolistica, adică simbolurile existente şi utilizate în viața politică, acel ansamblu de mijloace plastice, ce redau vieții politice, acțiunii politice un sens şi un colorit, fie evident, fie camuflat.[49]

După „Declarația de Suveranitate" din 1990 şi „Declarația de Independență" din 1991 următorii paşi ai tînărului stat Republica Moldova au fost adoptarea unei noi legislații referitoare la Drapelul, Stema şi Imnul de Stat, cît şi refuzul de la vechea simbolistică a RSSM, care nu prezenta o continuitate a memoriei etnico-istorice şi a idențității naționale.

Refugiul în istorie a fost totalmente justificat deoarece investigațiile speciale vizând dezvoltarea etnosocială şi etnoculturală a popoarelor din Europa Centrală şi parțial de Sud-Est au demonstrat că geneza şi constituirea simbolurilor naționale reprezintă un proces istoric îndelungat, continuu cu multe nivele în care se iau în considerație trei paramentri importanți: 1) timpul; 2) spațiul; 3) criteriul uman (etniile şi comunicările interetnice), şi care a decurs în paralel cu constituirea şi evoluția conştiinței şi autoconştiinței naționale. Acest proces poate fi divizat în două mari etape istorice, barieră fiind jumătatea sec.XVIII: 1) etapă prenațională; 2) etapă națională (considerîndu-se

---

[49] *Миссюров Д. Политика и символы. - Москва, 1999, с.7*

că apariția națiunilor la majoritatea popoarelor din acest spațiu începe în a doua jumătate a sec.XVIII şi finalizează în anii 70 ai sec.XIX).[50]

Apariția germenilor autoconştiinței naționale a avut loc la nivel etnopsihologic cotidian şi este corelat cu unul dintre mecanismele de bază ale dezvoltării conştiinței umane în general – constituirea şi înrădăcinarea în psihicul reprezentaților unui sau altui grup social, comunități sociale a antitezei „noi” şi „ei”, cu alte cuvinte, a conştientizării „ego” – ului propriului grup „noi” prin comparație cu alt grup – „ei”. Temelia acestei antiteze de obicei este alcătuită din unul sau mai multe semne şi indicii distinctive exterioare, caracteristice pentru „noi” spre deosebire de „ei”, or, viceversa pentru „ei” spre deosebire de „noi”. În acest sens, în calitate de trăsături distinctive puteau servi exteriorul membrilor comunităților şi grupurilor sociale, unele aspecte ale dezvoltării socio-culturale (altă limbă, altă obiceiuri şi tradiții, etc.), socio-economice (alt mod de producție şi alt mod de trai – nomad sau sedentar), religioase (alt idoli, zei, totemuri), politice (mecanisme diferite de a conduce şi a transmite puterea), ideologice (alte sisteme de valori) etc. Fixarea acestor trăsături distinctive de obicei era însoțită cu procesul de acordare lor a unor calități negative („ei” întodeuna „răi”, deoarece se deosebesc de „noi”, fără îndoială „buni”) şi deci exteriorul, zeii, tradițiile, obiceiurile, simbolurile „lor” sunt „incorecte” față de cele „corecte” – ale „noastre”.

Prin acțiunea acestei antiteze indivizii conştientizau apartenența lor la neam, clan, trib, identificîndu-se cu acele trăsături distinctive, desigur „pozitive”, caracteristice ei, iar contrapunerea cu alte comunități favoriza fixarea diferențelor, conştientizarea şi crearea diferitor modalități de consolidare a comunității etnice, de dobîndire a identității.

Cercetarea identității este inerentă condiției umane: în scopul cunoaşterii integrale a unui individ se impune familiarizarea cu neamul, tribul, poporul şi națiunea lui. Istoria colectivă şi credințele grupurilor sociale dau informații asupra personalităților şi membrilor lor şi le definesc identitatea.

Identitatea socială nu dobândeşte semnificație decât în raport cu diferențele față de alte grupuri. Dacă indivizii au nevoie să se compare cu ceilalți pentru a se evalua, atunci apartenența lor la un grup joacă un rol extrem de important în această evaluare.

Aproape în toate cazurile, când se revendică identitatea unui grup etnic se porneşte din plan cultural. Este o afirmație plauzibilă, dacă avem în vedere

---

[50] *Мыльников А. О формировании нацональной символики. // Расы и народы. Выпуск XXI. – Москва, 1991, с.6*

că atunci, când organizările sociale globale se pulverizează, grupurile componente „se reînrădăcinează în subculturile lor particulare, pentru care au aderență, în care atributul identității culturale (limbă, religie, tradiții etc.) nu mai seamănă cu cel al identității politice".[51]

Recursul la cultură pentru afirmarea identității este inevitabil datorită faptului că grupurile etnice devin „vizibile", în primul rând, prin **„tiparul cultural"** al vieții de grup, ce desemnează, în concepția lui A.Schutz, „toate acele valorizări particulare, instituții, sisteme de orientare şi direcție (precum obiceiurile, regulile, legile, obişnuințele, tradițiile populare, simbolurile, eticheta etc.) care... caracterizează orice grup social în orice moment al istoriei sale".[52]

Nativii oricărui grup etnic acceptă nişte **„scheme standartizate"** gată elaborate cu privire la un tipar cultural transmis ancestral şi pe cale administrativă (de autorități), ca un ghid nechestionabil, valabil pentru evaluarea şi rezolvarea tuturor situaților şi problemelor, cu care se confruntă grupul. În acest sens, capătă forme de tipar cultural, numai acele **cunoştințe** care se referă la viață în şi de grup şi care au fost transmise de la o generație la alta, fiind ridicate (prin esențializări, selecție, simplificări etc.) la rang de scheme standartizate şi, deci, de ghiduri ale acțiunii, care sunt capabile să provoace aderare, mobilizare atît pe orizontală (la toți membrii actuali ai grupului), cît şi pe verticală (de la o generație la alta).[53]

În cîmpul de cunoaştere şi aprofundare a identităților grupurilor etnice şi a națiunilor, pe lîngă multe alte componente ale tiparului cultural, cum ar fi limba, tradițiile, obiceiurile se relevă rolul important al simbolurilor ca fenomen social şi cultural deoarece, după cum afirmă C.G.Iung „din cele două tipuri de simboluri: „naturale" şi „culturale", ultimele sunt cele mai importante componente ale construcțiilor mentale, elaborate de omenire pentru exprimarea unor „veşnice" adevăruri spirituale sau istorice".[54]

Simbolul de la origini presupune o „sacralitate" a nucleului inițial, o stabilitate internă, ceea ce îi şi determină caracterul lui „veşnic" şi îl transformă în purtătorul memoriei culturale din generație în generație, în care se intersectează atât straturi seculare, cît şi trăsături ale epocii contemporane. În acest context I.Lotman preciza: „în simbol întotdeauna există ceva arhaic. Orice

---

[51] *Investigarea națiunilor. Aspecte teoretice şi metodologice. - Bucureşti, 1998, p.72*

[52] *Bădescu I., Dungaciu D., Baltasin R. Istoria sociologiei. Teorii contemporane. – Bucureşti, 1996, p.105-106*

[53] *Bădescu I., Dungaciu D., Baltasin R. Op.cit., p.106*

[54] *Юнг К.Г. Подход к бессознательному. // Юнг К.Г. Архетип и символ. – Москва, 1991, с.85*

cultură are nevoie de anumite elemente, ce ar îndepliniri funcţii arhaice. Simbolul niciodată nu a aparţinut unei anumite perioade a culturii, deoarece el străpunge cultura pe verticală: venind din trecut, traversează prezentul, urmând spre viitor. Memoria lui este totdeauna mai veche decât memoria textului nesimbolic ce-l înconjoară".[55]

Apariţia pe harta politică a Europei a unui nou stat – Republica Moldova – sa marcat şi prin instituirea unor noi simboluri de stat: Drapelul, Stema şi Imnul, care erau chemate sa-l individualizeze, să-l reprezintă şi să-l deosebească, cît şi să restabilească memoria etnico-istorică, revorcînd adevărul istoric. La sfârşitul anilor '80, începutul anilor '90 au fost formate trei grupuri de savanţi şi experţi în domeniu, reprezentînd Institutul de Istorie al Academiei de Ştiinţe, Asociaţia Istoricilor din Moldova şi Institutul de Istorie al Partidului Comunist din Moldova, cercetările cărora au demonstrat că, apariţia simbolurilor de stat (naţionale) îndeosebi a Drapelului de Stat şi a Stemei de Stat este legată de formarea statului Moldovenesc independent de la mijlocul secolului XIV.

Simbolurile memoriale ale Moldovei s-au plasat în contextul etnocultural treptat, din generaţie în generaţie, fie sub formă populară (folclorică, care este cea mai arhaică) cum ar fi **Dragoş**, legendarul voevod, întemeietorul Ţării Moldovei; fie ca nume-simbol – **Ştefan cel Mare şi Sfînt** – simbol al gloriei Moldovei; ca însemne instituţionale – **capul de bour** ca herb al Ţării Moldovei (cît şi steaguri şi alte embleme etnopolitice) sau simboluri tiponimice – **Codrul Cosminului, Putna** (simbolurile gloriei militare şi alte nemuririi lui Ştefan cel Mare). Cît priveşte cromatica tradiţională a steagurilor, blazoanelor şi a altor însemne heraldice, ea a întruchipat cele trei culori – roşu, galben, albastru, izvorîte din istoria milenară a poporului. Diferite surse istorice relatează că în secolele XV-XIX erau cunoscute peste 20 de drapele cu cromatică roşie sau vişinie, albastră – azurie, galbenă sau albă.

Constituţia Republicii Moldova din 29 iulie 1994 a preluat reglementările şi noţiunile preexistente referitoare la simbolurile naţionale, adăugând şi unele elemente noi (stabilirea imnului prin lege organică).[56] Faptul că articolul 12, din Constituţie se întitulează SIMBOLURILE STATULUI, articolul fiind inclus în Titlul I. **Principii Generale** nu este deloc întâmplător, simbolurile de stat fiind puse în acelaşi rând cu principiile generale ale statului, ale societăţii

---

[55] *Лотман Ю.М. Символ в системе культуры. // Труды по знаковым системам. Т.21 – Тарту, 1987, с.11*

[56] *Constituţia Republicii Moldova. - Chişinău, 2002. p.6*

şi ale comunităţii umane pentru a fi relevate semnificaţia şi importanţa lor deosebită.

Conform art. 12 alin.(5), DRAPELUL, STEMA ŞI IMNUL SÎNT SIMBOLURILE DE STAT ALE REPUBLICII MOLDOVA ŞI SÎNT OCROTITE DE LEGE, ceea ce presupune abordarea problemei în două aspecte: 1) Reglementarea legislativă a modului de fabricare, a formei, conţinutului, statutului şi modului de folosire a simbolurilor de stat; 2)Instituirea răspunderii pentru acţiunile ilicite îndreptate împotriva simbolurilor de stat, în acest sens fiind semnificative prevederile **Codului cu privire la contravenţiile administrative,** care, în art.174^2**,** stabileşte sancţionarea încălcării intenţionate a modului de folosire a simbolurilor de stat, cît şi a **Codului penal**, care în art. 203^2, 203^3, sancţionează profanarea simbolurilor naţionale şi încălcarea premeditată a modului de folosire a simbolurilor naţional-statale de către persoane cu funcţii de răspundere.

Din cele menţionate, se poate observa că statul, conştient de importanţa simbolurilor naţional-statale, a prevăzut mijloace efective de apărare a acestora şi a instituit răspunderii pentru orice atentat împotriva lor.

S-ar putea afirma că actualele simboluri de stat ale Republicii Moldova sunt expresia fiinţei sale naţionale şi sunt apreciate ca forme superioare de exprimare a adevărului şi a sentimentelor poporului, care reflectă prin limbaj plastic şi imagini codificate înlănţuirea istorică dintre trecut şi prezent, exprimând aspiraţiile poporului.

VOTUL AFECTIV ÎN SPAŢIUL ELECTORAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Ruslan TANASĂ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative,
Catedra Politologie
Magistru, lector

In this article is developed the theoretical approach of the phenomena of Affective Electoral Chouse based on realities of Republic of Moldova. The author paid gate attention to the role of affective mechanisms in electoral

process. There are argued characteristics of affective components of attitude in electoral behavior.

Teoria „votului rațional" a cunoscut în ultimele două decenii o dezvoltare spectaculoasă. Majoritatea cercetărilor din domeniul comportamentului electoratului din ultimul timp se realizează în baza metodologiei şi a principiilor teoriei respective. Totuşi mulți cercetători intuiesc existența sau/şi încercă să reliefeze aspectele iraționale ale comportamentului electoral. Astfel, A.Bulai consideră că „raportarea la realitate este însă arareori rațională sau raționalizantă atunci cînd este vorba de definirea situației electorale".[57]

A.V.Novokrescenov, după ce face o amplă analiză a determinantelor comportamentului electoratului rusesc scie că „este greu de a explica la nivel rațional funcționarea acestor mecanisme (de luare a deciziei de vot şi impactul caracteristicilor socio-demografice asupra votului – R.T.). Aceea cu ce ne ciocnim în procesul electoral nu poate fi explicat utilizînd terminologia din arsenalul mecanicii. Aceasta, mai degrabă, este ceea ce psihologii numesc inconştientul colectiv".[58] V.I.Zubcov şi A.V.Fedeakin conexează comportamentul afectiv al alegătorilor cu votarea protestatară, cu simpatiile şi antipatiile față de liderii politici şi în general cu orientarea către lider.[59]

Cercetătorul rus E.B.Schestopal depistează în urma investigațiilor empirice distincții esențiale între componenta rațională şi cea irațională a votului. El insistă asupra existenței a trei nivele a caracteristicilor inconştiente: 1) legate de caracteristicile individuale ale pesrsonalității; 2) legate de stereotipurile implimentate de mass-medie; 3) echivalente cu „arhetipurile inconştientului colectiv" (în conformitate cu C.G.Jung). [60]

G.G.Dilighenski afirmă că în nici un caz nu putem vorbi de prezența în Federația Rusă a electoratului rațional. El scrie că „piața electorală rusească este mai degrabă o piață a biletelor de loterie, „cumpărătorii" (alegătorii –

[57] *Bulai A. Mecanisme electorale ale societății moldoveneşti / Paideia. – Bucureşti, 1999, p.36.*

[58] *Новокрещинов А.В. «Невидимая рука» избрательного процесса // Социологические исследования, 2002, nr.8, p.34.*

[59] *Зубков В.И., Федякин А.В. Чем рискует российский избиратель? // Социологические исследования, 2000, nr.8, p.45.*

[60] *Шестопал Е.Б. Оценка гражданами личности лидера // Политические исследования, 1997, nr.6, p 62.*

R.T.), de regulă, ştiu la sigur că majoritatea vînzătorior acestor bilete sunt escroci. "[61]

Astfel, posibil nu mai puțin important şi răspîndit este comportamentul în care locul principal pe departe nu îl ocupă structurile raționale. Aspectele emotive şi inconştiente la fel pot juca un rol important, dacă nu hotărîtor, în cristalizarea deciziei de vot. Desigur, exigențele unei democrații ar presupune existența unui alegător rațional, însă realitatea poate fi de altă natură, mai ales în societățile aflate în transformare.

Atitudinea, ca bază psihologică a comportamentului include două componente principale: cognițiile şi emoțiile. Cînd persoana operează preponderent cu prima categorie există un comportament rațional, cînd se activează comportamentul emotiv şi cînd el domină primul în sensul influenței comportamentului avem de a face cu un comportament emotiv.

Dacă în comportamentul rațional afectivitatea se caracterizează printr-o poziție şi influența minimă asupra comportamentului şi se manifestă doar prin intermediul emoțiilor instinctuale, atunci modelul afectiv se caracterizează prin dominația componentului afectiv față de cel cognitiv şi prin evoluția de la emoții şi afecte spre sentimente, pasiuni, dispoziții.

În literatura psihologică există multiple abordări şi definiții a emoției şi fenomenelor conexe ei. Noi în studiul nostru vom utiliza noțiunea de emoție în sensul de "reacție globală intensă şi de scurtă durată la o situație".[62]

Cercetătorul P.M. Iacobson menționează că "emoțiile omului apar ca un răspuns respectiv la acele influențe ale mediului înconjurător care îl vizează în mod nemijlocit."[63] În aşa mod, cetățeanul va fi puțin afectat de momente ale politicii care sunt abstracte pentru el şi nu fac parte sau nu se răsfrîng asupra mediului său imediat. Însă există şi excepții. Personale cu o orientare valorică bine pronunțată şi pentru care dragostea pentru Patrie, imnul, cinstea etc. nu sunt simple cuvinte poate reacționa şi la unele acțiuni ce nu-i vizează direct existența.

În această ordine de idei, psihologii întrevăd o puternică relație între necesități, interese şi emoții, însă în aspect electoral comportamentul afectiv nu include această relație. În general, comportamentul electoral emotiv diferă de comportamentul afectiv în accepțiunea psihologilor. Comportamentul electo-

---

[61] *Дилигенский Г.Г. О политическом рынке и рациональном выборе в российских условиях // Политические исследования, 2000, nr.2, p.105.*

[62] *Dicționar de psihologie./ Editura Babel. – Bucureşti, 1997, p.262.*

[63] *Якобсон П.М. Психология чувств. / Наука. - Москва, 1958, p.18.*

ral emotiv nu presupune atît emoții, cît determinarea sa exclusiv de sentimente, pasiuni sau dispoziții.

Numim afectiv acel comportament electoral în care politica este “judecată” exclusiv sau preponderent în termeni emotivi, cînd persoanele nu pot sau nu încearcă să analizeze, să se conducă de interese, valori etc. Trăirile psihice iau locul proceselor de analiză, comparare, contrapunere, criticism etc. Situația electorală este percepută exclusiv prin intermediul structurilor afective în conformitate cu axa satisfacție – insatisfacție.

Prin aceasta nu se exclude faptul că la originea fiecărei emoții se află necesități, nevoi, interese şi valori, cît si anumite stereotipuri, idealuri, concepte etc., constituind structurile la care sunt raportate stimulii proveniți din mediu (localizarea lor ulterioară poate fi atît exterioară, cît şi interioară), însă ele ocupă o poziție de subordonare față de trăirile emotive.

Nu este corect de a absolutiza această schemă, ea poate avea numeroase poziții intermediare plasate între evaluarea mediului exclusiv în termeni afectiv şi afectivitatea ca fon al comportamentului pragmatico-rațional.

În acest mod, afectivitatea poate juca diferite roluri în cadrul structurii motivaționale a comportamentului. Ea poate fi unica.[64] La fel, ea poate coexista cu anumite structuri raționale, manifestîndu-se în paralel sau alternativ-“algoritmic”[65]. Din perspectiva capacităților indivizilor afectele pot reprezenta şi o posibilitate de a “scurta calea” sau ca o modalitate economă de realizare a alegerii. În cazul comportamentului electoral preponderent afectiv, acesta presupune iminent faptul că alegătorul percepe doar frînturi din mesajul electoral.

Pe lîngă caracterul natural, specific speciei umane a trăirilor emotive, existența comportamentului afectiv este condiționată şi de necesitatea psihologică a individului de a trăi anumite stări emoționale (“foamea emoțională”). În acest sens, politicul este unul din domeniile preferențiale asupra căruia se îndreaptă cetățeanul în cautarea satisfacerii acestei necesități, căci politica, mai ales în situația actuală de criză social-economică, poate oferi suficienți stimul pentru provocarea stărilor emoționale şi este, din mai multe considerente, mai accesibilă decît alte domenii. Cu toate că în general oamenii tind spre stări afective cu un caracter pozitiv, în situația catastrofală actuală această necesitate se poate manifesta şi în direcția celor negative, ca o “**supapă** de

---

[64] *Vezi: Изард К.Е. Эмоции человека. / Наука. - Москва, 1980, p.54.*

[65] *Андрианов М.С. Эмоциональная составляющея политеческой культуры. // Политические исследования, 1997, nr.2.*

siguranță" a psihicului în confruntarea permanentă cu problemele şi greutățile cotidiene.

În Republica Moldova existența acestui comportamentla la alegători este facilitat şi de existența pronunțată a clivajului cultural – etnic. "Mult mai important (ca interesele raționale – R.T.) pentru perpetuarea "Eu-lui național", menționează I.Kudreavțev, sunt trăirile stărilor emotive în comun a comunității şi într-o măsură şi mai mare – a stărilor, ce presupun acțiuni politice şi acțiuni politice reale (act emoțional colectiv)".[66] Din acest punct de vedere, orice comportament care izvorăşte din conştiința națională poate fi calificat ca afectiv, dar avînd tangențe, de la caz la caz, şi cu inconştientul colectiv.

Comportamentul afectiv este determinat, pe de o parte, de oferta electorală manifestă sau chiar doar de discursul electoral, pe de altă parte, de trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat al concurenților electorali (capitalul politic, imaginea, stereotipurile etc.). În cadrul acțiunii ofertei electorale asupra alegătorului deosebim trei modalități (identice cu structura activității în cadrul campaniei electorale) de activare a afectivității: 1) propaganda ce are ca obiect cultivarea emoțiilor pozitive față de concurent; 2) antipropagandă – ce doreşte să creeze stări afective negative față de concurenții electorali şi 3) apărarea propriilor poziții – care are ca scop restabilirea echilibrului emoțional al alegătorului.

În cadru promovării produsului electoral, în primul rînd, tonul discursului, cuvintele cu o puternică încărcătură emotivă, a metaforelor, dar şi construcția semantică a frazelor, cît şi anumite constatări neutre, pur "raționale" la prima vedere ar putea provoca anumite emoții.

Considerăm că principalul mijloc, din perspectiva eficienții sale, de cultivare a emoțiilor este televiziunea. I.Drăgan menționează că televizorul incită şi favorizează perceperea afectivă a politicii şi, în primul rînd, a liderilor politici.[67] Această constatare se referă, în special, la publicitatea politică.

În campania electorală emoțiile pot fi create mai mult sau mai puțin intenționat sau se pot exploata anumite sentimente, dispoziții deja existente.

Din prima categorie menționăm cultivarea simpatia față de liderii politici, cel al umorului (prin intermediul caricaturilor şi a bancurilor politice), sentimentul bunătății (M.Levițchi), cel al unității (CDM, PPCD, "Plai Natal"), al dreptății (PPCD,"Pentru Ordine şi Dreptate ") etc.

---

[66] *Кудрявцев И.Е. «Национальное я» и политический национализм. // Политические исследования, 1998, nr.2, p.80.*

[67] *Drăgan I. Tipologii ale comportamentului electoral în România // Construcția simbolică a cîmpului electoral. / Institutul European. – Iaşi, 1998, p.322.*

Din a doua se numără exploatarea fricii față de comunism, a ruşinii față de prezentul meschin şi deplorabil în comparație cu măreția sovietică anterioară, a urii față de condițiile de trai prezent şi respectiv față de oamenii care sunt de vină etc.

Totodată, acțiunea emoțiilor în comportamentul electoratului pe departe nu are un caracter liniar şi univoc. În cazul cînd stimulii sunt repetați des şi / sau într-o perioadă lungă de timp ei devin ceva obişnuit, emoțiile provocate de ele se atenuiază. Aceasta îndeosebi se referă la antipropagandă (exemplul fricii față de comunism etc.), dar şi a tuturor ofertelor electorale care au un caracter unilateral, fără o diversificare a aspectelor acesteia.

Trăirile afective față de anumite obiective au capacitatea de a fi memorizate. Astfel, pe parcursul vieții are loc sumarea emoțiilor legate de un anumit obiect (acesta poate avea intensitate sporită devenind sentiment, sau poate lua o formă latentă). Pentru activarea celei de a două forme uneori sunt necesare doar situații nesemnificative.[68]

În plan afectiv, spre deosebire de cel cognitiv, scopul antipropagandei este de a provoca sentimente ambivalente. Ele pot exista atît la persoanele ce şi-au formulat decizia de vot, cît şi la cei indecişi. Diferența între aceştea constă în existența sau inexistența sentimentului dominant. În primul caz sentimentele ambigui facilitează acțiunea ofertei electorale ale concurenților, care, prin antipropagandă ar putea provoca o intensificare a componentului negativ al sentimentului față de concurentul electoral spre care inițial se îndrepta intenția de vot. În al doilea caz în joc se încadrează şi propaganda, care completează acțiunea primeia, prin oferirea unor emoții pozitive.

Afectivitatea, în cadrul comportamentului electoral, are două dimensiuni: 1) aria de răspîndire şi 2) intensitatea (durabilitatea).

Pentru declanşarea trăirilor afective sunt necesare condiții şi situații deosebite de cele care activează comportamentul rațional, mitic sau valoric. Aceste situații pot fi foarte diferite, printre ele se numără pericolul, conflictul, încoerența etc.

De remarcat că una şi aceeaşi situație poate provoca atît emoții pozitive, cît şi emoții negative, neutre sau, în general, poate să nu le condiționeze.

În această ordine de idei, în general emotivitatea față de procesele şi obiectele din mediu şi, în particular, intensitatea şi caracteristicile afectivității depind de particularitățile psihologice ale individului, de tipul personalității. Indiferent de clasificarea la care apelăm, fie la cea a lui C.G.Iung, B.Dodonov,

---

[68] *Vezi Дерябин В.С. Чувства, влечения, эмоции. / Прогрес. - Ленинград, 1974, p.202-205.*

G.Selie, E.Krechmer etc. A diferite persoane impactul emoţional al discursului electoral va fi diferit. Tot în acest fenomen se încadrează capacitatea alegătorului de a-şi stăpîni emoţiile în cazul în care ele sunt provocate şi de a apela la alte mecanisme de realizare a deciziei de vot.

Intesitatea şi durabilitatea trăirilor şi stărilor afective are un impact direct asupra manifestării comportamentului emotiv. Specialiştii în domeniu evidenţiază cinci forme a stărilor emoţionale: 1) emoţii; 2) afecte; 3) sentimente; 4) pasiuni; 5) dispoziţii. Ele reprezintă ierarhia stărilor emotive şi se deosebesc prin intensitatea şi durabilitatea cu care se manifestă.

Primul tip al afectivităţii – emoţia, poate influenţa sau determina comportamentul uman doar momentan. După cum derivă din definiţie, acţiunea emoţiilor este de scurtă durată. În comportamentul electoral emoţiile joacă un rol extrem de mic. Apriori putem presupune o astfel de acţiune doar în cazul cînd persoanei i se provoacă o puternică emoţie nemijlocit în ziua alegerilor. În caz contrar ea este limitată în acţiunea sa şi nu determină sau influenţează comportamentul electoral. Dar conform Codului electoral al Republicii Moldova propaganda este interzisă în ziua anterioară şi în ziua în care au loc alegerile.

Afectele cu toate că se deosebesc de emoţii le putem încadra în aceiaşi categorie cu emoţiile (din perspectiva impactului său). Emoţiile şi afectele sunt relevante doar prin faptul cît de mult contribuie la cristalizarea unui anumitului sentiment, pasiune sau dispoziţie.

Cu totul alta este situaţia în cazul sentimentelor. Sentimentele definite ca "proces afectiv complex, combinate cu elemente intelectuale (reprezentări) şi cu cele ale voinţei stabile, generalizate care persistă în absenţa tuturor stimulilor"[69] au cel mai mare arial de răspîndire în cadrul comportamentului electoral. Ele sunt relevante prin faptul că include nu doar reacţiile la situaţiile prezentate, dar şi la cele trecute.

După cum se întrevede din literatura de specialitate, apariţia sentimentelor este determinată de doi factori: 1) socializarea – asimilarea culturii, valorii etc., prin ea se cultivă anumite sentimente faţă de lumea înconjurătoare. Se poate manifesta în votarea tradiţională (identificarea de partid) prin transmiterea din tată-n fiu a sentimentelor faţă de o anumită formaţiune politică şi 2) interacţiunea individului cu mediul social-politic. Aici putem face analogie cu "pîlnia alegerii" utilizate de cercetătorii „şcolii din Chicago" pentru expli-

[69] *Ibidem., p.334.*

carea comportamentului electoral[70] sau cu cea al lui L.I.Gozman privitor la evoluția relațiilor emoționale interpersonale.[71] În conformitate cu acest model sentimentul apare în rezultatul unor emoții, afecte, care apărute sporadic într-o perioadă mai mult sau mai puțin lungă de timp şi fiind de acelaşi tip duc la apariția sentimentelor. Totodată cum menționează unii cercetători[72] sentimentele nu sunt derivate ale unei singuri emoții, ele se cristalizează la confluența mai multor emoții, ca exemplu, ura conține următoarele emoții: furie, repulsie, dezgust, dispreț[73] etc.

Dispoziția definită ca "o stare psihică relativ-de durată constant-stabilă a psihicului, care se manifestă fie pozitiv, fie negativ, ca un fon afectiv – emoțional al existenței psihice a subiectului".[74]

Sondajele de opinie denotă că la electoratul moldovenesc persistă o stare de spirit în general negativă. Cu mici oscilări, în dependență de conjunctură, aceasta caracterizează toată perioada existenței Republicii Moldova. În aceste condiții comportament electoral se cristalizează în condițiile unei dispoziții generale contradictorii, însă cu o pronunțată tentă negativă. Fie că această dispoziție reprezintă fundalul pe care se constituie alegerea rațională, fie că ea este dezvoltată şi, în procesul de elaborare a deciziei de vot, conferă votului un caracer stresant şi incită spre manifestarea votului de penalizare.

Pasiunea definită ca "formă dominantă a afectivității caracterizată prin amplitudine mare a trăirilor emoționale, angajare puternică, caracter durabil şi stabil al trăirilor afective şi al relațiilor pe care le realizează în raport cu ambianța"[75], în cazul comportamentului electoral este mai puțin răspîndită - însă în stările critice ea se manifestă mai extins. Totuşi, raportată la politic, ea mai degrabă ar desemna o stare patologică, decît una normală.

Pasiunea presupune în mod inevitabil că obiectul acestei stări afective este valoarea, este foarte puțin probabil ca ea să se manifeste vis-à-vis de alte structuri ale cîmpului electoral.

Emoțiile pot avea şi un caracter inconştient, fiind localizate în inconştientul persoane, iar prezența lor în mecanismele deciziei de vot fiind doar vag simțită. Mitul şi simbolul, pe lîngă impactul său inconştient au şi unul afectiv, care poate fi atît neconştientizat, cît şi conştientizat. Ele pot acționa atît prin

[70] *Vezi Campbel A., Converse Ph., Miller W., Stokes D. The american voters. / John Wiley & Sons.inc. – New York-London, 1960.*
[71] *Гозман Л.И. Психология эмоциональных отношений. / Наука. - Москва, 1988.*
[72] *Изард К.Е., op.cit., p.89.*
[73] *Лук А.Н. Эмоции и чувства. / Наука. - Москва, 1972, p.58.*
[74] *Современный словарь по психологии, p.387.*
[75] *Dicționar de psihologie./ Editura Babel. – Bucureşti, 1997, p.510.*

intermediul inconştientului (simbol / mit – inconştient – conştient), cît şi direct (simbol / mit – conştient).

Acțiunea emoțiilor în cadrul structurilor motivaționale ale comportamentului electoral are cîteva caracteristici: 1) în cazul unei emoții puternice, cum menționează C.Izard "se poate produce efectul "perceperii reduse"[76] – stima la nivelele sale superioare centrează atenția exclusiv pe obiectul acestei emoții; frica nu permite "verificarea diferitor alternative" etc. 2) natura lor instinctivă alături de uşurința perceperii emotive (în comparație cu cea pragmatico-rațională) şi, după cum am mai menționat, calitatea sa, în unele cazuri, de unica cale de a defini situație electorală, pot conferi emoțiilor un caracter necontrolabil şi o forță semnificativă; 3) capacitatea sa de a mări uneori substanțial eficiența şi capacitatea de lucru, fapt recunoscut de aproape toți cercetătorii, în plan electoral se concretizează în existența la emoții a unui efect mobilizator, atît în direcția potențialilor absenteişti cît şi a celor cît şi a celor indecişi; 4) în cazul Republicii Moldova unde o mare parte din electorat în campania electorală simt confuzie şi incertitudine, emoțiile pot juca un rol esențial în cadrul alegerii.

Campania electorală provoacă emoții diferite ca intensitatea, dar şi ca caracter. În această situație are loc sumarea tuturor acestora, creîndu-se o stare emoțională unică care constituie şi baza deciziei de vot. Aceasta este caracterizată de V.Dereabin prin trei momente: 1) sentimentul unitar nu reprezintă suma emoțiilor (sentimentelor) componente, ci se manifestă şi anumite calități specifice; 2) în cazul sumării emoțiilor simple care în mod separat au o intensitate egală se poate manifesta o intensificare substanțială a acestora; 3) caracterul dominant al fiecărui sentiment compus este determinat de un careva sentiment dominant, iar celelate mai mult sau mai puțin modifică caracterul acesteia.[77]

În concepția noastră modelul comportamentului afectiv este caracteristic mai mult pentru electoralul dreptei sau a stîngii. Centrul politic mai puțin facilitează implicarea emoțiilor în decizia de vot, iar cu cît ne deplasăm mai spre extreme cu atît în oferta electorală sporeşte ponderea componentelor cu un efect afectiv.

Comportamentul electoral afectiv indiscutabil este prezent în spațiul electoral al Republicii Moldova. Manifestarea sa depinde atît de caracterul electoratului, cît şi de oferta electorală, dar şi de specificul societății, de regu-

---

[76] *Există o corelație certă între aceasta şi unul din principiile perceperii comunicării "cunosc doar ceea ce doresc să cunosc".*

[77] *Дерябин В.С., op.cit., p.278.*

lile jocului politic. În societățile aflate în transformare compotamentul afectiv are o răspîndire importantă, condițiile create de mediu condiționează manifestarea acestuia. Mai mult ca atît, multipolarizarea socieății moldoveneşti şi caracterul de confruntare al vieții politice favorizează şi mai mult o astfel de participare la alegeri.

ТЕРРОРИЗМ: ПОНЯТИЕ, ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И МЕРЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ

Клавдия ЗАВТУР

Республика Молдова, Кишинэу,
Институт политических наук и международных отношений,
Кафедра политических наук и права
доктор, доцент

Кристина КОВАЛЬ

Республика Молдова, Кишинэу,
Молдавский госуниверситет
Факультет международных отношений, политических и административных наук,
студентка

The context of terrorism, its main tendencies of development within contemporary conditions, the necessity of reaction against terrorism at national and international level are expressed in this article. The authors paid great attention to the examination of political program conforming the fight against terrorism in the Republic Moldova.

Волна террора захлестнула мир. В современных условиях терроризм приобретает общепланетарный характер и выступает как новая глобальная проблема, очень опасная для всего мирового сообщества.

Актуальность этой проблемы обусловлена тем, что, во-первых, терроризм отражает культ насилия и способствует его развитию, обес-

печивая ему преимущества перед социальными, политическими, правовыми методами разрешения конфликтов в обществе; во-вторых, терроризм формирует и усиливает в обществе чувство страха и, как всякое другое действие, направленное на причинение смерти, обесценивает человеческую жизнь; в-третьих, терроризм способен привести и, как показывает практика, реально приводит к свертыванию государственных свобод личности, поскольку может вызвать со стороны государства контрмеры, которые не всегда согласуются с нормами правового демократического государства.

В любых формах своего проявления терроризм превратился в одну из опасных по своим масштабам, непредсказуемости и последствиям общественно-политических и моральных проблем, с которыми человечество вошло в XXI столетие. Терроризм и экстремизм в любых их проявлениях все больше угрожают безопасности многих стран и их граждан, влекут за собой огромные политические, экономические и моральные потери, оказывают сильное психологическое давление на большие массы людей, чем дальше, тем больше уносит жизней ни в чем неповинных людей.

На сегодняшний день в различных уголках планеты насчитывается свыше 500 организаций и группировок различного толка, использующих терроризм для достижения своих целей, их число постоянно увеличивается.

Для понимания феномена терроризма как социального явления большое значение имеет определение данного понятия.

Термины «терроризм» и «террор» стали широко использоваться со времен французской буржуазной революции 1789-1794 гг. Уже тогда его определяли как «систему страха, проявление ужаса».

В современной литературе существует множество определений терроризма. Большой энциклопедический словарь России определяет терроризм как «насильственные действия (преследования, разрушения, захват заложников, убийства и т.д.) с целью устранения, подавления политических конкурентов, навязывания определенной линии поведения»[78].

Федеральная служба безопасности США трактует терроризм как «противозаконное применение силы или насилия против граждан или собственности с целью запугать и принудить к чему-либо правительство,

---

[78] *Цитируется по Бельков О. Международный терроризм – слова и смыслы. // Власть, №2, 2002, с.17-18.*

население или какую-либо часть того и другого, оправданное политическими или общественными силами»[79]

«Закон о борьбе с терроризмом» Республики Молдова характеризует терроризм как «совершение взрывов, поджогов или других действий, создающих значительный имущественный ущерб либо провоцирующий иные общественно опасные последствия в целях нарушения общественной безопасности, устрашения населения или оказания воздействия на принятие решений публичными властями, либо физическими лицами, равно как и угроза свершения таких действий с той же целью»[80]

В статье авторы рассматривают негосударственный терроризм.

По нашему мнению, терроризм – это применение негосударственного насилия или угрозы насилия с целью вызвать панику в обществе, ослабить или даже свергнуть правительство и вызвать политические изменения, дестабилизировать государственный режим, возбуждать у населения обеспокоенность из-за своей беззащитности перед лицом насилия. Отличие терроризма от иных форм политического конфликта (революции, войны, партизанские действия) состоит в использовании тактики беспорядочного и неограниченного насилия или угрозы ее применения в отношении отдельных людей или групп населения, оказавшихся жертвами в большинстве случаев по случайным обстоятельствам, то есть не являющихся прямыми противниками террористов. Как правило, террористы избегают открытых столкновений.[81]

Терроризм в любых формах своего проявления превратился в одну из опасных по своим масштабам, непредсказуемости и последствиям общественно-политических и моральных проблем, с которыми человечество вошло в XXI столетие.

Терроризм – это сложный феномен, содержащий компоненты различной природы: правовой, политический, социальный, национальный, психологический, культурный, исторический, военный и ряд других.

Основными целями террористических акций являются:

- желание посеять страх среди населения;
- дестабилизация обстановки в стране;
- выражение протеста против политики правительства;

[79] *Ольшанский Д.В. Психология терроризма. – СПб Питер, 2002,с.18.*
[80] *Закон о борьбе с терроризмом. // Monitorul oficial № 147189, 2001, 6 decembrie.*
[81] *Гушер А.И. Проблемы терроризма на рубеже третьего тысячелетия новой эры человечества. // Евразийский вестник, 2000, №3, с.12.*

♦ нанесение экономического ущерба государству или частным фирмам;

♦ вымогательство;

♦ проведение скрытых террористических актов против своих соперников или правоохранительных органов.

В современном терроризме можно выделить ряд тенденций:

1. По типам роста. За последние три десятка лет в мире было совершено более 10 тысяч террористических актов, широко известных и нашедших отражение в мировых средствах массовой информации.

2. По уровню организации. В истекшее столетие терроризм развился от террористов-одиночек до создания террористических групп, крупных организаций левого, ультраправого, националистического, и религиозного толка, транснациональных террористических объединений типа «Аль-каида».

3. По материально-техническому и финансовому обеспечению. Развитие идет от применения кинжалов и пистолетов до колоссальных взрывов и средств массового поражения.

4. По национальным масштабам. В этом плане терроризм движется от единичного места преступления до целых стран, регионов.

5. По степени тяжести наступивших последствий. Темпы роста человеческих жертв в среднем на порядок опережают темпы прироста самих террористических актов. Особенно жестокими были террористические акты в США 11 сентября 2001 г., в Индонезии на острове Бали в октябре 2001 г., в Москве 23-26 октября 2002 года.

6. По характеру целей.[82]

Терроризм получил широкое распространение и в странах СНГ. Каковы причины, какие факторы способствуют его развитию?

Для роста терроризма в этом регионе сложился целый комплекс предпосылок социального, национального, идеологического, психологического характера. К ним относятся: распад СССР, системы его правоохранительных органов, паралич власти, социально-экономический кризис, резкое падение жизненного уровня населения, появление слоя богатых, сделавших себе состояние не всегда праведным путем, угроза безработицы, неустойчивость всей системы общественных отношений и структур, крушение привычных мировоззренческих ориентаций, обострение разнообразных политических, социальных, национальных и рели-

[82] *Лунеев В. Тенденции терроризма и уголовно-правовая борьба с ним. // Государство и право, 2002, №6, с. 35-36.*

гиозных противоречий, высвобождение агрессивных потенций людей, общее падение нравов, торжество цинизма, нигилизма, легализация проституции, резкий рост преступности.

Так как терроризм приобрел всемирный характер, необходимо чтобы в борьбу против него включились все страны. Мировое общество и каждая страна в отдельности должны разработать и осуществить на деле программу антитеррористической деятельности. Такую программу необходимо было принять в Молдове.

Для разработки системы мер борьбы с терроризмом необходимо учитывать факторы, которые могут способствовать его распространению в Молдове.

Эти факторы подразделяются на внешние и внутренние, объективные и субъективные.

К внешним факторам, влияющих на распространение терроризма,

- рост числа террористических проявлений в ближнем и дальнем зарубежье;
- социально-политическая нестабильность в сопредельных государствах;
- наличие вооруженных конфликтов в отдельных странах;
- стратегическая установка некоторых иностранных спецслужб и международных организаций;
- отсутствие надежного контроля за въездом – выездом из Молдовы, сохраняющаяся до недавнего времени «прозрачность» границ.[83]

К числу внутренних факторов, которые могут способствовать росту терроризма, на наш взгляд, можно отнести:

- раздробленность страны;
- наличие в стране большого нелегального «рынка» оружия (особенно в Приднестровье) и относительно легкого способа его приобретения;
- наличие большого числа лиц, прошедших школы войны в «горячих точках»: Приднестровье, Абхазия, Чечня, Югославия, Афганистан;
- неурегулированность Приднестровского конфликта, отсутствие политико-правового статуса восточных районов страны;
- сплоченность и иерархичность преступного мира;
- утрата многими людьми идеологических и духовных жизненных ориентиров;

---

[83] *См. Кайдаров С.В. Терроризм: возникновение, разрастание и меры противодействия. // www policy. ru.*

- обострение чувства социальной неустроенности и незащищенности у значительной части населения;
- падение авторитета власти и закона, вызывающее настроение отчаяния, рост агрессивности населения, потерю веры в завтрашний день;
- слабая работа правоохранительных, социальных государственных и общественных органов по защите прав граждан;
- низкий уровень правовой, политической и нравственной культуры в обществе;
- неконтролируемая пропаганда органами массовой информации насилия и жестокости.

Общегосударственная программа мер борьбы с терроризмом в Молдове была разработана и принята в 2002 году. Она включает:

- правовые меры борьбы с терроризмом, изменение, конкретизацию и принятие новых статей Конституции, касающихся борьбы с терроризмом;
- принятие Парламентом Республики «Закона о борьбе с терроризмом» (12 октября 2001 года);
- ратификация международных конвенций по борьбе с терроризмом и организованной преступностью;
- ратификация договора о создании Антитеррористического центра государств – участников Содружества Независимых Государств, подписанного президентами стран-участниц СНГ 1 декабря 2000 года;
- создание в рамках Службы Информации и Безопасности Молдовы для проведения силового «этапа антитеррористических операций подразделения «А»;
- общепредупредительные меры, в том числе и установление контроля над «рынками» оружия и других средств массового поражения;
- административно-режимные меры, относя сюда и меры по государственному сотрудничеству в области борьбы с терроризмом;
- специальные (оперативно-розыскные, технические и охранные) меры предупреждения террористических проявлений.

Рассмотрим более детально «Закон о борьбе с терроризмом» Республики Молдова. Статья I «Закона о борьбе с терроризмом» дает определение терроризма.

К террористической деятельности Закон относит:

1. Планирование, подготовка, попытка совершения террористического акта;

2. Подстрекательство к террористическому акту, насилию над физическими лицами, уничтожение материальных объектов в террористических целях;

3. Создание незаконного формирования, преступного сообщества (организации), организованной группы для совершения террористического акта, а также участие в таком акте;

4. Вербовка, вооружение, обучение и использование террористов;

5. Финансирование террористической организации или террористической группы, а также оказание им иного содействия.

Глава II «Закона о борьбе с терроризмом» определяет органы, которые непосредственно осуществляют деятельность по борьбе с терроризмом.

Это:

1. Генеральная прокуратура.
2. Служба информации и безопасности Республики Молдова.
3. Министерство внутренних дел.
4. Министерство обороны.
5. Департамент пограничных войск.
6. Департамент чрезвычайных ситуаций.
7. Служба государственной охраны.
8. Таможенный департамент.
9. Департамент информационных технологий.

Для каждого из этих органов Парламент определил полномочия. В рамках этих полномочий каждое ведомство провело разъяснительную работу, были разработаны концепции и стратегии.

Так, например, группа представителей Министерства Обороны Республики Молдова участвовала в семинарах и конференциях по вопросу борьбы с терроризмом в рамках программы «Партнерство во имя мира».

В заявлении директора Службы информации и безопасности Иона Урсу сказано, что на территории Молдовы проживают граждане государств, где террористические проявления рассматриваются как форма политической борьбы, однако специальные государственные органы бдительно следят за изменениями в этой сфере, чтобы не допустить проявления группировок, которые могли проводить террористические акты.[84]

–

[84] *См. BASA-PRESS, 2001, 10 октября.*

В интервью газете «Аргументы и факты»[85] начальник отдела по борьбе с терроризмом Службы информации и безопасности республики, доктор наук, майор В.С. (фамилия засекречена) отметил, что в Молдове нет местных группировок террористической направленности. В Молдове терроризм пока выражается в основном в форме угроз.

Например, в мае 1999 года у внешнего ограждения посольства Турции неизвестные заложили взрывное устройство, но в действии его не привели. Хотя в том же году в Кишиневе на бульваре Штефан чел Маре прогремел взрыв десяти противотанковых гранат в легковом автомобиле. Только по счастливой случайности обошлось без жертв среди населения.

Кроме взрывов, местные террористы угрожают устранить (в физическом смысле) то или другие должностное лицо, объявляют о намерение совершить терракт на объектах жизнеобеспечение. Например, в с.Вартик Единецкого района неизвестный потребовал выселить из села двух женщин. В случае невыполнения его требований, он обещал отравить сельские колодцы и подбросить во двор детского сада отравленные конфеты. В подтверждение своих намерений он вложил в одно из писем пакетик с крысиным ядом. Этого количества было бы достаточно, чтобы отравить большую часть села.

Террористы с помощью угроз пытаются выманить деньги у жителей республики или у организаций. Так, например, террорист-одиночка направил несколько писем в адрес руководства железной дороги Молдовы и Президента республики с требованием дать ему довольно крупную сумму денег и угрожал пустить под откос целый состав, если требования не будут выполнены.

Борьба с терроризмом требует комплексного подхода, в котором должны присутствовать меры экономического, социального, правового и специального характера. Это долговременная программа и ее реализация зависит от многих параметров. Но первоочередные меры должны включать в себя: разработку концепции антитеррористической борьбы в современных условиях; взаимодействие всех сил правопорядка и спецслужб в борьбе с терроризмом; создание единой информационной системы как в Республике, так и в рамках СНГ по вопросам антитеррористической борьбы и осуществления аналитической работы по обеспечению борьбы с терроризмом; отработку эффективных методов взаимодействия с зарубежными органами, осуществляющими антитеррористи-

---

[85] *Аргументы и факты – Молдова. 2003, №3*

ческую работу, ужесточение правовых последствий для лиц, связанных в той или иной форме с террористической деятельностью и т.д.

Решения проблемы терроризма не просты и не однозначны. Террористы и их действия должны быть привязаны к закону. Это должно быть сделано в контексте как национального, так и международного права. Государства должны быть готовы ответить тем, кто делает возможным террористическое насилие, то есть странам, поддерживающим террористов и предоставляющим им убежище.

Плодотворно бороться с терроризмом можно лишь в том случае, если мировое сообщество объединится и разработает комплексную антитеррористическую программу, и объединенными усилиями будет претворять ее в жизнь.

БИБЛИОГРАФИЯ

Авдеев Ю.И. Терроризм как социально-политическое явление. // Современный терроризм: состояние и перспективы. – Москва, Эдиториал, 2000.

BASSA-PRESS, 10 октября 2001.

Бельков О. Международный терроризм: слова и смыслы. // Власть, 2002, №2

Гушер А.И. Проблемы терроризма на рубеже третьего тысячелетия новой эры человечества. // Евразийский вестник, 2000, №3

Закон о борьбе с терроризмом. // Monitorul oficial nr.147189, 2001, 6 decembrie.

Лакер У. Истоки. // Иностранная литература, 1996, №11.

Лунеев В.В. Тенденции терроризма и уголовно-правовая борьба с ним. // Государство и право, 2002, №6.

Манацаков И.В. Политический терроризм. - Ростов-на-Дону, 1998

Ольшанский Д.В. Психология терроризма. // Санкт-Петербург, Питер, 2002.

Петрищева В.Е. Правовые и социально-политические проблемы борьбы с терроризмом. // Государство и право, 1998, №3.

Самарцева Е. Пока нам только угрожают. // Аргументы и факты – Молдова, 2003, №3.

Торукало В.П., Бородин А.М. Терроризм как глобальная проблема современности. // www polisi.ru.

Устинов В.В. Правовое регулирование и механизмы противодействия терроризму и экстремизму в Российской Федерации: действующая

нормативно-правовая база и перспектива ее усовершенствования. // Государство и право, 2002, №7.
Устинов В.В. Обвиняется терроризм. – Москва, ОЛМА-ПРЕСС, 2002.

CONFLICTUL DIPLOMATIC DINTRE REPUBLICA MOLDOVA ŞI ROMĂNIA

Mariana IAȚCO
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internationale,
Ştiințe Politice şi Administrative,
catedra Politologie,
lector, MA.

A situation of conflict in relations between Republic of Moldova and Romania are described in this article. The essence of diplomatic conflict between two states is presented through actions and declarations of both sides. The main aim of the article is: a) the analysis of misunderstandings between Moldova and Romania; b) to work up the solution of these difficulties.

It means: to renew the process of negotiations on high political level; to put in work Romania's priviled status as Republica Moldova's neighbour-state. Realization of these purposes will give the impulse for other suggestions in cooperation Moldova-Romania.

«Miercuri, autoritatile din Moldova l-au declarat persona non grata si l-au expulzat din tara pe Ion Ungureanu, atasatul militar al Ambasadei României la Chisinau. Potrivit Ministerului de Externe din Moldova, acesta 'a desfasurat o activitate incompatibila cu statutul sau de diplomat'. Bucurestiul a raspuns imediat, în mod asemanator: ministrul de Externe, Mircea Geoana, a declarat ca unul dintre diplomatii de la Ambasada Moldovei la Bucuresti a fost declarat persona non grata si a fost expulzat din tara ».

«Haromszek» / 15.03.2002, p.2
Titlul: «Razboi rece cu Moldova»
Semneaza: (MTI / Mediafax)

În raporturile dintre state precum şi în raporturile dintre alte subiecte de drept internaţional pot apărea interese opuse, neînţelegeri sau probleme litigioase. Pentru a desemna diferitele stări de neînţelegere care se pot ivi în relaţiile internaţionale literatura de specialitate şi documentele în materie folosesc o terminologie variată şi anume: situaţie, diferend, litigiu, conflict, criză etc, în raport cu gravitatea stării de neînţelegere şi de implicaţiile sale asupra raporturilor dintre subiectele în cauză.

În ceea ce mă priveşte am încadrat situaţia relaţiilor Republica Moldova la categoria de conflict, sau mai exact, la cea de conflict diplomatic, deşi implicaţiile sale depăşesc cu mult parametri diplomaţiei (după cum ne vom convinge). Ideea însă este aceea că ipoteza aceasta acceptată din start ca rezultat al percepţiei primare să ne poată oferi cadrul necesar obiectivului central al lucrării – acela de a prezenta, analiza şi prezenta soluţii / sugestii pentru depăşirea situaţiei în care se găsesc în prezent relaţiile dintre cele două state.

Relaţiile dintre România şi Republica Moldova, doua state suverane şi independente, au un caracter privilegiat, special, decurgând din comunitatea de neam, cultura, limba şi istorie naţionala. Totodată, aceasta presupune ca, printr-o politică realistă, coerentă şi în interesul cetăţenilor ambelor state, se poate ajunge la aprofundarea raporturilor bilaterale, la apropierea dintre România şi Republica Moldova. România fiind primul stat care a recunoscut Republica Moldova la numai câteva ore după declararea independentei de stat, la 27 August 1991. Relaţiile diplomatice la nivel de ambasada au fost stabilite la data de 29 august 1991.

Declaraţiile şi prevederile oficiale de ordin politico-diplomatic nu au corespuns tot timpul situaţiei reale existente pe acest plan, şi nu au elucidat întocmai tensiunile dintre cele doua state vecine. Relaţiile dintre România şi Republica Moldova, cu provenienţă istorico-culturala comuna, aveau momente de tensiune şi răcire, dar nu s-a ajuns niciodată la deteriorarea acestora de o manieră a cărei martori suntem în prezent. Sigur că situaţia este una extrem de delicată şi complexă, analizarea ei presupunând formularea unei metodologii precise şi o logică transparentă.

De altfel s-a şi constatat că în analiza conflictelor eroarea de analiză nu vine din metodologia aleasă, ci din ipotezele de lucru, precum şi din logica şi cauzalitatea argumentelor utilizate. În acest context un prim pas spre elaborarea instrumentelor teoretice este definirea conceptului central al lucrării – acela de conflict. Aşa cum stipulează The Collins English Dictionary Termenul de **conflict** vine din latină de la "conflictus" care însemna "a lupta" şi reprezintă *o ciocnire de interese opuse sau de percepţii diferite asupra valorilor naţionale, sau asupra unor subiecte cum ar fi independenţa, exercitarea*

suveranității, frontiera şi teritoriul, acces la distribuirea puterii sau delimitarea sferelor de putere. Conflictul trebuie să aibă durată oarecare în timp şi să implice cel puțin două părți (state, grupuri de state su organizații sau grupuri de organizații) care sunt dispuse să-şi urmărească interesele şi să câştige.[86]

De menționat aici că uneori termenul de conflict este confundat cu cel de criză, ceea ce nu este corect decât în formulări laxe. Spre deosebire de conflict, criza are elemente caracteristice distincte de acesta. Cele mai multe definiții ale termenului de criză include următoarele aprecieri:

- presupune un volum şi o intensitate neuzuale de evenimente;
- schimbări ale statului în fluxul acțiunilor politice internaționale;
- interacțiuni disruptive între elemente adversare;
- schimbare bruscă într-una sau mai multe variabile ale sistemului;
- schimbare în interiorul sau exteriorul sistemului;
- surpriză;
- incertitudine;
- conştiența unui spațiu temporal limitat pentru reacție;
- posibilitatea recurgerii la confruntări armate.[87]

Aceste precizări ne conving că definirea situației în care se găsesc relațiile dintre Republica Moldova şi România ca conflict (cel puțin la nivel diplomatic) este corectă. Utilizarea sa în analiza mea începe chiar de la precizarea ipotezelor de lucru:

1. Conflictul diplomatic semnalat / perceput îşi are originea în elemente cu efect latent cum ar fi situația internă a subiecților implicați: situația economică, politică, socială; şi cea externă care se regăsesc şi în dinamica evoluției relației dintre cele două state.

2. O a doua ipoteză pare că se suprapune cu cea dintâi, dar se remarcă individualitatea ei: conflictul de analizat nu provine dintr-un accident declanşat de diplomația moldovenească sau română (deci nu avem de a face cu o criză), ci îşi are originea în motive obiective.

3. Situația de conflict/confruntare nu este cuvântul de ordine predestinat relațiilor moldo-române şi aici nu am în vedere faptul că colaborarea dintre

---

[86] *Collins English Dictionary, 1998, HarperCollins Publishers. Valabil la www. wordreference.com/English/ definition.asp?en=conflict, Accesat ianuarie 2003;*

[87] *Brecher I, 1997, Toward a Theorie of International Crisis Behavior, Valabil la www.lrz-muenchen.de/~ua352bm/webserver/ webdata/Will/node2.html, Accesat ianuarie 2003;*

părți continuă în diferite domenii paralel cu dificultățile exprimate la nivel diplomatic, ci mă refer la posibilitatea relansării ei.

Țin aici să menționez că în continuare nu voi lucra cu fiecare ipoteză în parte pentru testarea ei, întrucât acest lucru presupune un volum considerabil de muncă şi spațiu, cu toate acestea elementele lor probatoare vor putea fi uşor identificate pe parcursul analizei care este structurată pe trei secțiuni: situația pre-conflict, situația de conflict şi cea de post conflict[88] - transcendate de dimensiunile: politică, socială, economică, internațională, religioasă în scopul evidențierii următoarelor obiective:

1. Identificarea cauzelor posibile ale conflictului;
2. stabilirea percepțiilor decidenților părților în conflict (pentru că în ultimă instanță ei decid);
3. construirea unui cadru de recomandări pentru managementul situației prin măsuri menite să
   - redreseze situația creată
   - controleze situația de conflict
   - prevină alte situații de acest gen.

Tensiunile dintre România şi Republica Moldova s-au declanşat încă din perioada timpurie a existentei statului moldovenesc, în timpul guvernării agrariene în Moldova, când a fost abandonat conceptul celor "doua state româneşti" şi s-a renunțat la imnul "Deşteaptă-te române". Începând cu această perioadâ relațiile moldo-române deşi "speciale de vecinătate" la nivel diplomatic,au devenit mai distante şi mai reci. Acest gen de relații mai mult "necesare" decât "privilegiate", s-au perpetuat pe durata a doua guvernări (Iliescu / Snegur şi Lucinschi / Constantinescu), ca sa ajungă în punctul lor culminant de tensiune odată cu alegerile din 2001, când în Republica Moldova la putere vine partidul forțelor comuniste.

Este de subliniat faptul că chiar înaintea apariției Republicii Moldova ca stat independent şi suveran pe harta lumii, în cadrul societății moldoveneşti existau doua curente mobilizatoare de ordin politico-cultural: curentul promoscovit şi curentul pro-romanesc. Aceasta mişcare de confruntare se intensifică odată cu alegerile din 2001. Prevederile programului electoral comunist din start declanşau clivaje sociale pe baza lingvistică, de orientare economică şi politică. Odată cu instalarea Partidului Comunist ca partid de guvernământ în Republica Moldova, ca urmare a alegerilor democratice, reformele prevăzute în cadrul campaniei electorale au început să fie aplicate. Aceste transfor-

---

[88] *Este posibil ca situatia de conflict sa nu se fi terminat si cea de post-conflict sa intarzie, dar elementele acesteia din urma pot fi deja recunoscute.*

mări au adus nu numai la tensiuni în cadrul țării (conflicte, manifestări, proteste), dar au declanşat una din cele mai reci şi rigide perioade, în legătura cu relațiile cu vecinii, şi pe plan internațional. În prezent Republica Moldova se găseşte încă într-o dilemă de individualitate în condițiile în care ea nu a reuşit nici să se încadreze în circuitul mondial al interconexiunilor prin aderența la vreun bloc politico-economic – întrucât Summit-ul şefilor de state şi de guvern al țărilor membre CSI ce a avut loc la Chişinău a oglindit nejustificarea existenței acestuia; varianta aderării la EURASEC a căzut ca rezultat al retragerii candidaturii Ucrainei de a deveni membru cu drepturi depline, iar GUUAM-ul şi aşa incomplet acceptat de Chişinău datorită ostilității Rusiei față de această organizație nu are şanse de supraviețuire - nici să dezvolte relații de bună vecinătate cu țările apropiate: Ucraina sau România. Unica excepție în acest sens este Rusia, dar această țară a „trădat" într-un fel aşteptările comuniştilor moldoveni, stabilind nivelul de colaborare ce o interesa cu instituțiile europene. Singura soluție viabilă în aceste condiții (dublate de dificultățile de ordin economic) se dovedeşte a fi apropierea de Europa, ceea ce mai mult sau mai puțin a şi reuşit actuala guvernare. Însă diplomația moldovenească nu a putut decât să se integreze parțial în cadrul Pactului de Stabilitate (şi asta cu sprijinul puternic al diplomației române), care este văzut la Chişinău ca puntea spre UE, încercările de a obține un nivel calitativ superior de percepție a țării la nivelul Acordului de Parteneriat şi Cooperare eşuând. Acordul de Asociere este în prezent departe pentru Republica Moldova în acest moment iar stabilirea NATO la Prut a însemnat ultimul episod din insuccesele Chişinăului.

Nu vreau aici să încadrez schimbarea atitudinii autorităților moldovene într-un model teoretic, dar sugerez că cuvântul de ordine al acestei dimensiuni este frustrarea. Sigur că în această ecuație sunt o serie de variabile necunoscute – mai ales la nivelul luării deciziilor (mă refer aici la autonomia, independența sau coordonarea politicii externe moldoveneşti), precum şi altele vizibile dar greu de cuantificat – exodul propriilor cetățeni şi problema dublei cetățenii, ceea ce face şi mai greu identificarea unui model explicativ al atitudinii Chişinăului.

De cealaltă parte România se găseşte într-o situație mult diferită. Victoriile diplomației române în ultima perioadă sunt cunoscute, dar ele presupun încadrarea țării într-un model de comportament. Am în vedere aici obligațiile României față de NATO şi Uniunea Europeană cu impact asupra Republica Moldova. Nu este cazul să intru în amănunte, dar parteneriatul privilegiat româno-moldav costă partea română şi chiar solicită o ajustare la nivelul securizării frontierelor, taxelor vamale, standardele de calitate, mediu, etc.

Desigur că în aceste condiții nu se poate să nu fie remarcat faptul că există o oarecare suprapunere de obiective la nivelul politicii externe a celor două țări, dar cum această ipoteză vine din asumția independenței politicii externe moldovenești şi impune o aliniere a celor două țări, voi renunța la tentația rezolvării situației în această direcție, or tocmai acest lucru este contestat de către autoritățile moldovene. Mai precis cadrul de recomandări pentru managementul situațiilor de conflict dintre aceste două țări se va constitui pe principiul asigurării unui *modus vivendi*, ca imperativ.

În aceste condiții nu pot decât să recurg la prezentarea elementelor cunoscute / certe pentru ca măcar să pot spune cu siguranță care sunt debuşeurile flagelului.

1. Disensiunile diplomatice dintre România şi Republica Moldova au ieşit la iveala după un discurs rostit de ministrul Justiției din Republica Moldova, Ion Morei la 2 octombrie 2001 în cadrul audierilor de la Curtea Europeana pentru Drepturile Omului în problema Mitropoliei Basarabiei. Morei a acuzat România de expansionism şi de subminare a suveranității Republicii Moldova prin implicare direct în afacerile interne ale tarii. Ministrul moldovean, a declarat ca "interesul politic şi administrativ, adică de amestec direct în treburile statului suveran şi independent Republica Moldova, este patronat de România în spațiul dintre Prut şi Nistru prin intermediul unor forte moldoveneşti pro-romane". Morei a afirmat ca prin legiferarea Mitropoliei Basarabiei "expansionismul romanesc va pescui mai uşor în ape tulburi" în Republica Moldova[89].

Ca urmare a acestor declarații, premierul român Adrian Nastase şi-a amânat vizita la Chişinău, pe care trebuia sa o facă la Chişinău. Năstase a subliniat că, până nu va exista o reacție clară de la Chişinău, în privința declarațiilor ministrului moldovean, nu se va putea evolua la nivelul relațiilor bilaterale intre cele două tări. "N-am vrea sa fim tratați intr-un mod care deranjează", a conchis Năstase, amintind ca România acorda Republicii Moldova ajutor în domeniul energiei, al paşapoartelor şi al infrastructurii[90].

La rândul său, preşedintele Ion Iliescu a declarat că România aşteaptă explicații şi scuze din partea autoritarilor de la Chişinău. Preşedintele Iliescu a precizat că Biserica ortodoxă de limba română din Republica Moldova a

---

[89] *Tomiuc E. 2002, Moldova: Romania Denies Involvement In Protests, Valabil la http://www.rferl.org/nca/features/2002/04/05042002092455.asp Accesat ianuarie 2003.*

[90] *Tcaci I. 2002, Conflictul Diplomatic dintre Romania si Republica Moldova, Valabil la http://europa.yam.ro/studies/2002/octombrie/20/1_articole.html, Accesat ianuarie 2003;*

semnalat la Curtea Europeana a Drepturilor Omului de la Strasbourg faptul că autoritățile de la Chişinău nu au aprobat funcționarea sa pe teritoriul moldovean. Iliescu a adăugat că acest fapt dovedeşte "o atitudine incorectă, discriminatorie a Guvernului moldovean față de biserica în limba română.[91]

De asemenea şi Preşedintele Comisiei de politică externă din Senat a Parlamentului de la Bucureşti, Gheorghe Prisăcaru, a apreciat că discursul lui Morei constituie o gravă ofensă adusă României.

In fine, Patriarhul Teoctist a adresat, o scrisoare de protest ministrului Ion Morei, exprimându-şi "surprinderea şi amărăciunea" față de afirmațiile acestuia la adresa Patriarhiei Romane. "Din momentul reactivării şi până în prezent, Mitropolia Basarabiei a fost permanent nedreptățita si, în aceasta situație, nevoită să apeleze la instanțele de judecată interne şi internaționale, care i-au dat câştig de cauză. Nu credem că sunteți străini de faptul că cele mai înalte foruri internaționale recunosc dreptul sfânt al libertății şi slăvirii numelui lui Dumnezeu în limba părinților aşa cum se întâmplă, de altfel, în toate tarile democratice din întreaga lume"[92]

Chişinăul insă întârzie să dea explicații. Intr-o primă reacție, premierul moldovean Vasile Tarlev a declarat, că nu i s-a prezentat oficial declarația Guvernului roman din care rezultă că premierul Adrian Năstase şi-a anulat vizita la Chişinău, unde urma să participe la trilaterala româno-moldo-ucraineană. Mai mult, şeful executivului de la Chişinău s-a declarat optimist şi a spus ca nu crede că relațiile moldo-române ar putea fi afectate de incidentul produs.

Liderul fracțiunii parlamentare comuniste Victor Stepaniuc declara că, în opinia sa, Guvernul de la Bucureşti a avut o reacție exagerata la o luare de poziție a ministrului Morei. în opinia lui Stepaniuc, mesajul lui Morei este comparabil, ca intonație şi lexic, cu opiniile vehiculate la Bucureşti, în presa sau în cercurile puterii[93].

Singura forța politica din Parlamentul moldovean care a fost deranjata de declarațiile lui Morei a fost grupul creştin-democrat. Grupul parlamentar al Partidului Popular Creştin-Democrat a cerut demisia ministrului Justiției pentru că acesta a adus un prejudiciu imens Republicii Moldova şi imaginii sale externe.

2. In perioada în care România aştepta scuze sau lămuriri din partea autoritarilor moldoveneşti, Vladimir Voronin a făcut noi declarații. El a cerut

[91] *Tcaci I. Op. cit.*
[92] *Scrisoare de protest; Ziua, nr.1209, Bucuresti, 2002, mai*
[93] ***Cris Springer, 2001, Moldova and Romania: The Broken Engagement. Valabil la http: // www.east-west-wg.org/cst/cst-mold/springer.html;***

conducerii radioului şi televiziunii moldoveneşti sa nu mai accepte ca, pe post, limba vorbita în Moldova sa fie denumita "româna". Referindu-se la activitatea ministrului Invatământului, comunistul Ilie Vancea, Voronin considera că acesta nu face nimic pentru introducerea în programa de studii a limbii moldoveneşti şi a Istoriei Moldovei. Pe de alta parte, preşedintele moldovean preciza, la acel moment, că atribuirea imediată a statutului de limbă de stat limbii ruse ar putea provoca cataclisme sociale. Această preocupare a fost neglijată când cu câteva săptămâni mai târziu s-a decis introducerea limbii ruse, ca limbă obligatorie începând cu clasa a-II-a în şcolile naționale şi introducerea studiului Istoriei Moldovei.

3. Tot în aceasta perioada ambasadorul moldovean la Bucureşti contribuie la provocarea unei şi mai mari tensiuni. Este vorba despre o scrisoare, atribuită ambasadorului Republicii Moldova la Bucureşti, Emil Ciobu, publicata de "Evenimentul Zilei". în aceasta scrisoare, trimisa autorităților de la Chişinău, există mai multe pasaje în stare să scandalizeze Bucureştiul. Cu toate că ambasadorul Emil Ciobu a declarat că aceasta scrisoare este un montaj, realizat sa creeze disensiuni, oficialii de la Bucureşti nu s-au arătat foarte siguri de aceasta declarație.[94]

4. Ceea ce acutizează şi mai mult relațiile celor două țări vecine este o scrisoare adresată Curții Europene pentru Drepturile Omului (CEDO) de la Strasbourg, de către Şeful statului de la Chişinău (21 septembrie 2001) în care preşedintele se pronunță față de procesul Mitropoliei Basarabiei vis-a-vis Guvernul Republicii Moldova, aflat pe rolul CEDO. Voronin susține, în scrisoare, ca în procesul aflat pe rolul CEDO este vorba de un conflict care "are la baza motive politice şi nu religioase" şi că "soarta Bisericii Ortodoxe din Moldova s-a hotărât la Bucureşti, fără a consulta oficialitățile din Republica Moldova, inclusiv cele bisericeşti", prin recunoaşterea Mitropoliei Basarabiei de către Patriarhia Bisericii Ortodoxe Romane. Preşedintele Republicii Moldova susține că recunoaşterea Mitropoliei Basarabiei de către Guvernul de la Chişinău ar însemna amestecul statului în treburile interne ale Bisericii şi ca, în calitate de garant al Constituției, nu poate admite acest lucru. Această scrisoare adresată instanțelor Curții Europene (nu preşedintelui Curții cu completări protocolare) care vizează un proces pus pe rol, poate fi privită ca o tentativa de a influenta Curtea, ceea ce este inadmisibil şi fără precedent în practica CEDO (de mai bine de 50 de ani), Curtea fiind cel mai important reprezentat şi garant al acesteia[95].

---

[94] *Vezi: "Evenimentul Zilei", nr.2029, 2002, octombrie*
[95] *Ibidem: Tcaci I. Op. cit.*

5. Un alt flux de declarații, luări de poziții, tensiuni şi chiar conflicte de ordin diplomatic se declanşează odată cu manifestările de la Chişinău, legate de introducerea obligatorie a limbii ruse în scoli, legalizarea acesteia ca "a doua limba în stat" şi introducerea studiului de Istoriei a Moldovei.

Înainte de a analiza consecințele acestor proteste şi a declarațiilor făcute pe perioada desfăşurării lor, voi reveni la analiza câțiva factori pe plan intern al Republica Moldova care împiedică şi mai mult o relație stabilă şi prietenoasa cu vecinii români.

Este vorba de conflictul dintre Direcția Planificare Politica (DPP) de la Preşedinția Moldovei şi Ministerul de Externe al Republicii, factor care diminuează din potențialul diplomatic al Moldovei. Scrisorile, notele trimise la adresa României sânt întocmite de DPP, când în mod normal de tratativele de ordin diplomatic se ocupa Ministerul Afacerilor Externe. Atrag aici atenția că Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova nu este direct implicat în conflict, deşi acesta este etalonat ca un conflict diplomatic. Spun asta pentru că expulzarea diplomatului român precum şi „episodul Ciobu" nu sunt expresie a acțiunilor întreprinse de minister. De altfel acesta nu mai reprezintă „prima vioară" a politicii externe moldoveneşti *de iure*, odată aprobat noul său regulament şi actul „Cu privire la rolul coordonator al MAE al Republicii Moldova în domeniul politicii externe" care transferă inițiativele de politică externă Preşedinției.

Revenind, conflictul de putere intre partidul comunist (PC) majoritar în Parlament şi Partidul Popular Creştin Democrat (PPCD) a fost una din sursele principale a protestelor împotriva limbii ruse, mai târziu împotriva conducerii comuniste. PPCD a fost organizatorul manifestațiilor, care au durat mai mult de trei luni.

La nivel de stat, ca rezultat al neacceptării de către partidul de guvernământ al oficializării Mitropoliei Basarabiei, insistenta asupra reformei administrativ-teritoriale, asupra oficializării limbii ruse şi a introducerii Istoriei Moldovenilor, şi a altor acțiuni întreprinse de Comunişti rezulta o serie de conflicte: Conflictul intre PPCD şi PC, care s-a soldat cu ridicarea imunității PPCD şi suspendarea activităților acestuia în cadrul statului pe termen de 30 de zile Conflictul intre societate civila şi stat, având ca rezultat direct Protestele - şi nu în ultimul rând conflictul dintre stat şi Mass-Media de stat ajungându-se la protestele angajaților de la Tele-Radio Moldova, împotriva cenzurii comuniste.

6. Pe perioada desfăşurării protestelor, retorica culpabilizatoare a autorităţilor de la Chişinău s-a extins (de la "pretenţiile imperialiste a României" la acuzaţii mai dure). Domnul Voronin vorbeşte de fonduri pe care România le transmite PPCD-ului ca sponsorizare a protestelor din Chişinău. Ipotezele, cu caracter culpabilizator de sponsorizare a manifestaţiilor se răsfrâng nu numai asupra României ci şi asupra Tiraspolului (care finanţează PPCD) şi alte declaraţii de acest gen care demonstrează deruta existenta în cadrul puterii comuniste şi incapacitatea acesteia de a explica în mod credibil adevaratele cauze ale protestelor de proporţii din Piaţa Marii Adunări Naţionale[96].

Ministerul de Externe Roman respinge toate acuzaţiile Republicii Moldova privind aşa-zisele pretenţii teritoriale ale României faţă de aceasta şi finanţării PPCD. Ion Iliescu considera că afirmaţiile din Parlamentul Republicii Moldova potrivit cărora România ar fi implicata în manifestaţiile de protest de la Chişinău, reprezintă o "atingere nefondată, neamicală şi regretabila la adresa tarii”[97].

Adrian Năstase: "România nu doreşte sa se implice în problemele interne ale Republicii Moldova ... (dar) locuitorii din Republica Moldova reprezintă o preocupare pe care nu putem să o eliminam pentru că două treimi sunt români”[98].

Premierul moldovean Vasile Tarlev este "profund îngrijorat şi mâhnit” de declaraţiile făcute de Adrian Năstase pe care le consideră un "derapaj de la normele şi standardele europene, valorile democratice şi principiile dreptului internaţional”.

În timp ce autorităţile moldovene adresează noi acuzaţii la adresa României şi nu numai, parlamentarii puterii de la Bucureşti, intr-o sedinta extraordinară, prezidată de această dată de ministrul de externe M.Geoană adopta strategii pentru detensionarea relaţiilor cu Republica Moldova.

O serie de oficiali de la Bucureşti printre care şi preşedintele pentru politica externa al Senatului, Gh.Prisăcaru, considera ca acţiunile şi poziţiile exprimate de autorităţile de la Chişinău "servesc acelor forte care se opun integrării României în structurile euro-atlantice şi blocării unor relaţii mai strânse intre Republica Moldova şi structurile politice, economice europene"[99].

7. De asemenea de situaţia politica din Republica Moldova şi de deteriorarea relaţiilor acesteia cu vecinii săi, se îngrijorează înalţii oficiali europeni,

---

[96] *Tomiuc E. Op. cit.*
[97] *ibidem.*
[98] *Vezi: Declaratiile lui Nastase A. Valabil la www.domino .kappa.mae.ro*
[99] *Moianu T. Ce pozitii avem? Valabil la www.adevarulonline.ro*

chiar şi Collin Powell, secretarul de stat al SUA opinează ca aceasta situației (proteste, încălcarea drepturilor omului, abaterea statului de la drumul democratic) are un caracter destabilizator atât în cadrul republicii cât şi în afara ei.

8. Timp de câteva luni autoritățile comuniste de la Chişinău au lansat periodic acuzații grave la adresa Bucureştiului. Practic, declarații la adresa României au venit din partea întregii echipe de guvernare a Moldovei (in afara de Ministerul Afacerilor Externe-care a fost scos din joc), în frunte cu preşedintele Vladimir Voronin şi premierul Tarlev. "Amestec în treburile interne ale Republicii", aplicarea în spațiul dintre Prut şi Nistru a unor "politici coloniale", promovarea şi finanțarea în presa moldoveana a unui curent de "unionism târâtor", "atacuri la adresa statalității statului". Tonul şi frecventa acuzațiilor au mers în crescendo, vârful atingându-se când ataşatul militar al României la Chişinău a fost declarat, fără a se oferi nici o explicație din partea Moldovei "persona non grata".[100]

Astfel la 13 martie 2002, BBC News anunța că Ministrul de Externe al României, Mircea Geoană a declarat că ataşatul militar al României la Chişinău a fost declarat "persona non grata". În replică, atoritățile române l-au declarat persona non grata pe adjunctul ambasadorului Republicii Moldova la Bucureşti, Iacob Popovici. Deciziile au fost luate după un schimb de replici la nivel prezidențial. Preşedintele Republicii Moldova, V.Voronin, a acuzat din nou România de amestec în treburile interne ale Republicii Moldova şi i-a reproşat preşedintelui Iliescu abordarea afectiva a raporturilor bilaterale, pentru ca a afirmat ca românii reprezintă 65% din populația Republicii Moldova. În replica, preşedintele I.Iliescu a calificat afirmațiile preşedintelui moldovean drept "regretabile, incorecte şi nedrepte". Preşedintele României a afirmat că "România nu s-a amestecat şi nu se va amesteca în nici un fel în treburile interne ale Republicii Moldova". Ion Iliescu a mai spus că afirmațiile lui Voronin "dovedesc deruta totală a conducerii Republicii Moldova în fața cererilor populației şi totală incapacitate de a rezolva problemele economice, sociale şi politice"[101].

Ceea ce este important de subliniat este faptul ca reacțiile - răspunsurile la acuzațiile aduse de guvernul moldovean ale înalților oficiali de stat romani (preşedinte, prim-ministru, ministru de externe) au fost destul de reținute şi nu s-au făcut comentarii pe seama acestor provocări, şi desigur n-au existat acuzații la adresa forțelor externe, din convingerea că puterea comunista din

[100] Tomiuc E. Op. cit.
[101] Vurteanu G. 2002, Romania: Care va fi pasul? Valabil la www.bbc.ro/

Respublica Moldova este trecătoare. Evident ca la nivelul analiştilor politici, altor demnitari de stat, au fost vehiculate tot felul de ipoteze:

- în principal s-a susținut ca este vorba de o acțiune diversionista pentru a împiedica intrarea României în NATO,
- ori ca e o încercare de a abate atenția populației de la gravele probleme economice din Republica, folosind modelul Ceauşescu, cu "agenturile străine",
- este o strategie plănuita de Rusia.

Practica expulzării personalului diplomatic tine de o epocă revoluta, cea a războiului rece, când marile puteri alternau amenințările de recurgere la armele nucleare cu presiunile de ordin politico-diplomatic. Era aşa-numita diplomație cu degetul pe trăgaci. Acuzațiile care însoțeau asemenea masuri extreme erau doar un pretext şi intrau în regula jocului. Odată cu prăbuşirea comunismului şi desființarea Tratatului de la Varşovia, cazurile de expulzare a unor diplomați sunt din ce în ce mai rare si, în orice caz, de neimaginat intre tari partenere, şi cu atât mai puțin când este vorba de "relații privilegiate".

Măsura întreprinsă de Ministerul de Externe de la Bucureşti a fost la fel de drastică, care prevedea retragerea ministrului consilier Iacob Popovici de la Ambasada Republica Moldova din Bucureşti, o acțiune care se înscrie în standardul practicii diplomatice. Şeful diplomației de la Bucureşti si-a exprimat surprinderea față de decizia autoritarilor moldoveneşti. "Noi consideram ca aceasta decizie gravă a autoriăților de la Chişinău reprezintă un act inamic vizavi de România. Expulzarea ataşatului nostru militar este nejustificată şi contraproductivă spiritului de colaborare dintre tarile noastre… România a hotărât expulzarea în replica a primului colaborator al ambasadorului Republica Moldova la Bucureşti pentru a arata că există o limită în ceea ce priveşte aceasta escaladare a declarațiilor care vin în ultima vreme de la Chişinău"[102]

Atrag aici atenția că polul conflictului analizat se găseşte în Republica Moldova şi acest lucru nu poate fi contestat. Cazul Republica Moldova se află în atenția Consiliului Europei incă din ianuarie 2002, când la Chişinău s-au declanşat protestele de strada. Experți din partea Consiliului Europei, au fost trimişi în Moldova cu scopul realizării unui raport care sa reflecte starea reala a funcționarii instituțiilor democratice, iar la 24 aprilie Adunarea Parlamentara a Consiliului Europei (APCE) a ținut o şedința, dedicata în exclusivitate situației din Republica Moldova. La şedința APCE a luat parte şi preşedintele României. Ion Iliescu a declarat ca "România va continua dialogul bazat pe

[102] *Tcaci I. Op. cit.*

respect şi reciprocitate cu autoritățile de la Chişinău şi va sprijini orice inițiativa pentru soluția negociata a crizei interne din Republica Moldova"[103].

Atât din raportul prezentat în fa APCE a preşedintelui României, cat şi din alte declarații făcute se observă o oarece tensiune diplomatică. Ion Iliescu n-a ocolit realitatea din republică, vorbind despre "drepturile şi libertățile fundamentale ale omului încălcate în prezent" şi despre "abaterea de la democrație şi normele statului de drept". România este ferm hotărâta sa nu renunțe la dezvoltarea unei "relații speciale cu aceasta țară şi sa continue dialogul", dar consideră "nedrepte şi nejustificate acuzațiile părții moldovene la adresa României", exprimându-si speranța a soluționării tensiunilor Moldovei atât pe plan intern cât şi pe plan extern[104].

9. Situația tensionată s-a constatat şi la nivelul diplomației economice. În legătura cu acest capitol lovitura de gratie este făcută de România care refuză sa importe ouă, carne, tutun din Moldova sub pretextul ca acestea nu corespund standardelor pieței comune a Uniunii Europene. Este evident faptul că guvernului de la Chişinău nu i-a convenit aceasta măsura (exportul de produse animaliere în România constituind 15 la suta din exporturile moldoveneşti spre România, iar pierderile pe acest segment ar constitui 6-10 milioane de dolari anual), forțele politice moldoveneşti susținând astfel că Bucureştiul a supus unui embargo aceste produse din motive politice. În ianuarie-martie 2002 exporturile din Republica Moldova spre România s-au redus cu 29,1 la suta față de perioada similara a anului trecut, iar importurile din Moldova s-au diminuat cu 37,4 la suta. Este cea mai dramatică scădere din ultimii cinci ani înregistrată într-un timp atât de scurt.[105]

Soluția întreprinsă de Republica Moldova în sensul îmbunătățirii relațiilor cel puțin economice cu Bucureştiul a constat în destituirea din funcție la 10 iunie 2002 a Ambasadorului cu misiuni speciale, preşedintelui Comitetului de cooperare cu România, Ion Godonoaga, şi a Consilierului în probleme economice de la Ambasada Republica Moldova în România, Mihai Moraru, pe motiv ca nu au depus suficient eforturi pentru soluționarea problemelor ce țin de exportul în România a ouălor, lactatelor şi cărnii din Moldova. În loc sa

---

[103] *Tcaci I. Op. cit.*

[104] ***Cris Springer, 2002, Moldova and Romania: The Broken Engagement. Valabil la http://www.east-west-wg.****org/cst/cst-mold/springer.html;*

[105] *Lovatt C. Septembrie 2002. What is happening in Moldova? Central Europe Review, Valabil la http://www.ce-review.org/99/ 11/lo vatt11.html. Accesat ianuarie 2003;*

găsească soluții sa deblocheze exportul, guvernarea de la Chişinău a preferat sa-si schimbe reprezentanții nu şi atitudinea.

În ceea ce priveşte România, aceasta într-adevăr, sau din motive politice sau din motivul ca este nerăbdătoare sa devină membra Uniunii Europene, a aplicat o lege care este obligatorie doar pentru statele UE ("sanctionând" economic Republica Moldova prin sistarea importului de produse). România nu este membra UE şi deci legea care stipulează faptul ca produsele trebuiesc cumpărate în cadrul pieței comune ai UE (sau cel puțin produsele sa fie acceptate de alte organizații internaționale care), nu este valabila şi pentru România ne fiind membră UE. Această situație a provocat o altă tensiune între Republica Moldova şi România, cel mai grav este ca de această dată este implicata Organizația Mondiala a Comerțului România fiind nevoită, probabil, să suporte critici în cadrul acestui for prestigios.

În finalul acestui capitol cred că trebuie făcută mențiunea că această fază a conflictului, probabil, încă nu s-a încheiat. Evenimente de genul celor remarcate mai sus se mai pot derula. Cu toate acestea se poate ferm demonstra că au intervenit şi elemente din faza post-conflict, fază care este analizată în cele ce urmează.

Intrarea în faza post-conflict este un moment esențial întrucât ea scoate în evidență faptul că indezirabilitatea relațiilor a fost conştientizată de părțile implicate – iar acest lucru constituie un motiv suficient pentru a încerca construcția unui mecanism de gestionare a situației. Pentru a proba cele menționate voi repeta unele momente din faza anterioară, dar voi aduce şi argumente mai noi. Astfel, aceste probe sunt:

- La şedința APCE a Consiliului Europei care avea drept obiect de dezbateri situația din Republica Moldova luat parte şi preşedintele României care a declarat ca "România va continua dialogul bazat pe respect şi reciprocitate cu autoritățile de la Chişinău şi va sprijini orice inițiativă pentru soluția negociată a crizei interne din Republica Moldova"[106];

- În timp ce autoritățile moldovene adresau noi acuzații la adresa României şi nu numai, parlamentarii puterii de la Bucureşti, presați poate de Summit- ele de la Kopenhaga şi Praga ce urmau să se deruleze, într-o şedință extraordinară, prezidată de ministrul de externe M.Geoană adopta strategii pentru detensionarea relațiilor cu Republica Moldova;

- Soluția întreprinsă de Republica Moldova în sensul îmbunătățirii relațiilor cel puțin economice cu Bucureştiul a constat în destituirea din funcție la 10 iunie 2002 a Ambasadorului cu misiuni speciale, preşedintelui Comitetului de

[106] *Discursul Presedintelui Romaniei la APCE, 2002, mai. Valabil la www.yam.ro*

cooperare cu România, Ion Godonoagă, şi a Consilierului în probleme economice de la Ambasada Republica Moldova în România, Mihai Moraru, pe motiv ca nu au depus suficient eforturi pentru soluționarea problemelor ce țin de exportul în România[107];

- În timpul Summit-ului OSCE de la Madrid, miniştrii afacerilor externe ale celor două țări, Nicolae Dudău şi Mircea Geoană, au avut o discuție în care s-a convenit la continuarea dialogului, dar nu de pe poziții ideologice, menționându-se necesitatea organizării unei vizite la nivel înalt între cele două state.

Dar indiferent de valoarea reală a acestor încercări - portițe de relansare a situației, singurul fapt al existenței lor ne vorbeşte de dorința părților de a păşi spre o normalizare, precum şi despre modul în care decidenții ambelor state percep conflictul și viitorul lui. În realizarea celui de-al treilea obiectiv al lucrării de aici și trebuie de pornit.

Trebuie de asemenea de evidențiat faptul că pe parcursul desfăşurării conflictului situația a evoluat – Republica Moldova şi-a rezolvat pozitiv situația cu creditorii externi şi a evitat default-ul, iar România a fost invitată să adere la NATO, stabilindu-i-se şi data aproximativă de integrare în Uniunea Europeană. Mai mult decât atât, vizita preşedintelui american la Bucureşti şi cea a preşedintelul moldovean la Washington pot constitui argumente serioase pentru un viitor cooperant. Amintesc aici interesul Moldovei pentru sprijinul SUA în restabilirea integrității țării și angajamentele României față de NATO de a deveni un furnizor de securitate în zonă.

Şi pentru că am văzut că epicentru conflictului se plasează mai degrabă la nivelul societății moldoveneşti, constat acum că situația e diferită, rezultatele economice ale comuniştilor fiind percepute ca un succes la nivelul populației. Dar poate că cel mai important lucru în această ecuație este că Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova nici nu a fost implicat direct în această criză. Per total cele menționate în acest capitol cred că constituie resurse suficiente pentru ca să încerc să construiesc / propun unele mecanisme de soluționare a conflictului.

În vederea soluționării situațiilor de conflicte internaționale statele pot recurge la următoarele trie modalități sau categorii de mijloace:

1. politico-diplomatice, care cuprind:

a) negocierea;
b) bunele oficii;
c) medierea;
d) ancheta;

---

[107] *Tcaci I. Op. cit.*

e) concilierea.

2. jurisdicționale, care constau din:

a) arbitrajul internațional;

b) jurisdicția internațională.

3. recurgerea la organizații internaționale cu caracter universal sau regional[108].

Recurgerea la oricare dintre aceste mijloace este facultativă. Statele pot recurge la unul sau la altele dintre mijloacele menționate. În acest sens Carta ONU art.33 face o enumerare a acestor mijloace, arătând că statele decid singure la ce mijloace să recurgă.

Ținând cont de statutul relațiilor dintre Republica Moldova şi România, de viitorul lor cât şi de percepția decidenților asupra situației create, negocierea sau tratativele diplomatice directe se prezintă într-o primă fază ca soluția cea mai potrivită de urmat. Într-adevăr, tratativele diplomatice reprezintă şi unul dintre cele mai uzitate mijloace de soluționare a acestor tipuri de situații pentru că ele se află la îndemâna oricărui stat, sunt cele mai puțin costisitoare şi în desfăşurarea cărora părțile vin în contact una cu alta în mod direct, ceea ce este de natură a situa părțile pe baze egale de discuții, dându-le posibilitatea de a-şi exprima direct - fără rezerve şi formalismul propriu procedurii judiciare sau arbitrare – opiniile lor şi a-şi apăra interesele[109].

Dar dincolo de aceste prevederi, soluția negocierilor se impune ca soluție mai ales că este un principiu imperativ ca rezultatele tratativelor să fie aplicate şi respectate cu bună credință şi constant de ambele părți pentru viitor. Ținând cont de aceste realități, dar mai ales în strictă continuitate cu ideile exprimate în capitolele anterioare, construirea unor mecanisme de soluționarea a acestui conflict presupune redeschiderea dialogului constructiv la nivel politic dintre părți. Anume realizarea acestui principiu inițial va fi în măsură să valideze orice alte propuneri ulterioare de relansare a parteneriatului. Aşa cum am arătat, predispoziții spre acest pas există din partea ambelor părți. Prin urmare se poate trece la parcurgerea următoarelor etape de decongestionare a conflictului.

După părerea mea, un mecanism de soluționare a conflictului ar trebui să cuprindă inițial un nivel minim de dialog, care ar avea în spate dorința părților de a decongestiona criza. Ulterior ar trebui să avem în vedere două paliere ale

---

[108] *Nastase A., Popescu D. Drept international public. / Editura „Minerva”. – Bucuresti, 1997, p.109;*

[109] *Ibidem, p.110.*

mecanismului de constituit: gestionarea conflictului în etapa actuală precum şi anticiparea şi prevenirea unor posibile viitoare conflicte între părţi.

La nivelul primului palier este nevoie ca părţile să renunţe / să treacă peste declaraţiile reciproce indiferent de convingerile de vinovăţie care le conduc şi să renunţe la acţiuni similare.

O altă etapă ar fi identificarea „mărului discordiei" şi anihilarea sa, adică a cauzelor constatate ca premergătoare conflictului, oricare ar fi acestea: latente sau imediate. Aşa cum am stabilit pista conflictului interetnic nu este valabilă deoarece scene de conflicte interetnice propriu-zise nu s-au înregistrat. Nu trebuie aici de identificat *prima causa* sau „ţapul ispăşitor" dar trebuie de întrevăzut elementele premergătoare conflictului şi acestea se găsesc, după cum am văzut, mai degrabă la nivelul societăţii moldoveneşti, care s-a şi dovedit epicentrul său; la nivelul percepţiilor decidenţilor ambelor state asupra intereselor lor interne şi externe; la nivelul contextului intern al celor două state sau chiar la nivelul situaţiei internaţionale; nefiind excluse din ecuaţie, însă, şi variabile greu de precizat sau cuantificat.

Dincolo de acestea însă, constat că în prezent situaţia e alta şi condiţiile declanşării şi întreţinerii crizei s-au modificat. Mai mult decât atât, conflictul a devenit greu de suportat de către ambele părţi şi acest lucru devine din ce în ce mai evident. În caz că totuşi premisele pentru decongestionarea sa nu s-au maturizat, este evident că se merge în această direcţie. În acest context se poate trece la cel de-al doilea palier care este mai important şi mai greu de precizat, motiv pentru care voi recurge doar la prezentarea unor teze sau sugestii de urmat pentru constituirea sa.

În vederea anticipării şi prevenirii viitoarelor posibile situaţii de acest gen în relaţiile dintre Republica Moldova şi România ar fi nevoie de următoarele elemente constitutive:

- Părţile se obligă să renunţa la critici una la adresa alteia în forurile internaţionale;
- Instituirea unei percepţii a elitelor de la putere din ambele state a unui *modus vivendi*, fără a miza pe erodarea şi dispariţia omologilor;
- Înfiinţarea unui „Cod de conduită" la nivelul autorităţilor ambelor state cu privire la luările de poziţii în care este implicată partea cealaltă;
- Constituirea unui Birou comun de prevenire şi gestionare a situaţiilor de acest gen dintre părţi care s-ar ocupa anume cu identificarea flagelurilor de proliferare a neînţelegerilor;
- Acest Birou ar trebui să identifice cauzele posibile de escaladare a neînţelegere dintre părţi şi să le gestioneze spre eliminarea lor;

Desigur, instituirea acestui Birou ar putea părea ireală între două părți partenere, dar așa cum am stabilit, România şi Republica Moldova au de soluționat o serie de chestiuni care nu pot să nu trezească neînțelegeri pentru că aparțin unor zone diferite cu standarde diferite şi au de îndeplinit responsabilități diferite. Biroul ar putea avea, eventual, altă denumire.

- Revigorarea secțiunilor din ministerele afacerilor externe care se ocupă de relațiile bilaterale dintre aceste state şi implicarea lor în gestionarea conflictului;
- Evaluarea posibilităților de a implica părțile în proiecte şi acțiuni comune pe arena internațională acolo unde intențiile lor se suprapun pentru a apropia elitele guvernant. Se are în vedere colaborarea în domeniul Pactului de Stabilitate, Organizația Economică de la Marea Neagră, Inițiativa Centrală Europeană etc[110].

Este evident că şirul inițiativelor menite să rezolve conflictul se poate prelungi, el poate fi altul sau poate avea la bază alte ipoteze şi, evident, alte mecanisme. Cu toate acestea abordarea situației prezentate într-o lume ca cea de astăzi nu poate fi decât constructivă. Analiza prezentă a plecat de la această idee şi cred că a reuşit să-şi atingă scopurile.

Importanța relațiilor "bunei vecinătăți" în special pentru Republica Moldova este indispensabilă. Semnificativă în acest sens este şi declarația făcută la Chişinău în 2001 de către domnul Bodo Hombach, pe atunci coordonator special al Pactului de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, în cadrul căreia a subliniat că, pentru Republica Moldova, relațiile cu România reprezintă un interes vital precum şi că Guvernul României a insistat foarte mult pentru aderarea Republicii Moldova la Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est şi a lucrat intens şi consecvent în această direcție.

Relatiile privilegiate dintre cele două țări vecine, au pornit totuşi pe drumul tensiunilor, şi înghețării acestora. In momentul în care se constată ca puterea de la Chişnău practica o politica clară pro-moscovita, una difuză europeana (deşi în declarațiile oficialilor de stat se vorbeşte de faptul că Uniunea Europeana este una din prioritățile Republicii Moldova, dar nu şi cea mai principală), nu se poate vorbi de "un trai bun cu vecinii". Cu toate acestea în condițiile în care dacă pe de o parte România antreneaza o politică clară, exlusiv pro-occidentală şi Ucraina afişează mesajul pro-european din ce în ce mai consistent izolarea țării nu apare ca o perspectivă de urmat.

---

[110] *Parvulescu C., cursul de "Institutii Politice" din cadrul facultatii de Stiinte Politice, SNSPA, 2001, anul IV, sesiunea toamna-iarna.*

Guvernul de la Chişinău se confruntă cu probleme de ordin identitar. Chiar dacă ar dori să se orienteze pe calea democratizării, însăşi baza ideologică a guvernământului de tip comunist nu permite acest lucru, existând, plus la toate, o sumedie de probleme de ordin intern (serioase probleme pe plan economic) care au provocat tensiuni atât în interiorul ţării cât şi în afara graniţelor acesteia. În aceste condiţii accidentul de la Strasbourg apare ca inevitabil, sau, dacă nu apărea el era altceva dar tot în acest sens, motiv pentru care situaţia a fost percepută ca referitoare strct la dimensiunea diplomatică a relaţiilor reciproce dintre aceste două state; şi aici constat că ipotezele mele s-au adeverit.

În ceea ce priveşte viitorul confictului, Bucurestiul consideră că o soluţie definitivă a conflictului va fi realizată odată cu schimbarea puterii de la Chişinău. Se pare că şi Chişinăul a renuntat la retorica dură la adresa vecinilor săi români, aşa că o solutie definitivă a conflictului deja se întrevede. Situaţia de conflict nu este cuvântul de ordine predestinat relaţiilor moldo-române existând, aşa cum am arătat, posibilitatea relansării parteneriatului.

Construirea unor mecanisme de soluţionarea a acestui conflict presupune în primul rând redeschiderea dialogului constructiv la nivel politic dintre părţi. Anume realizarea acestui principiu iniţial va fi în măsură să valideze orice alte propuneri ulterioare de relansare a parteneriatului de genul celor prezentate de mine încapitolul anterior. În acest sens e nevoie însă de examinare atentă, nepărtinitoare a situaţiei şi o consecvenţă în abordarea sa.

CERCETARE ŞI TRADIȚIE POLITOLOGICĂ: LA 10 ANI AI "MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)"

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău,
Universitatea de Stat din Moldova,
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Doctor-habilitat, conferențiar

Gheorghe RUSNAC
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova,
Rector, doctor-habilitat, profesor
membru-corespondent al
Academiei de Ştiințe a Moldovei

Tandemul "cercetare – tradiție politologică", privit atît istoriceşte cît şi ca actualitate, are o semnificație de conținut deosebită, cu multiple trăsături şi configurații epistemice, cu diverse conotații ştiințifico-informaționale, întrucît el întruchipează modul de a fi al ştiinței politice, substanța şi evoluțiile ei sui-generis. Această ştiință, ca oricare alta, este în esență de neconceput în afara tradiției, la fel ca şi în afara renovării. Istoria ei, de la origini pînă în prezent, de la epocă la epocă, se impune drept proces permanent de acumulare a tradiției ştiințifice şi totodată, proces de novație teoretico-metodologică, de euristică politologică, fenomene care luate doar împreună formează alfa şi omega ştiinței ca atare, energetica ei deplină de continuitate.

În raportul "cercetare – tradiție" aceasta din urmă este, în viziunea noastră, punctul de reper, elementul ab initio în devenirea politologiei. Anume tradiția, consideră astăzi unii savanți politologi, determină în mare măsură poziția cercetătorului față de obiectul interesului său ştiințific[111]. Tradiția în cazul ştiinței politice îşi găseşte expresie în formele instituționale de organizare a acesteia, în sistemul teoriilor şi ideilor politice, formelor şi

[111] *A se vedea Гаджиев К.С. Политическая наука. / «Международные отношения». – Москва, 1996, c.13.*

metodelor lor de argumentare, scopurilor, metodologiei, procedeelor ştiinţifice.

Istoria politică confirmă că tradiţia politologică a evoluat neuniform prin labirinturile continuităţii / discontinuităţii, de la primii ei întemeetori Platon şi Aristotel, pînă la E.Kant, K.Marx, A.de Tocqueville, V.Pareto, G.Mosca, M.Weber şi în continuare pînă la reprezentanţii politologiei contemporane. În acest context efectul tradiţiei s-a văzut întotdeauna a fi în funcţie directă de gradul capacităţii noilor generaţii de cercetători de a moşteni şi a îmbogăţi (sau a sărăci) arsenalul cunoştinţelor politice.

Raportînd fenomenul "cercetare – tradiţie politologică" la diferite etape istorice a realităţii moldave, observăm tendinţe şi procese extrem de contradictorii, penetrate de dihotomiile ştiinţă – antiştiinţă, tradiţie – antitradiţie, inclusiv de cele nesănătoase de tipul antiştiinţă – tradiţie, antiştiinţă – antitradiţie.

Astfel, în perioada sovietică în Moldova, ca şi în întreg spaţiul URSS, ca de altfel şi în majoritatea statelor socialiste (cu excepţia Poloniei, Ungariei, Iugoslaviei), ştiinţa politică nu era recunoscută oficial, ea fiind considerată o ştiinţă burgheză "neştiinţifică", "dăunătoare" regimului comunist. Bineînţeles, cercetări politologice în atare condiţii se făceau numai că ele se bazau pe tradiţia şi principiile marxiste dogmatizate.

Asemenea cercetări erau strict localizate în limitele disciplinei comunismului ştiinţific sau a istoriei PCUS, a sociologiei, etc, cu rezultate la comandă programate din timp, desigur, denaturate. În acest sens elementul antiştiinţă, de ordin politic, alimentat de o tradiţie (marxistă) "dezvoltată" pînă la antitradiţie, opusă valorilor general-civilizaţionale, a fost adus în serviciul doctrinei oficiale de partid pentru a proslăvi succesele procesului de construcţie a "comunismului" sau în alţi termeni "realizările socialismului dezvoltat" în URSS în raport cu "insuccesele şi crizele societăţii capitaliste muribunde, în putrefacţie". Prin urmare, elementul politic antiştiinţă dirijat ideologiceşte în cadrul unor "ştiinţe" sociale izolate de experienţa mondială, de tradiţia şi realizările politologice occidentale, bazat în fond pe diformităţile aduse paradigmei şi tradiţiei marxiste, a avut drept obiectiv ocolirea incomodităţilor, punctelor slabe a sistemului politic, inclusiv a puterii, a partidului comunist ca avangardă a întregului popor.

"Sfîrşitul" acestei situaţii începe din adoua jumătate a anilor 80 a secolului trecut cînd, o dată cu "perestroika" gorbaciovistă, cu necesitatea elaborării şi înfăptuirii unor reforme politice radicale, se înviorează gîndirea politică, apar noi orientări ştiinţifice vis-à-vis de procesele complexe ale democratizării. Pe această undă a transformărilor se efectuează de-partinizarea sistemului de învăţămînt şi ştiinţă din Moldova, în 1989 la Universitatea de

Stat, ca şi în alte centre universitare din URSS, apare catedra de politologie (prima în republică), se întroduce ca disciplină aparte de studii cursul normativ de Politologie, factori care, fără îndoială, au pus începutul unor noi cercetări politologice.

Desigur, ştiinţa politică apărută în Uniunea Sovietică la sfîrşitul anilor '80 nu făcea faţă noilor imperative de instruire sau de cercetare şi transformare a practicii politice. La început, cu denumirea conformistă de "Ştiinţă politică marxist-leninistă" ea se află în faza de probe şi erori, pretinzînd doar la un loc modest sub soarele ştiinţelor sociale". Această ştiinţă, la comandă, trebuie să fundamenteze practica restructurării exclusiv în limitele formaţionale (formaţiunii comuniste) de trecere la "socialismul democratic cu înfăţişare umană".

Doar odată cu destrămarea imperiului sovietic şi cu apariţia pe pe locul acestuia a Noilor State Independente se conturează primii lăstari imparţiali de teorie practică, care reflectau caracterul neobişnuit al transformărilor politice, sociale, economice, culturale din noile democraţii. Acest început de ştiinţă politică în sens propriu a coincis în Moldova cu primele încercări de conştientizare şi asimilare a experienţei studiului politic din Vest; cu elaborarea şi editarea la USM a primului material didactic autohton (de altfel şi primul în spaţiul post-sovietic) la cursul normativ "Prelegeri pentru cursul universitar de politologie", 1991 (cond. A.Zavtur), în limbile română şi rusă; cu editarea (în anii 1991-1992 – de către profesorii de la catedră), a unui ciclu de materiale ştiinţifice şi ştiinţifico-didactice în revista republicană "Politica"; cu apariţia în anul 1992 la USM a lucrării ştiinţifice "Conflictul din Moldova: analiză etnopolitică", etc.

În circuitul noilor cercetări politologice din cadrul Universităţii se înscrie plenar şi culegerea catedrală de articole ştiinţfice "MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), editarea căreia a început în 1992 şi continuă pînă în prezent. Cu acest studiu de mai mulţi ani, se asociază în mare măsură devenirea şi dezvoltarea ştiinţei politice la Universitatea de Stat din Moldova, realizările şi aşteptările ei. În linii mari consemnăm un şir de trăsături definitorii ale realizărilor ce ţin de MOLDOSCOPIE.

În primul rînd, culegerea a devenit deja carte de vizită a Catedrei de Politologie a USM. Ea întruchipează considerabil evoluţia şi calitatea în creştere a catedrei, potenţialul şi obiectivele specifice investigative ale acesteia nu numai în condiţiile Republicii Moldova, ci şi în raport cu unele colective universitare din alte state postcomuniste şi chiar occidentale. În acest sens culegere este cunoscută şi apreciată înalt în instituţiile de învăţămînt superior şi academice din ţară, în unele universităţi prestigioase din Rusia (Moscova, Sankt-

Peterburg), Belarusi (Minsk), Bulgaria (Sofia), Ucraina (Kiev, Odesa, Herson, Cernăuţi), Estonia (Tallinn), România (Bucureşti, Cluj, Iaşi), Polonia (Varşovia, Krakov), Slovacia (Bratislava), Germania (Leipzig, Hamburg, Berlin), Turcia (Istambul), Israel (Tel-Aviv, Haifa), SUA (New York, New Jersy), etc.

În al doilea rînd, apariţia şi evoluţia MOLDOSCOPIEI este benefică pentru ştiinţa politică din Universitate şi din ţară, în ansamblu, dat fiind că ea a devenit unica în felul său culegere în care se generalizează pe larg practica social-politică a Moldovei, atît în termeni de politică internă, cît şi de politică externă. Prin culegerea de faţă specialiştii politologi din Universitate şi din alte instituţii, care în condiţiile dificile de astăzi nu au o revistă aparte de specialitate, au căpătat o posibilitate reală de a aduce la cunoştinţa cercurilor ştiinţifice rezultate la cercetărilor în diverse probleme ale vieţii social-politice moldave.

În al treilea rînd, rezultatele cercetărilor politice prezentate în MOLDOSCOPIE au un caracter triplu: ştiinţifico-informativ, instructiv-didactic şi practic. Fiind o expresie sintetică a analizei fenomenelor şi proceselor politice din Moldova şi respectiv, a elaborării particularităţilor teoriei politice, de natură moldavă, ele pun accentul concomitent pe îmbinarea acestora cu generalităţile teoretico-politice, caracteristice politologiei în ansamblu. Un rol deosebit în acest sens revine asimilării valorilor ştiinţifice acumulate în occident şi aplicării lor raţionale la realităţile social-politice din Moldova. Această cale a permis determinarea unor direcţii ştiinţifice originale (politologice, politico-sociale, politico-istorice, etc.), conceptualizarea, structurarea şi valorificarea a noi şi noi procese şi fenomen sociale din societatea moldavă. Astfel aspectul epistemic al MOLDOSCOPIEI are o mare semnificaţie teoretică, el se impune ca suport informativ de dezvoltare continuă a teoriei politice.

Nu mai puţin importantă este miza ştiinţifico-didactică a studiului. El a devenit pînă acum cel mai solicitat de către studenţi şi masteranzi în pregătire pentru seminare, colocviu, examen, în elaborarea tezelşor de an, de licenţă, de magistru. Totodată, studiul de faţă este de un real folos profesorilor în pregătirea textelor de lecţii, în elaborarea şi perfecţionarea cursurilor normative şi speciale, a ingineriei curriculare pe obiecte, a ghidurilor metodice etc.

O valoare aparte a MOLDOSCOPIEI ţine de potenţialul praxiologic, de raţionalizarea procesului politic în general şi a comportamentului activităţii, relaţiilor politice în particular. În acest context majoritatea publicaţiilor conţin concluzii şi recomandări la adresa factorului politic de decizie, partidelor politice şi altor organisme politice în vederea reevaluării situaţiei social-politice din ţară, organizării şi promovării unor relaţii politice echilibrate, soluţio-

nării conflictelor sociale şi politice, formării culturii civice şi politice, atingerii consensului social-politic.

Astfel aria de utilizare a MOLDOSCOPIEI este destul de largă, ea avînd permanent destinatari concreți: studentul, masterandul, doctorandul, profesorul, politicianul, instituția şi organizația politică, toți cei ce se interesează de ştiința politică contemporană.

În al patrulea rînd, culegerea curentă a devenit viabilă în timp, împlinind în 2002 zece ani de existență, de acumulare cantitativă şi calitativă. Aceasta a fost perioada unor intense şi permanente căutări ştiințifice, unei atitudini creative de valorificare a obiectivelor investigative, unui entuziasm ştiințific constant. Pe parcursul unui deceniu de activitate ştiințifico-metodică au fost elaborate 20 de fascicole ale MOLDOSCOPIEI, care însumează publicații, ceea ce revine în mediu cîte 11 publicații la fiecare număr. Dimensiunile evolutive de apariție, afirmare şi dezvoltare al culegerii în cei zece ani se caracterizează prin următorii indici cantitativi (vezi tabelul 1).

Conform tabelului 1 media anuală a publicațiilor constituie 22 denumiri care cuprind diferite ramuri ale politologiei, or, indicele principal în acest sens este creşterea bruscă de la sfîrşitul anilor '90 a numărului de materiale. Astfel în anii 1999-2002 lotul publicațiilor a crescut cu 2,6 în comparație cu anii 1993-1996. Iar în anii 2001 față de 1994 creşterea a devenit şi mai evidentă, respectiv cu 3,8 ori. Acest fenomen rezultă din urmatorii factori-cheie.

Primul – încadrarea în colectivul catedrei a noi forțe, inclusiv tinere, entuziaste, cu un potențial ştiințific sporit. Aceste forțe alcătuiesc nucleul MOLDOSCOPIEI, orientat permanent spre activitatea ştiințifică, spre publicarea rezultatelor preliminare şi finale ale investigațiilor legate de elaborarea tezelor de doctor şi doctor-habilitat.

Al doilea – lărgirea cîmpului geografic al publicațiilor din contul mai multor subdiviziuni (catedre, facultăți) a Universității, precum şi din contact a altor instituții din țară şi de peste hotare.

Al treilea – poziția activă a coordonatorului MOLDOSCOPIEI, doctor-habilitat, profesor V.Moşneaga, care a susținut şi a mobilizat în permanență interesul colaboratorilor catedrei față de ştiință, a manifestat o atitudine constantă în perfecționarea culegerii.

Al patrulea – susținerea permanentă a MOLDOSCOPIEI de către conducerea Universității şi de subdiviziunea editorială a USM, care au contribuit substanțial la încurajarea colectivului catedrei de a intensifica activitatea ştiințifică.

Aceşti factori-cheie au alimentat activismul ştiințific al colectivului catedrei pe parcurs de zece ani, determinîndu-l pe acesta să prezinte astăzi cule-

gerea MOLDOSCOPIE în termeni mai avansați, ca formă şi conținut. Totodată profunzimea şi perfecțiunea analizei ştiințifice a lucrării este condiționată nu numai de durata de vîrstă ci şi de reuşita şi regularitatea renovării sau, dat fiind că permanenet se schimbă atît aspectul material cît şi spiritual al vieții politice.

În linii generale cei zece ani ai MOLDOSCOPIEI întruchipează deja din plin substanța cercetării şi tradiției politologice. Factorul investigativ a evoluat de la forme simple la complexe, de la instabil la stabil, de la semiprofesionalism la profesionalism, etc., devenind tradiție pentru ca aceasta să se impună în continuare drept suport a unor noi cercetări. Desigur, relația cercetare-tradiție are în cazul MOLDOSCOPIEI un caracter contradictoriu, deoarece cunoaşte nu numai ascensiuni ci şi ritmuri frînte, descensiuni. Dintre acestea din urmă urmărim în deosebi in 1994, cînd a scăzut brusc volumul culegerii, şi mai ales în 1998, cînd n-a fost editat nici un număr al ei.

În al cincilea rînd, valoarea MOLDOSCOPIEI se află în funcție directă de componența autorilor. La elaborarea ei şi-au dat concursul 368 profesori, colaboratori ştiințifici, doctoranzi, masteranzi, studenți, experți, specialişti ai sferelor publice, etc. (Vezi tabelul 2).

Din numărul total de 368 autori – 68,4% revin profesorilor şcolii superioare, majoritatea absolută a cărora au titlu ştiințific de doctor şi doctor habilitat. Aceştea sînt specialişti în domeniul politologiei, sociologiei, filosofiei, istoriei, psihologiei, dreptului, ceea ce şi determină caracterul publicațiilor. A doua poziție în lotul publicațiilor o ocupă colaboratorii ştiințifici (21,4%), care reprezintă diferite centre, fonduri, programe de cercetări, de natură universală, națională şi internațională. Prin generalizarea unui bogat material factologic şi prin publicarea rezultatelor unor cercetări sociologice reprezentative, efectuate în Universitatea şi în republică, ei au contribuit mult la creşterea nivelului teoretico-aplicativ al MOLDOSCOPIEI. În ultimii ani creşte şi ponderea materialeleor elaborate de doctoranzii şi competitorii catedrei.

Un rol aparte în analiza autorilor MOLDOSCOPIEI aparține cîmpului de activitate. Astfel, în componența lor evidențiem persoane ca activează la Catedra de Politologie a USM; la alte catedre a Facultății Relații Internaționale, Ştiințe Politice şi Administrative; în alte subdiviziuni a USM; în alte instituții din republica Moldova; în diverse instituții de peste hotarele republicii. (Vezi tabelul 3)

O pondere dominantă în structura autorilor revine celor de la Catedra de Politologie a USM, care sa-u dovedit a fi activi, din an în an, la elaborarea tuturor părților MOLDOSCOPIEI. În perioada 1993-2002 cota autorilor de aici constituie 53,8% în raport cu numărul total de autori. Cea mai înaltă participa-

re au manifestat dl dr.hab., profesor V.Moşneaga, şef-catedră politologie – 46 publicaţii; dna dr. conf. A.Belostecinic – 9 publicaţii, dl dr. hab., conf. V.Saca – 9 publicaţii, dl dr. hab., profesor Gh.Rusnac – 7 publicaţii.

O cointeresare crescîndă pentru MOLDOSCOPIE au demonstrat şi unii autori de la alte catedre şi a FRIŞPA, îndeosebi dna dr. conf. V.Teosa, şef-catedră Relaţii Internaţionale; dl V.Ţurcan, şef-laborator "Sociologie politică", dna E.Visterniceanu şi dl R.Dimitriev, lectori la catedra Administrare Publică şi Drept, precum şi autori de la alte subdiviziuni ale Universităţii: dnii doctori-habilitaţi la Facultatea Jurnalism şi Ştiinţe ale Comunicării V.Moraru şi C.Marin, dl dr.-hab. C.Solomon, decan al facultăţii de Istorie şi Psihologie.

A crescut considerabil şi numărul autorilor de la alte instituţii din republică, care alcătuieşte 26,6%. În acest context trebuie remarcată în special, participarea dr.-habilitaţi, profesori şi A.Zavtur şi A.Roşca, academicieni ai Academiei de Ştiinţe a Moldovei, dlui dr. conf. P.Fruntaşu, director al institutului de Studii Politice şi Relaţii Internaţionale, dlui dr. conf. P.Varzari, şef-catedră a Institutului de Studii Politice şi Relaţii Internaţionale, dlui dr. A.Gudim, director al Centrului de Investigaţii Strategice şi Reforme, dlui A.Coman, Preşedinte al Centrului de Analiză politică şi Tehnologii Sociale "CAPTES", dnei S.Saca, Managerului Programului de Formare a Liderilor PNUD / Moldova, I.Boţan, director al Programului Fondului Internaţional al sistemelor electorale, dlui V.Munteanu, director general al Serviciului de Stat Migraţiune etc.

În ultimii ani a devenit mai frecventă participarea la MOLDOSCOPIE a savanţilor din alte ţări, printre care C.Kling (Leipzig, Germania), E.Sadovskaia (Alma-Atî, Kazahstan), G.Melnik (Sanct-Peterburg, Rusia), M.Simandan (Arad, România), M.Galeazzi şi C.Mazzukatto (Milan, Italia), E.Ovcinnikova (Hmelnitskii, Ucraina) şi alţii.

În al şaselea rînd, culegerea de studii MOLDOSCOPIE cuprinde diverse direcţii ştiinţifice (vezi tabelul 4), care în cei zece ani în funcţie de anumiţi factori (situaţionali, logici, relaţionali, ştiinţifici, sociali, naţionali, politici, etc.) au evoluat în mod neuniform, prin tendinţe evident discordante. Astfel din 28 direcţii abordate în lucrare mai des, publicate sînt rezultatele cercetărilor migraţiei interne şi externe, sistemului şi procesului electoral, raportului drept - politică, problemele renovării naţionale, politicii sociale, conflictului social-politic, partidului şi mişcării social-politice, intresului şi relaţiei politice. Aceste tematici au constituit şi constituie obiectul unor studii speciale politologice la nivel de teze de doctorat şi doctor-habilitat, ceea ce a şi condiţionat dominarea lor în structura lucrării. Ele întruchipează un amplu material teoretico-empiric, se disting print-un puternic suport sociologic, informaţional.

În acelaşi timp, unele tematici rămîn deocamdată slab abordate. Ne referim în special la problemele puterii, guvernării în stat, imaginii politice, politicii ecologice, meteodologiei ştiinţei politice, Metodicii predării politologiei.

În al şaptelea rînd, un indiciu important ce caracterizează culegerea MOLDOSCOPIE, sînt aspectele de formă. Pe parcurs de un deceniu acestea au evoluat, s-au transformat spre bine de la o lansare la alta. A devenit mai atractiv aspectul estetic al lucrării, s-a încercat raportarea permanentă a dimensiunilor ei de formă specificului de conţinut. Totodată, s-a recurs la unele reguli de întocmire a culegerii general recunoscuteîn literatura ştiinţifică actuală, în particular s-a stabilit practica adnotării în limba engleză la fiecare material. În ultimii doi ani s-a stabilit regula periodicităţii de lansare a MOLDOSCOPIEI în număr de trei volume actuale.

Perfecţionarea de mai departe a culegerii necesită noi iniţiative şi eforturi investigative, organizaţionale ale colaboratorilor de la FRIŞPA şi ale celor din alte subdiviziuni ale USM şi din alte instituţii din ţară. În acest scop considerăm oportună realizarea următoarelor măsuri:

- examinarea mai frecventă pe paginile MOLDOSCOPIEI a factorului de putere de tip moldav, a efectului guvernării, cu determinarea unor recomandări concrete în vederea raţionalizării relaţiilor de putere, inclusiv de atingere a consensului între guvernanţi şi opoziţie;
- abordarea multiplană a problemelor rar întîlnite (sau care lipsesc) pînă acum în arsenalul ştiinţifico-informativ al MOLDOSCOPIEI, axate pe imageologie şi management politic, pe politicile ecologice, demografice, pe dimensiunile antropologiei politice, previziunii politice;
- diversificarea materialelor ce ţin de politica externă şi relaţiile internaţionale dincontul cercetării mai profunde a posibilităţilor şi obiectivelor Republicii Moldova de aderare la structurile europene, de pregătire a populaţiei ţării de a gîndi în stil european. În acest sens este necesar un studiu comparativ despre Moldova şi alte state cu destinaţie specială de promovare a imaginii ţării peste hotare;
- elaborarea în cadrul MOLDOSCOPIEI a unor rubrici speciale consacrate metodologiei ştiinţei şi metodicii predării politologiei;
- trecerea treptată la elaborările tematice ale culegerii în baza disputelor teoretico-politice desfăşurate la seminarele metodologice, la conferinţele ştiinţifice ale profesorilor şi studenţilor;
- majorarea tirajului MOLDOSCOPIEI în vederea asigurării necesităţilor ştiinţifico-informaţionale ale studenţilor şi profesorilor din Universitate şi din alte instituţii de învăţămînt;

- a aduce la cunoştinţă materialele MOLDOSCOPIEI structurilor de stat, partidelor politice, organizaţiilor non-guvernamentale, mass-media, ambasadelor Moldovei şi în ambasadele ţărilor străine în Moldova.

ŞCOLILE NAŢIONALE DE ŞTIINŢĂ POLITICĂ: PARTEA I.

Vasile ANDRIEŞ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Lector

Ştiinţa politică, datorită multiplelor interpretări, are mai multe denumiri şi chiar în prezent nu există o denumire unică a obiectului: "ştiinţa politică", "ştiinţe politice", "politologia".

Prezenţa divergenţelor conceptuale vis-a-vis de această disciplină se explică prin particularităţile evoluţiei ei în diferite ţări.

Ştiinţa politică din SUA

Carcasa ştiinţei politice americane este formată din două probleme fundamentale: capacităţile instituţiilor politice şi criteriile aprecierii lor.

Pe parcursul sec. XX, gândirea politică americană a cunoscut trei etape de dezvoltare. Prima îi revine perioadei interbelice (1920-1940) şi este determinată de şcoala din Chicago. Anume atunci sunt dezvoltate programele de cercetare empirică, în care un rol semnificativ le revenea interpretărilor psihologice şi sociologice ale politicului. Cea de-a doua etapă se caracterizează prin studierea comportamentului politic, apariţia unor disciplini politice auxiliare şi creşterea gradului de profesionalism (apariţia asociaţiilor, reviste de specialitate, numărul specialiştilor). În aspect cronologic datează cu sfârşitul celui de-al doilea război mondial şi perioada postbelică.

La sfârşitul sec. XIX, începutul sec. XX, în SUA are loc implicarea masivă a marelui capital în viaţa politică, în ceea ce priveşte comportamentul electoratului din marele oraşe (NewYork, Boston, Chicago, etc.). În acest sens, reprezentanţii marelui capital stabilesc relaţii de colaborare cu reprezentanţii de vază ai mass-media şi cercurile academice. Ca urmare, are loc apariţia unui şir de lucrări ştiinţifice referitor la infrastructură şi abuzul de influenţă. În special se scrie despre grupurile de presiune. Astfel, P.Herring se referă la grupurile de presiune din Kongress, L.Reserford – asociaţia americană a barurilor, O.Garso – asociaţia americană de medicină. Aceste cercetări ca şi

cele din domeniul relațiilor internaționale (W.Wilson, F.Goodnaw) şi-au lăsat amprenta în dezvoltarea ştiinței politice americane.

În primele decenii ale sec. XX, viața politica devine mult mai complexă şi dinamică. Cunoştințele politice necesită cercetări ştiințifice mai aprofundate. În această perioadă sunt puse bazele dezvoltării sociologiei, antropologiei şi psihologiei politice prin intermediul unor savanți talentați ca Mill, Toqueville, Spenser, Durkheim, Pareto, Mosca, Michels.

Procesele politice sunt cercetate prin prisma empirismului la facultățile de drept, istorie şi filosofie, ale universităților americane. Sunt în special valoroase studiile şcolii politice din Chicago (anii 20-40), care se axează pe cercetările interdisciplinare, aplicând metode cantitative. În anul 1931 apare cartea lui Ch.Merriem "Starea actuală a ştiinței politice", în care este analizat nivelul cunoştințelor politice. Autorul mai este cunoscut ca fondatorul şcolii politice din Chicago. Pentru prima dată, sunt înaintate nişte cerințe față de calitatea cercetărilor empirice şi gradul de convingere. Se insistă ca fenomenele politice să fie studiate prin prisma instituțiilor.

Ch.Merriem are o bogată experiență în domeniul politicii urbane, relațiilor internaționale şi propagandei. În cadrul Universității din Chicago, el creează Comitetul de cercetări în domeniul ştiințelor sociale, cu scopul de a susține financiar proiectele ştiințifice ale savanților americani la nivel național.

Primul proiect important, este lansat la Universitatea Chicago şi este administrat de Harold Gosnell, care a colaborat cu Merriem în timpul campaniei electorale la alegerile municipale din Chicago din 1923.

Gosnell studiază influența agitației asupra comportamentului electoratului şi diferența dintre nivelul național şi cel local. Pentru obținerea rezultatelor veridice, Gosnell introduce nişte reguli foarte stricte în cadrul cercetărilor. În primul rând sunt selectați riguros membrii grupurilor experimentale şi de control. În al doilea rând, participanții la sondaj sunt remunerați substanțial. Şi în final, rezultatele obținute erau analizate în baza unor metode statistice avansate. Gosnell este primul specialist care efectuează asemenea experiențe şi peste hotare: Anglia, Franța, Germania, Belgia, Elveția.

Harold Lasswell efectuează cercetări în domeniul psihologiei politice. El editează între anii 1927-1939 şase cărți importante. Prima monografie "Tehnologia propagandei în războiul mondial" introduce în circuitul ştiințific metodele de cercetare a proceselor comunicative. În lucrarea "Psihopatologia şi politica", autorul studiază comportamentul unor politicieni concreți cu anumite devieri psihice. În cartea "Politica: cine, ce, când şi cum primeşte" este analizat comportamentul elitelor politice în lupta pentru influență. Monografia

“Propaganda revoluționară mondială: o cercetare de Chicago” este consacrată crizei economice şi influența ei asupra comportamentului şomerilor.

Laswell reflectă majoritatea sferelor psihologiei politice, iar în cercetările sale atrage atenție stării emoționale, expresiilor verbale şi stării fiziologice a personalității.

Reputația şcolii este fundamentată şi de asemenea cercetători ca K.Right care studiază relațiile internaționale şi L.D.White, specialist în gestionarea socială.

Şcoala din Chicago activează fructuos până la sfârşitul anilor ’30, când rectoratul universității contestă importanța studiului empiric în științele sociale. Unii cercetători demisionează, alții se transferă la alte centre științifice.

O altă etapă în dezvoltarea științei politice americane începe după al doilea război mondial. În această perioadă, știința politică şi mai cu seamă relațiile internaționale încep a fi studiate într-o serie de centre universitare precum Prinstone, Yale, Columbia, Harward. Pe lângă disciplinele considerate deja tradiționale (dreptul internațional, istoria relațiilor şi organizațiilor internaționale), sunt introduse o serie de obiecte noi (securitatea internațională, economia politică a statelor lumii, cultura politică şi opinia publică).

SUA îşi diversifică relațiile diplomatice şi înaintează programe de investiții. Aceasta necesită specialişti în domeniul relațiilor internaționale, regionalisticii, proceselor economice. Creşte numărul studenților ce studiază la facultățile de științe politice.

O altă direcție a științei politice americane a fost revederea metodelor empirice, ca urmare a terminării războiului şi necesității petrecerii alegerilor. Marele capital începe a investi bani în studierea comportamentului electoratului, de aceea o trăsătură distinctivă a americanilor este intercalarea dimensiunii academice cu cea comercială.

Centre științifice de acest gen sunt Institutul cercetărilor sociale din cadrul Universității Michigan; Biroul cercetărilor sociale aplicative din cadrul Universității Columbiene; Centrul național de cercetare a opiniei publice de pe lângă Universitatea din Chicago.

Perioada postbelică se caracterizează prin creşterea ponderii în viața politico-științifică a Universității din Michigan. Astfel în cadrul ei, în 1947 este deschisă Şcoala de vară, unde tinerii politologi sunt familiarizați cu aspectul aplicativ al studiilor. Aici au efectuat stagierea în domeniul cercetărilor empirice şi electorale, tineri specialişti din SUA şi Europa. În anul 1961, în incinta Universității din Michigan este creat Consorțiul interuniversitar de cercetări politice şi sociale (ICPSR), care conține o bogată bibliotecă şi arhivă cu informație cantitativă.

În anii 40-60, pregătirea specialiştilor a fost favorizată de susținerea acordată de Consiliul pentru cercetări în domeniul ştiințelor sociale, care le oferea burse doctoranzilor şi competitorilor şi a finanțat o serie de proiecte de cercetare. Cercetările în domeniul ştiinței politice erau coordonate de două comitete:

- Comitetul pentru comportamentul politic, în competența căruia intrau cercetările din domeniul electoratului şi legislației americane;
- Comitetul pentru ştiința politică comparativă, care se ocupa de studiile regionale şi comparative.

De regulă Consiliul acorda susținere cercetătorilor americani, dar în perioada 1954-1972, au beneficiat de ajutor asemenea savanți europeni ca S.Rokkan, G.Daadler, S.Finer, R.Rose, J.Sartori.

În această perioadă, ştiința politică capătă caracter de "profesiune" datorită activității Asociației americane a ştiințelor politice. Asociația a fost creată în 1903 şi număra 200 de membri. La sfârşitul celui de-al doilea război mondial, Asociația număra trei mii de membri, în anii '60 – circa 1000, iar la etapa actuală – treisprezece mii. Asociațaia editează periodic reviste de specialitate şi organizează conferințe şi simpozioane ştiințifice.

MOLDOSCOPIE
(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

Partea XXI.

Bun de tipar 15.02.2003. formatul 60x84 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 9,5. Coli editoriale 10,0.
Comanda 220. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial al USM.
Str. A.Mateeevici, 60, Chişinău, MD, 2009